

BÁCS-KISKUN MEGYE ÉLELMISZERTERMELÉSÉNEK FEJLESZTÉSE,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VERTIKÁLIS ÉS TERÜLETI
ÖSSZEFÜGGÉSEKRE

Egyetemi doktori disszertáció

Irta: P. KOVÁCS ISTVÁN

K E C S K E M É T

1 9 7 9

BEVEZETÉS

A mezőgazdaság és az ehhez kapcsolódó feldolgozóipar ma is számottevő ráhatással van egész népgazdaságunkra. Egy-egy év jó vagy rossz termés hozamai jelentősen befolyásolhatják gazdasági növekedésünk mértékét. Ez a tétel még kifejezettebben érvényesül Bács-Kiskun megye gazdaságában, ahol a mezőgazdaság és az élelmiszeripar a megye évi összes termelési értékének mintegy kétharmadát adja.

Az ország legnagyobb mezőgazdasági érdekelttségű területe Bács-Kiskun megyében van, annak egy tizedét foglalja el, és 11-12 %-kal részesedik az árutermelésből. A mezőgazdasági háttér determinálja a megye ipari szerkezetét, ebből következően jelentős helyet foglal el a mezőgazdasági alapanyagokat feldolgozó élelmiszeripar, amely az országosnak 7-8 %-át adja. Az élelmiszeripar jelenleg is a megye legkorszerűbb iparága, fejlettségi színvonala nem tér el jelentősen az országos átlagtól. Az ágazat alapvető problémája elsősorban abból adódik, hogy tároló- és feldolgozó kapacitása alatta maradt a tényleges szükségletnek, nem az igényeknek megfelelően követte a nyersanyagtermelést.¹

Az így kialakult helyzet - különösen a IV. ötéves terv

1. Az elmúlt 15 év alatt a megye élelmiszeripara az országos átlagos növekedésnél ugyan gyorsabban fejlődött - közel háromszorosára növelte termelését -, de a jelentős növekedés ellenére a nyersanyagtermelés és a feldolgozás között az aránytalanság továbbra is fennáll.

utolsó éveiben - egy tovább nem tartható feszültséget eredményezett. A mezőgazdasági termelés növekedésével csökkent a termőhely közelében történő feldolgozás aránya, növekedtek a szállítási távolságok, és ezzel arányban emelkedtek a költségek, veszteségek keletkeztek és értékesítési gondok jelentkeztek. Mindezek negatívan hatnak a mezőgazdasági üzemek népgazdasági érdekekkel megegyező fejlesztési törekvéseire. Következésképpen a megye élelmiszeripara egyes ágazatainak jelenlegi kapacitása, felszereltsége már nem ösztönzi a mezőgazdasági termelés növekedését, sőt akadályozza a további dinamikus fejlődést.

A fentiekből világosan kitűnik, hogy a megye élelmiszergazdasága fejlesztésének további feladatát úgy szükséges meghatározni, hogy a jelentkezett feszültséget a lehető legrövidebb időn belül megszüntesse. Ezt célszerűen a tudatos és megfontolt élelmiszeripari fejlesztésekben² és a termelő gazdaságok, valamint a forgalmazó és feldolgozó vállalatok eddigieknél szélesebb körű és hatékonyabb együttműködésében kell kifejezésre juttatni. A feladatot aláhuzza a lakosság élelmiszerek iránti egyre növekvő igényének kielégítési szükségessége is. Mindezekhez szükséges az élelmiszergazdaságban az érdekeltégi rendszer megteremtése, a vertikumon belüli koordinált tevékenység biztosítására.

Kutatásom egyik célja az, hogy bemutassam Bács-Kiskun megye élelmiszergazdaságának jelenlegi helyzetét, rámutatva a feszítő problémákra, és feltárni azokat a lehető-

2. Egyrészt az új feldolgozó kapacitások létrehozásával, másrészt a meglévő üzemek kielégítő rekonstrukciójával.

ségeket, amelyek ezt feloldják. Másik célom, hogy felhívjam a szakmai, a tudományos közvélemény és a megyei vezetés figyelmét a következő évek ipartelepítésénél szükséges helyes szemléletmód kialakítására, a célszerű fejlesztések irányára és módjára.

A témakör részletes vizsgálata arra készítetett, hogy kutatásomat végül azokra a területekre szűkítsem, ahol az ellentmondások különösen nagyok. Ezek a területek a megye élelmiszergazdasága két fő blokkjának,

- a gabona - hus blokknak, és
- a kertészeti - tartósítóipari blokknak

azon részei, ahol a mezőgazdasági termelés és a megyei feldolgozás közötti aránytalanság a legkifejezettebb.

E két terület,

- a sertés - hus blokk, és
- a szőlő - borgazdasági blokk.

Ezek azonos érdekeltségi körben összehangolt fejlesztése első lépése lehet annak a törekvésnek, amely a megye mezőgazdasága és élelmiszeripara közötti aránytalanságot megszüntetheti.

Mindkét blokk nyersanyagháttere országosan is meghatározó: 1977-ben a sertéstermelés 12 %-át, a szőlőtermelés 34 %-át Bács-Kiskun megye gazdaságai adták. Ugyanakkor a megye sertésvágási kapacitása csak 2,5 %-a, a keverék-takarmány gyártási kapacitása pedig 9,5 %-a az országosnak. Ennél kedvezőbb a szőlőfeldolgozás helyzete: a 784 t/óra kapacitás az országosnak 37 %-át, és a bor-palackozás, amelyre az arány 29 %, ugyanakkor korszerűsége kívánnivalókat hagy maga után. A szükséges fejlesztéseket tehát az adottságok kínálta lehetőségeken belül érdemes továbbfejleszteni.

I. Az élelmiszertermelés ágazati és területi viszonyai-
nak összefüggései

1. Az élelmiszertermelés mint a népgazdaság alapvető
blokkja

Az élelmiszertermelés fejlődésének mértéke az általános gazdasági fejlődés ütemének velejárója. Minél fejlettebb egy ország, annál több lehetősége és szüksége van^{az} élelmiszerfogyasztás fejlesztésére, aminek természetzerű velejárója a termelés fejlesztése is, a lehetőségek függvényében. Ezért napjainkban az élelmiszertermelést - az emberiség létének további alakulása szempontjából - együtt említjük a korszerű energiahordozókkal, az olajjal és az atomenergiával.

Korunkban mind gyakrabban felvetődő kérdéspár az éhínség és "tultermelés". Míg egyes -gazdaságilag fejlett - országokban az élelmiszer-tultermelés "veszélyét" látjuk, addig a világ nagyobbik részén, elsősorban az ugynevezett harmadik világban, az éhínség fenyeget. Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezetének /FAO/ egyes becslései szerint, amíg a gazdaságilag fejlett országokban az egy főre jutó élelmiszertermelés és a népesség alakulása 1970 és 1980 között arányosan fejlődik, addig a fejlődő országoknál ez az arány nagyon eltolódik, mert az élelmiszertermelés 10 év alatt csak mintegy 3-4 %-kal emelkedik, és a népesség növekedési üteme meghaladja a 25 %-ot. Ezt csak aláhuzza az a tény, hogy a világ népessége az elmúlt 20 évben /1952-72 között/ 2.594 milliőről 3.761 millióra növekedett.³

3. Agricultural commodity projections, 1970-80. FAO, Rome, 1971.

Valójában tehát nem fenyegeti a földet az élelmiszer-tultermelés veszélye, minden megtermelt élelmiszert hosszú távon elnyel a "világ szája". Azoknak az országoknak - mint hazánkban is -, ahol az élelmiszertermelésnek potenciálisan kedvező adottságai vannak, ki kell használniuk a keresleti piac nyújtotta lehetőségeket, növelve az élelmiszerexportot. Ezzel hazánkban - mint exportőrnek - a világkereskedelemben egyre jobban kell kiaknázni a konjunktura nyújtotta lehetőségeket.

Szocialista hazánkban a lakossági termékfogyasztásból 60 % az élelmiszerfogyasztás. Ez az arány nagyon lassan csökken, mégis hosszú távon jelentős tényezője életszínvonalunk alakulásának. Életszínvonal-politikánk része, hogy tudatosan növeljük a magasabb feldolgozottsági fokú élelmiszerek arányát, a korszerű és kulturált táplálkozás érdekében helyesebb irányba tereljük az élelmiszerfogyasztás szerkezetét, az élelmiszertermelést és -kereskedelmet igyekszünk az igényekhez igazítani.

Az élelmiszertermelésünkre jelenleg a következő tényezők hatnak:

- A hatvanas évektől kezdődően a modern technika behatolt az élelmiszertermelésbe, a kisüzemek nagyüzemekké váltak, ennek hatására csökkent az időjárás véletlenszerű hatása, megbízható a termelés technikai oldala, ami viszont megköveteli az átgondoltabb tervezést.
- A hetvenes évek elejétől felgyorsultak a világgazdasági mozgások és változások, és ez nem nélkülözheti az információáramlást. Élelmiszertermelésünk akkor

gazdaságos, ha exportra tud termelni, mivel népgazdaságunk külgazdaság-érzékenységet ez befolyásolja. ⁴

Élelmiszertermelésünk mai arculatának kialakulását hosszú fejlődés eredményezte. Számos társadalmi és gazdasági változás következménye az, hogy az élelmiszergazdaság - Erdei Ferencet idézve - "a hagyományos őstermelés korától az okszerű mezőgazdaság" időszakán keresztül eljutott napjaink "modern élelmiszeripara" korszakába.

Az élelmiszertermelést nem lehet elszakítani a legfontosabb természeti erőforrástól, a termőföldtől. Minden nép alapvető értéke lehet, ha azt a lehető legteljesebb mértékben kiaknázza. Hazánkban ez még hatványozottabban jelentkezik, mert a termőföldi adottságaink - amelyek párosulnak a sajátos éghajlati viszonyokkal - Európában szinte egyedülállóak, ugyanakkor ásványi anyagokban szegények vagyunk. Tehát azokkal a potenciális lehetőségekkel kell gazdálkodásunknak számolni, amelyek adottak.

Szinte lehetetlen a mezőgazdaságot, amely egymagában alapanyag-és végtermék-előállító ágazat, elszakítani az élelmiszerfeldolgozástól, az ipartól. Sőt továbbmenve az élelmiszerek forgalmazása is szoros része a vertikumnak /gondoljunk pl. a hűtőláncre/. Ezért az élelmiszergazdaság megjelölés jól tükrözi az említett vertikumok egymásba kapcsolódását. Ezt huzza alá a napjainkban egyre szélesebben térthódító vertikális integráció élelmiszeripari kiépítése is.

4. Tóth László: A jövőtudomány módszereinek alakulása az élelmiszertermelés vizsgálatában. Kézirat, Szeged, 1976.

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar jól illeszkedik a termelő szféra 3 fő blokkjába:

1. Kitermelő-, alapanyaggyártó-,
feldolgozóipar.
2. Építőanyag-, építőipar.
3. Mezőgazdasági-, élelmiszeripar .⁵

A három blokk tartalmazza a termékeinkhez kapcsolódó forgalmi , kereskedelmi tevékenységet is.

Az élelmiszertermelő blokknak három szerkezeti elemét lehet megkülönböztetni:

1. a mezőgazdaságot,
2. az élelmiszeripart,
3. a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek forgalmát.

Tóth László kandidátusi értekezésében nemcsak a szerkezeti elemeket sorolja fel, hanem az azokat összekötő törvényszerűségeket is meghatározza. A modern, integrált élelmiszertermelést - amely most van kialakulóban - a következőkben jellemzi:

- a biotechnikán, illetve biotechnológián alapuló gazdasági tevékenységeket, ágazatokat, illetve ezek szervezeteit tartalmazza;
- az egyes tevékenységek, ágazatok között a modern termelőerők által meghatározott széleskörű és szoros munkamegosztási kapcsolatok vannak;

5. Benet Iván: Az élelmiszertermelés eszközigényessége. Kézirat. Budapest, 1971.

- a tevékenységek vertikális láncolatában meghatározó vezérlő elv a végtermék szempontjából vett lex-minimi;
- e meghatározó vezérlő elv alapján a tevékenységeket végző gazdasági szervezetek között olyan tartós érdekközösség alakul ki, amely gazdaságilag integrálja őket."⁶

2. Vertikalitás az élelmiszertermelésben

A. A vertikális és horizontális kapcsolatok kialakulása

A társadalmi munkamegosztás jelenlegi fejlettségi fokán a gazdasági fejlődés gyorsuló ütemének kerekei nemcsak serkentik, hanem egyenesen szükségessé is teszik a munkamegosztás során elkülönült, a gazdasági értelemben önálló egységek kapcsolatainak bővítését és az adott színvonalnak megfelelő gazdasági kooperációs⁷ formák tökéletesítését.

6. Tóth László: A jövőtudomány módszereinek alakulása az élelmiszertermelés vizsgálatában. Kézirat, Szeged, 1976.

7. A kooperáció, a kapcsolatok egyszerűbb formája, amely nem jelent feltétlenül függőségi viszonyt a partnerek között, ellentétben az integrációval, amely az együttműködésnek egy fejlettebb formája, és bizonyos értelemben a felek közötti függőségi viszonyt is kifejezi. Ez utóbbi esetben a kapcsolatok láncolata olyan erős, hogy felbontásuk szinte lehetetlen, egyik fél a másikért kényszeríthetően felelősséggel tartozik.

Tartalmát tekintve alapvető különbség van a tőkés és a szocialista kooperációk között. Amíg tőkés viszonyokban a vertikális szervezeteknél a tevékenység elkülönülésének megszűnésével az egyik fél önállósága is csaknem megszűnik, és kiszolgáltatottsági viszony jön létre a tőkeerősebb fél javára, addig a szocialista társadalomban az elkülönült gazdasági tevékenység szűkülésével nem szűnik meg a társult gazdasági egység önállósága, hanem megmarad⁸ egyenlő jogok és kötelezettségek elve alapján.

Abban az esetben, ha a kooperáció csak egy vertikumra, ill. annak egyes szakaszára terjed ki, a kooperáció horizontális. Ha viszont az együttműködés kiterjed legalább két, technológiailag egymást követő termelési vagy tevékenységi szakaszra, vertikális kooperációról beszélünk. Teljes a vertikálitás^{ott} ahol a gazdasági tevékenység átfogja a mezőgazdasági termelés, az élelmiszeripari feldolgozás és az élelmiszer-forgalmazás vertikum szakaszait egy vagy több termék vonatkozásában.

Az iparban az egyes vállalatok különféle gazdasági tevékenységének összehangolása már az ipari forradalommal egy időben elkezdődött. Az élelmiszergazdaságban a szorosabb együttműködés azonban most van kifejlődőben, mert a korábbi kézi munkára és igaerőre alapozott mezőgazdaságban a lehetőségek erősen korlátozottak voltak. A korszerű gépi termelés azonban - amely egyben nagyfokú differenciálódással is jár - megadta az együttműködések kibontakozásához az előfeltételeket. "A differenciálódás tehát egyuttal integrálódás is, mert a szakosodás és az integráció ugyanannak a folyamatnak, a munkamegosztásnak két oldala."⁸

8. Csizmadia Ernő: Bevezetés az élelmiszer-gazdaságtanba. Akadémiai kiadó. Budapest, 1973.

A korszerű nagyüzemi, gépesített termelés térthódított a mezőgazdaságban, és a munkamegosztással együtt kiváltották a kooperációs törekvéseket, sőt fejlettebb formában az integrációt is. Ez utóbbi esetben a szorosan egymáshoz kapcsolódó gazdasági tevékenységek egy kézbe összefutó láncolatáról beszélhetünk.

Az élelmiszergazdaságban a vertikalitás sajátos formában jelenik meg. A tulajdonformáknak olyan sajátosságait találjuk meg, amely a népgazdaság más ágaira nem jellemző.⁹ A mezőgazdaság által előállított egy-azon nyersanyagból párhuzamosan több élelmiszeripari végtermék is előállítható, még más iparágakban általában többféle alapanyagból állítanak elő egy terméket. Mindezek alapvetően befolyásolják és eleve meghatározzák a vertikális kapcsolatok irányát, mértékét és határait. Éppen ezért az egymásrautaltság és az ebből kibontakozó együttműködés sajátos példáit lehet megtalálni a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripari feldolgozás különböző területein.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése után aránylag korán megjelent a mezőgazdasági termékek előfeldolgozásánál a kooperáció, ahol a kezdeményező mindenekelőtt a konzervipar volt. A hatvanas évek közepére a konzerviparnak a termelés növekedése már olyan feladatokat jelentett, amelyek teljesítéséhez egyik legkézenfekvőbb megoldásnak a különböző részfolyamatok mezőgazdasági üzemekbe való kihelyezése kínálkozott. Ezzel sikerült megoldást találni a jelentkező munkaerőgondok, a szállítási nehézségek, a tartály- és tárolótér hiánya stb. levezetésére.

9. Például a földtulajdon megjelenési formái.

Az előfeldolgozás - a tartósítóipari vertikumban - első-
sorban a következő tevékenységekre vonatkozóan terjedt
el:

- paradicsomlé nyérése,
- ipari szemes zöldborsó előállítása,
- zöldpaprika csumázása, szeletelése,
- fűszerpaprika-féltermék előállítása,
szárítása, aprítása,
- zöldség, gyümölcs: tisztítás, szeletelés,
- különféle gyümölcsök előtartósítása.

Ebben az időben alakultak ki a mezőgazdasági üzemek és
a gabonaipar kapcsolatainak szorosabb formái is, amelyek-
re a krónikus tárolótérhiány és a takarmányellátási gon-
dok kényszerítették a vállalatot. A baromfifeldolgozásban
sem volt nélkülözhető a szoros együttműködés, ez az alap-
ja a programozott termelésnek. A tejiparban a tejgyűjtés
kinálta a koordinációt. Az ipar számos tejgyűjtő-állomást
épített és korszerűsített, amelyek a mezőgazdasági nagy-
üzemek működtetésével ma is alapjai a tej felvásárlásának.

A felsorolt együttműködési formák széles skálájának az a-
dott lehetőséget, hogy a mezőgazdasági termelészövetkeze-
tek ez időre erősítették meg a szocialista nagyüzemi
gazdálkodás kereteit, és egyidejűleg megkezdődött az a
folyamat is, amely később lehetővé tette az egy-egy ter-
mékféleségre specializálódott mezőgazdasági üzemek létre-
jöttét, a termelési rendszerek elterjedését.

Míg 1973-ban az élelmiszergazdaságban 491 különféle vállal-
latközi együttműködés volt, addig 1976-ban ez a szám mint-
egy 570-re emelkedett, amelyből 224 önálló jogi személyként
működik.

1977-ben az Agrár-Kombinátok száma 9, továbbá kísérleti jelleggel 1976-tól négy agráripari egyesülés kezdte meg tevékenységét:

- Békés megyei Agráripari Egyesülés,
- Hajdusági Agráripari Egyesülés,
- Kalocsai Agráripari Egyesülés,
- Szigetközi Agráripari Egyesülés.

Az élelmiszergazdaság előzőekben summázott fejlődése alapján megállapítható, hogy számos esetben és több tekintetben kedvező képet nyújtanak és a jövőre nézve is reményt keltőek. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az integrálódás eddigi rövid időszakában az érintett gazdaságoknak és vállalatoknak rendkívül sok nehézséggel és gátló tényezővel kellett szembenézniük és megbirkózniuk ahhoz, hogy a kooperációban résztvevők sokszor eltérő érdekeit közelítsék, emellett a várt jövedelmet is biztosítsák. Az is egyértelmű, hogy adottságaink ¹⁰ a tőkés fejlődésnél gyorsabb ütemű előrehaladásra adnak lehetőséget, azonban mégsem szabad a szocialista élelmiszergazdaság vertikális kapcsolatainak széles körű elterjedését és gazdasági megerősödését néhány éves időszakra korlátozni. Egyes kooperációk ¹¹ kedvező körülmények között már rövidebb, míg mások csak hosszabb időszak alatt fejlődhetnek ki. Ezért a hosszutávú tervezőmunka során a mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazatok fejlesztését a teljes vertikum áttekintése alapján lehet csak helyesen megítélni. Az élelmiszeripari alapanyagok feldolgozásában a tevékenységet kell előtérbe helyezni, függetlenül attól, hogy az az iparban, vagy a mezőgazdaságban valósul-e majd meg.

10. például: a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság létrehozása

11. például: ahol nem nagy az eszközigényesség.

Célszerű tehát a mezőgazdaság és az élelmiszeripar kapcsolódó ágazataiból un. "blokkokat" képezni, amelyek az integrációt tovább szélesíthetik. Bács-Kiskun megyében ilyenek:

- a gabonatermelés + malom- és sütőipar,
- a takarmánytermesztés + állattenyésztés + hus- és tejipar,
- a takarmánytermesztés + baromfifeldolgozóipar,
- a kertészeti ágazatok + konzerv-, hűtő- és a boripar

területéről állíthatók egymás mellé.

A mezőgazdaságot és az élelmiszeripart tehát együtt, komplex módon kell fejleszteni. Javítani kell a termelők és a feldolgozók érdekeltségi rendszerén. Elő kell segíteni az új rendszerű társulások létrehozását az ipar és a mezőgazdaság között, amelyet jól példáz a már megalakult Kalocsai Agráripari Egyesülés.

B. Vertikális formák az élelmiszergazdaságban

A vállalatok és a mezőgazdasági üzemek közötti vertikális kooperációnak és integrációnak hazánkban a következő formái ismertek:

1./ Szerződéses rendszer: élelmiszergazdaságunkban jelenleg a legjellemzőbb kapcsolati forma. A felvásárló, feldolgozó vállalatok kötik a mezőgazdasági üzemekkel. Az integráció szempontjából elsősorban a hosszútávú, több éves árgaranciákkal alátámasztott szerződéseknek van jelentősége.

2./ Szövetkezeti társulások:

a./ Egyszerűbb gazdasági együttműködés: amelyben

a résztvevő gazdaságok hosszabb - rövidebb időre közös gazdasági tevékenységhez anyagi eszközöket bocsátanak rendelkezésre, és a közös tevékenység eredményéből hozzájárulás arányában részesednek. Ebben az együttműködési formában önálló gazdasági szervezet nem jön létre. Ide lehet sorolni a termelési rendszerek sajátos horizontális integrációs szervezetét, amelyben ésszerű munkamegosztás bontakozik ki a rendszergazda és a társgazdaságok között.

b./ Közös vállalkozás: termelőszövetkezetek egy, ritkán több egymást kiegészítő tevékenységre specializált vállalkozása. Önálló jogi személy, amelynek saját vagyona és önálló elszámolása van.

c./ Szövetkezeti közös vállalat: önálló vállalati formában működik. Az alapító szövetkezetektől vagyoniilag és tevékenységben jobban elkülönül, mint a közös vállalkozás. Működését nagyjából az állami vállalatokra vonatkozó előírások szabályozzák.

3./ Szövetkezetek és állami vállalatok együttműködési formái:

a./ Egyszerű társaság vagy társulás: ahol a felek egy közös gazdasági tevékenységre kötnek szerződéses kapcsolatot. Tehát a társulás közgazdasági és jogi kritériumok komplex egysége.¹² A szükséges eszközöket rendelkezésre bocsátják, és az eredményből a hozzájárulás arányában részesednek.

12. Sárközi Tamás: A vállalati társulások gazdaság- és jogpolitikai kérdései. Közgazdasági Szemle, 1977. 1. szám.

Nem önálló jogi személy, hanem a kooperációs tevékenység kapcsán a beruházások kivitelezésére, sertéstartásra, baromfitenyésztésre és ritkán szántóföldi növénytermesztésre hozták létre. ¹³

b./ Közös vállalat: önálló jogi személyként működik. Az alapító tagok által bevitt vagyon a közös vállalat tulajdonává válik. A vállalatot közös igazgatótanács és ennek alárendelt igazgató irányítja. A nyereség 50 %-nál kisebb része az alapítók által elvonható. A közös vállalatra általában ugyanazok a jövedelmezőségi és anyagi érdekeltségi előírások vonatkoznak, mint az ágazatba sorolt állami vállalatokra.

4./ Agrár-Kombinát: a mezőgazdaság iparosodásának jellemző formája. Egy-egy ágazat vagy térség fejlesztését, szervezését koordinálja. A vertikális lánc a mezőgazdasági termelést, feldolgozást egyesíti. Tevékenysége általában egy fejlett technikával felszerelt állami gazdaságra épül, /Tokajhegyaljai Állami Gazdasági Bor-kombinát; Bábolnai Mezőgazdasági Kombinát; Bajai Mezőgazdasági Kombinát/.

A kombinát alapvető ismertető jelei, amely nélkül a tudomány nem beszél kombinátról, a következők:

- egy gazdaságon belüli vállalkozás,
- a kombinát települési egység, ahol a homogén nyersanyag biztosított,

13. Bethlendi László: A mezőgazdaság iparosodásának néhány elméleti és szervezeti kérdése. Közgazdasági Szemle, 1976. 9. szám.

- a kombinát technikai egység, a nyersanyag kitermeléstől valamilyen foku késztermék értékesítéséig,
- a kombinát érdekeltségi rendszer, vagyis a kombináton kívül gazdálkodó egységek, jogi személyiségek felé semmiféle önálló rendelkezéssel, önálló joggal nem rendelkezik.

5./ Agráripari egyesülés: a szövetkezeti gazdaságok és az állami feldolgozó, forgalmazó vállalatok közös előnyökön és kockázaton alapuló tartós vertikális együttműködése. Az egyesülés történhet a vállalatok és szövetkezetek saját termelőeszközeivel, de nem kizárt a közös tulajdonban levő termelőeszközök üzemeltetése sem. Az egyesülésben résztvevők a termékek mennyiségére, minőségére, az átadás - átvétel feltételeire, a nyersanyag elosztására szerződésben állapodnak meg. Előírják a termelési technológiát és a szállítási programot. Az agráripari egyesülések szervezése főleg a zöldség-gyümölcs feldolgozásban, a baromfi-, a bor-és a cukoriparban haladt előre. Legujabban alakult meg a fűszerpaprika-termesztés és-feldolgozás területén is.

Az agráripari egyesülés lényegét tekintve regionális képződmény, amely ebből a szempontból hasonlít a kombinátra. Nem hasonlít a kombinátra azonban abban, hogy nem technológiai egység, mert benne nagyon sok ágazat, esetenként több kombinát is létezhet.

Az agráripari egyesülés mint igazi, tipikus regionális integráció irányítása azokra a tevékenységekre vonatkozik, amelyeket az önálló gazdaságok az egyesülésbe bevisznek. Ezzel lehetőség nyílik az érdekellentétek feloldására.

A közgazdasági irodalomban vita folyik az agrár-ipari egyesülések, komplexumok lényegéről, kialakulásáról és belső tartalmáról. A KGST-ben 1974 óta egységes terminológiával dolgoznak, az agrár-ipari komplexum magában foglalja a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelőeszköz-gyártást, a teljes mezőgazdasági termelést, az élelmiszeripart, valamint^a mindezekhez kapcsolódó forgalmi tevékenységet.¹⁴ Az élelmiszergazdaság fogalmát szűkebb értelemben használják, amennyiben nem foglalja magában a mezőgazdasági termelésből a nem élelmezési célú termékeket.

Az együttműködési formák kialakulásában meghatározó szerep jut a makro- és mikrointegrációnak, ezek egymáshoz való viszonyának. Az objektív közgazdasági törvény, hogy bizonyos viszonyok között kialakul az élelmiszer-gazdaság. Az, hogy ez a folyamat milyen gyorsan és hatékonyan megy végbe, azt a mikroszinten meglévő feltételek döntik el. A területen pedig a vállalatok vannak, tehát a témából egyértelműen adódik, hogy dolgozatomban a mikrointegrációval kell behatóbban foglalkoznom.

3. A mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripari feldolgozás területi összhangjának kérdései

Egy adott terület fejlődése szoros kapcsolatban van a természetföldrajzi, a települési, a demográfiai és más környezeti feltételekkel.

14. Sipos Aladár: Az agrár-ipari integráció. Közgazdasági Szemle, 1977. 6. szám.

A gazdaság területi összefüggéseivel a területi gazdaságtan foglalkozik, amely bizonyos vonatkozásokban kapcsolódik a gazdaságföldrajzhoz. A területi gazdaságtan kutatja a gazdasági élet belső területi összefüggéseit. Feltárja, hogyan lehet a politikai gazdaságtanban meghatározott általános törvényszerűségek keretei között, a gazdasági problémák megoldásához a szükséges legjobb területi szerkezetet létrehozni. Ez a megállapítás érvényes a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripari feldolgozás területi összhangjának kialakításánál is.

Hazánk egyes területein az élelmiszergazdaság fejlesztése korábban nem a kellő átgondoltsággal történt. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar sokszor nem a központi elvárásoknak megfelelően, hanem spontán módon szakosodott. Ez eredményezte azt, hogy Budapest tejellátása nagyrészt 150 km-nél nagyobb távolságból biztosítható, mert Pest megyében az 1 főre jutó tejtermelés mélyen országos átlag alatti.¹⁵ A vágókapacitás jelentős hányada még mindig a fővárosban van, és nem a termőhely közelében. A területi fejlesztések hasonló aránytalanságai számos területen megbontották a termelés és a feldolgozás közötti összhangot.¹⁶ A felszabadulás után kormányzatunk igyekezett ezeken a problémákon javítani, azonban közel egy évszázad hibáiból adódó egyensúlyi zavarokat nem lehet néhány év alatt korrigálni.

15. Területi Statisztikai Évkönyv, 1976. adataiból, saját feldolgozás.

16. További gond, hogy a kutatók háromnegyede ma is Budapesten dolgozik, mindinkább elkülönülve a termeléstől. Számottevő különbségek vannak a főváros javára az infrastruktúrában, a személyi jövedelmekben, a kulturális lehetőségekben, stb. is./Romány Pál: A területfejlesztési politika időszerű kérdései. Gazdaság, 1974. 3. száma./

A területfejlesztésnél a továbbiakban fontos szempontként kell figyelembe venni:

- a./ A spontán elemet tartalmazó korábbi tendenciákat váltsák fel a tudatosabb, tervszerűbb folyamatok, amelyben a központi és a helyi szervek érdekét és cselekvéseit jobban össze kell hangolni.
- b./ A termelőerők területi elhelyezésénél figyelembe kell venni a munkaerő és a termelési eszközök megfelelő arányát, ezzel elkerülve azt az állapotot, hogy az iparilag fejlődő területeken munkaerőhiány keletkezzen. Ma már a kevésbé iparosodott helyeken is ritka példa a foglalkoztatási gond.
- c./ Az ipart úgy kell fejleszteni, hogy összhangban legyen mind a társadalom, mindpedig az iparág, a vállalat, a termelőüzem érdekeivel.
A meglévő ipari bázisok fejlesztésénél meg kell találni azokat a termelésszervezési és iparfejlesztési módokat, amelyek nyomán a kooperáció bővíthető. Kevesebb, nem szétszórt, a jövőnek is jobban megfelelő új ipartelepítést kell szorgalmazni.
- d./ A mezőgazdaság a településfejlesztési politikának szerves része, az ország potenciáljának jelentős hányadát képviseli, és ma már egyáltalán nem zártkörű "őstermelés", hanem környezetéhez és az ország /sőt a külföld / gazdaságához ezer ággal kapcsolódik. Megjelent az iparszerű termelés a mezőgazdaságban is, amely új követelményeket támaszt. Ma már alig iparosodott területek is lehetnek gazdaságilag aránylag fejlettek, ha ott fejlett a mezőgazdaság. Mindez azt mutatja, hogy nem szabad csak az iparosodást a terü-

letfejlesztés kizárólagos eszközeként felfogni, helyes, ha mindkét területet - az adottságoknak megfelelően - arányosan fejlesztjük.

e./ Az élelmiszeripari üzemek telepítésének tényezőit az ÉGI. az alábbiak szerint csoportosítja:

- 1./ azon tényezők, amelyeket a költségek népgazdasági szintű optimalizálása érdekében, valamint az országos településhálózat-fejlesztési tervekkel való összhang érdekében kell figyelembe venni,
- 2./ azon tényezők, amelyek a telepítés lehetőségét kizárják, ill. az üzem nagyságát korlátozzák, ilyenek: a munkaerőhelyzet, a víz- és energiaellátás, vasuti-közuti csatlakozás, nyersanyag-orientációju telepítési jelleg esetén a mezőgazdaság természeti-táji adottságai, stb.,
- 3./ azon tényezők, amelyek az egyszeri, valamint a folyamatos üzemi ráfordításokat befolyásolják, ilyenek: az üzemnagyság, a nyersanyag és a fogyasztás területi elhelyezkedése, a telephely alkalmassá tételének módja, stb.¹⁷

Az élelmiszeripari üzemek telepítési körének meghatározásánál döntő jelentőségük van a nyersanyag területi elhelyezkedésének, intenzitásának, valamint a fogyasztópiac területi elhelyezkedésének, intenzitásának, azaz a szállítási tényezőknek /költség, romlandóság, stb./. Tehát végső soron egyes élelmiszeripa-

17. ÉGI, Az iparfejlesztés területi vonatkozásainak kutatása, 1976.

ri üzemek jellegét telepítési szempontból az dönti el, hogy a nyersanyag, illetve a késztermék fajlagos szállítási költségei hogyan alakulnak. A cél a szállítási költségek minimalizálása, ennek figyelembevételével határozhatjuk meg azt, hogy a termelő tevékenységet a nyersanyagtermőhely közelébe, vagy a fogyasztópiac körzetébe, esetleg un. vegyesen kell telepíteni. /L. az 1. sz. táblázatot/.

Döntő telepítési tényezők aránya az élelmiszeriparban

1. sz. táblázat

SZAKÁGAZAT, /TEVÉKENYSÉG/	DÖNTŐ TELEPÍTÉSI TÉNYEZŐK ARÁNYA	
	NYERSANYAG TERM. %	KÉSZTERM. ÉRTÉKE- SÍTÉS %
Husipar	60	40
Baromfiipar	100	-
Tejipar:		
- fogyasztói tej	-	100
- tartósított tejt.	100	-
Tartósítóipar:		
- zölds.-gyüm.		
- konzervgyártás	70	30
- gyorsfagy.term.gy.	70	30
- bérhűtés	50	50
Gabonaipar:		
- lisztőrlés	75	25
- kev.tak.gyártás	-	100
Sütőipar	-	100
Cukoripar	100	-
Édesipar	-	100
Növényolajipar:		
- magfeldolgozás	100	-
- mosószergyártás	-	100
Boripar:		
- szőlőfeldolgozás	100	-
- borpalackozás	-	100
Söripar:	-	100
Szikkviz-üditőital	-	100
Dohányipar:		
- termesztés	100	-
- cigarettagyártás	-	100

Forrás: ÉGI, Az iparfejlesztés területi vonatkozásainak kutatása, 1976.

Véleményem szerint a táblázatban meghatározott arányok a telepítés szempontjából csak irányadók lehetnek, mert egy-egy adott terület sajátos körülményei kisebb-nagyobb mértékben további módosító tényezők lehetnek. A nyersanyagtermelés és-feldolgozás területi összhangjának elemzésénél a telepítési helyzetvizsgálat egyik sajátos formájára kerül sor, ha az érintett szakágazatoknál a nyersanyagtermelés döntő telepítési tényező, vagy ahol a telepítési tényezők között a nyersanyagtermelést valamilyen arányban célszerű figyelembe venni. Az összhangot mindig dinamikus viszonyként kell értelmezni, amely az ipari és a mezőgazdasági térszerkezet kölcsönös és folyamatos változása közben alakul ki. Ipari oldalról nézve ezt a vizsont új üzem létesítése, működő üzem leállítása, meglevő üzem kapacitásának növelése, vagy csökkenése változtathatja. Mezőgazdasági oldalról nézve a nyersanyagtermelés intenzitásának változása, az áruhányad növekedése, a termékforgalmazási rendszer módosulása /a nyersanyag, több csatornás értékesítési lehetősége/, ill. az "iparon kívüli" ágazatok élelmiszeripari tevékenységének nyersanyagellátása változtathatják a már kialakult, vagy tervezett térszerkezetet.

Az összhang romlása a nyersanyagok szállítási távolságának és szállítási költségének növekedésével jár, mert ezzel növekszik az üzem nyersanyagellátó körzetének mérete is. A nyersanyagtermelés és-feldolgozás területi összhangjának meghatározása legegyszerűbben a telepítési helyzetelemzéssel történhet. A felmérés alapjául szolgáló egységek általában a megyék. Az így nyert eredmények értékelésénél azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a szomszédos megyékből való részleges nyersanyag-ellátás lehetőségét sem - különösen a nagykapacitású üzemeknél -, a gazdaságosság miatt a megyehatárok "sérthetetlenségéből"

adódó feszültségeket az országosan kialakított 6 termelési körzet /Központi Körzet; Észak-Magyarország; Észak-Alföld; Dél-Alföld; Észak-Dunántul; Dél-Dunántul/ részben feloldja, és az aránytalanságok miatti differenciákat is csökkenti.¹⁸

Az összhang statikus elemzésére a tervezési körzetek szintjén történő számbavétel kevésbé alkalmas. Dinamikus elemzéshez viszont, ahol a nyersanyag- és készterméktermelés területi megoszlásának változásai tendenciáit vizsgáljuk meg, ez a nagyvonalu megközelítés is használható információkat szolgáltat. Ilyan alapon megállapítható, hogy a nyersanyagtermelés és-feldolgozás területi összhangja javuló tendenciát mutat, bár változatlanul problematikus a központi körzet élelmiszeriparának nagy nyersanyagigényéhez viszonyítottan a körzet alacsony nyersanyagtermelés. /L. a 2.sz. táblázatot/.

Bizonyos esetekben sem a közigazgatási, sem a tervezési egységek nem szolgálhatnak az összhang-vizsgálat térbeli léptékéül. Ez előadódhat akkor, ha a termelés térbeli szervezettsége ettől eltérő /pl.: borvidékek, zöldség-gyümölcsöt termelő tájak, tejtermelő megyék/. A nyersanyag-termelési helyek és mennyiségek ismeretében azonban bármelyik élelmiszeripari vállalat nyersanyag-ellátási körzetének mértéke meghatározható.

18. ÉGI közlemény. Budapest, 1976.

2. sz. táblázat

Néhány élelmiszeripari nyersanyag felvásárlásának és feldolgozásának területi megoszlása, a megoszlás változása /%/

TERVEZÉSI KÖRZETEK	V Á G Ó S E R T É S					
	1966-ban		1974-ben		1975-ben	
	felvázárllás	feldolgozás	felvázárllás	feldolgozás	felvázárllás	feldolgozás
Központi körzet	4,3	44,3	7,9	27,4	6,5	22,1
Észak-Magyar.	8,0	11,9	5,7	13,7	9,9	9,2
Észak-Alföld	21,5	6,1	20,2	11,1	17,8	11,9
Dél-Alföld	25,0	12,3	30,3	11,3	17,8	10,3
Észak-Dunántul	19,9	19,1	18,1	23,3	26,6	24,3
Dél-Dunántul	21,3	6,3	17,8	13,2	21,4	22,2
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	Z Ö L D S É G		G Y Ű M Ö L C S	
	1962-ben		1962-ben	
	1974-ben	1974-ben	1974-ben	1974-ben
Központi körzet	16,5	31,3	16,1	22,5
Észak-Magyar.	13,2	18,8	9,3	14,4
Észak-Alföld	14,5	-	16,0	15,0
Dél-Alföld	32,8	40,3	37,7	31,4
Észak-Dunántul	13,0	-	10,4	-
Dél-Dunántul	10,1	9,6	10,5	16,7
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: ÉGI, Az iparfejlesztés területi vonatkozásainak kutatása, 1976.

4. Az élelmiszerforgalom, a fogyasztás és a külkeres-
kedelem területi összefüggései

a./ Az élelmiszerfogyasztás- és termelés általános ösz-
szefüggései

Az élelmiszerek fogyasztása az elmúlt 5 év alatt megfelelt a tervezettnek. Az őrlemények, hüvelyesek, a burgonya és az zsiradék fogyasztása egyértelműen csökkent. A hus-, a tej-, a tojás-, a cukor-, a zöldség- és gyümölcsfélék fogyasztása viszont jelentősen növekedett.

Az élelmiszerek fogyasztásában bekövetkezett strukturaváltozás kapcsolatos az általános fejlődéssel, a termelőerők magasabb színvonalával, a tudomány előrehaladásával. Ezzel az alapvető összefüggéssel továbbra is számolni kell, és ahogyan fejlődnek a társadalmi és gazdasági viszonyok, úgy alakul a modern követelményekhez az élelmiszerfogyasztás szerkezete. A továbbiakban is nő majd a feldolgozott élelmiszerek aránya, és csökken a feldolgozás nélküli forgalomba kerülő áruk mennyisége. A kalóriadús élelmiszerek fogyasztása még mindig tulzott. E téren számottevő változásra a közeljövőben sem számíthatunk, bár az egy főre jutó cereália fogyasztás az elmúlt 5 évben mérséklődött, de a cukoré erőteljesen növekedett. Az állati eredetű fehérjéknél mutatkozó gyors felfutás annak tulajdonítható, hogy a tervidőszak végére már viszonylag magas színvonalat ért el a hus- és a tojásfogyasztás. A tej és tejtermékek fogyasztása növekedett ugyan, de a tervezettől elmaradt, amelynek egyik okát a tervidőszak során végrehajtott áremelésben látom. A zöldség- és főzelékfélék fogyasztása a tervidőszakban számottevően emelkedett, erre különösen kedvező

hatást gyakoroltak azok a kormányintézkedések, amelyek az elmúlt években megszülettek a zöldség- és gyümölcs-termesztés fokozására.

Élelmiszerfogyasztásunk nemzetközi mércével mérve a közepesnél lényegesen jobb, némely termék esetében pedig megközelítjük a gazdaságilag fejlett országokat. Azonban összetétel és feldolgozás tekintetében már nem ilyen kedvező a kép. Még mindig alacsony a tej és tejtermékek fogyasztása és magas a cereáliák és a zsiradékok fogyasztásának színvonala. Az élvezeti cikkek - kávé, tea, alkohol, dohány - magas hányada a fogyasztásban pedig kifejezetten tulzott. /L. a 3.sz. táblázatot/.

Az elmúlt 30 év gazdasági fejlődése, a szocializmus társadalmi viszonyainak erősödése jelentős mértékben hatottak a lakosság szemléletmódjára, vásárlási szokásaira, életszínvonalának növekedésére, stb. A fejlődés, a fogyasztás szerkezetére és összetételére is kihatott. Az erőteljes iparosítás és az ezzel kapcsolatos biztos és magas jövedelemforrások nagymértékben felduzzasztották a városban lakók számát, ezzel viszont egyenes arányban csökkent a falusi népesség aránya. Az eddig sok tekintetben önellátó falusi lakos ipari munkásként növelte a fogyasztók számát, és fogyasztási szokásaiban is egyre inkább azonosult a város lakosságával.

A falun élőknel, akik a mezőgazdaságban nyernek foglalkoztatást, a jövedelem termelésének, elosztásának és felhasználásának mozzanatai mások, mint az iparban. A töredék munkaidő felhasználásával - túlmunka formájában - a parasztság átlagos reáljövedelme 1-2 %-kal meghaladja a városi munkásokét, ami kihat az életszínvonal alakulására. Ugyanakkor falun az infrastruktúra, az oktatás, a kultúra stb. még alatta van a városinak.

Fontosabb élelmiszerek és élvezeti cikkek
egy főre jutó átlagos fogyasztása,
kg-ban

3. sz. táblázat

MEGNEVEZÉS	1965	1970	1975	1975. évi az 1965. évi %-ában
Husfélék /hallal/	53,2	59,9	70,5	132,5
Cereáliák	139,2	128,2	122,0	87,6
Zsiradékok /vajjal/	32,1	27,7	27,9	120,8
Cukor	30,1	33,5	38,5	127,9
Tej, tejterm./vaj nélkül/	97,1	109,6	128,0	131,8
Tojás	10,4	13,7	15,4	148,1
Burgonya	84,3	75,1	70,0	83,0
Zöldség	76,7	83,2	91,5	119,3
Gyümölcs /déli gyümölccsel/	52,8	72,5	82,0	155,3
Állati eredetű fe- hérjék napi fogyasztása /gr./fő/	37,8	43,4	50,1	132,5
Kávé	0,69	1,65	3,0	4,3 ^x
Bor /liter/	32,8	37,7	42,0	128,0
Sör /liter/	44,2	59,4	69,0	156,1
^{xx} Égetett szes- zesital /liter/	3,0	5,4	6,5	2,2 ^x

x. többszöröse

xx. 500-os szesze átszámolva.

Forrás: Sós József: A lakosság fogyasztása és a külkereskedelmi forgalom. Közgazdasági Szemle, 1975. 7-8. szám. adataiból saját feldolgozás

A fogyasztási térszerkezet egyben fontos élelmiszeripari telepítési tényező is, mert egyes szakágazatok /sütőipar, városellátó tejüzem, édesipar, söripar, szikviz- és üdítőitalgyártás/ egyértelműen, mások pedig meghatározott

mértékben fogyasztóhelyi telepítésűek /husipar, konzervipar stb./. Adott területen működő élelmiszeripari üzem ellátási körzetét alapvetően környékének fogyasztási intenzitása határozza meg, amely a népsűrűség és az egy főre jutó fogyasztás függvénye. Tulzott egyszerűsítés azonban az ellátási feladatot az üzem körzetére korlátozni. Egyes üzemek egyes termékekből országos ellátási funkciót teljesítenek, nem beszélve az exportszállításokról. Ugyanigy a körzeti ellátás feladata is többoldalú megközelítést kíván.

A fogyasztói igények kielégítése adott területen nem kizárólagosan élelmiszeripari feladat. Fontos forrás a saját termelésű személyes fogyasztás is, amelyet körzetenként differenciáltan kell figyelembe venni. Ennek hazánkban mély hagyományai vannak, amely tovább érezteti hatását, és úgy gondolom, hogy az élelmiszerellátásban a jövőben is jelentős részt képvisel majd. Ezt a törekvést - pl. friss zöldség- és gyümölcsellátás - segíti elő a városok peremén kialakított ún. "hobbikert-rendszer" is. Figyelemreméltó az ún. "iparon kívüli" ágazatok élelmiszeripari termelése is, amelyek üzei - az állami élelmiszeriparral kialakított tervszerű munkamegosztás esetén - hatékonyan hozzájárulhatnak a helyi fogyasztói igények jobb kielégítéséhez. Erre jó példák a mezőgazdasági üzemek és ÁFÉSZ-ek által üzemeltetett ún. regionális vágóhidak, amelyek a falusi lakosság hus és huskészítmény ellátásában részt vesznek.

Az élelmiszerfogyasztás prognosztikája az 1 főre jutó fogyasztás növekedését 1985-ig évi 4-4,5 %-os mértékben jelöli meg. Ez azt jelenti, hogy 1985-ben az 1967. évinek több mint 2-szerebére növekszik, amely 1967. évi árszinvonalon 16-17 ezer forint felhasználást jelent személyenként.

Ebben az időszakban a lakosság 1 főre jutó fogyasztása 2,5-szeresére növekszik, az élelmiszerek 90 %-os, az élvezeti cikkek 180 %-os, együttesen pedig 112 %-os növekedése mellett. /L. a 4.sz. táblázatot/.

Egyes élelmiszerek és élvezeti cikkek egy főre jutó fogyasztásának várható alakulása 1985-ig /kg/

4.sz.táblázat

MEGNEVEZÉS	1967	1977	1985	Index 1985 1967
Hus-huskészítmények	54	70,5	80 - 84	152
Ebből:				
- sertéshus	27	-	40,0	148
- marhahus	8,7	-	13,5	155
- baromfi	12,2	15,3	18,0	147
Tej-tejtermékek	105	146,0	170 - 200	176
Tojás	11	15,8	17 - 18	159
Zöldség	82	96,0	105 - 115	134
Gyümölcs	71	76,8	95 - 100	137
Zsir	22	21,4	20 - 21	93
Cereáliák	135	118,0	100 - 110	78
Cukor	32	36,0	40 - 43	129
Bor	34	35,0	50 - 55	154
Sör	50	79,8	77 - 83	160
Égetett szeszes- italok	3,7	2,7	5 - 6	148

Forrás: Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Távlati Fejlesztési Bizottság: Hipotézisek az élelmiszergazdaság fejlesztésének távlati tervezéséhez. Gazdaság 1970, valamint MFM tájékoztató, /1978/ adataiból saját feldolgozás

A kalória fogyasztásnak csak kismértékű csökkenésével lehet számolni, továbbra is meghaladja majd a napi 3 ezer kalóriát. Tovább nő 1985-ig a fehérjék aránya a fogyasztásban, a mai 94-96 kg értékről 110 kg-ra. Ebből az állati fehérje aránya 50-52 %-ot tesz ki. Az élelmiszerfogyasztás összetételének további változását a vitaminforrások - zöldség-és gyümölcsfélék - arányának emelkedése jelenti majd. Az igények egyre inkább eltolódnak a magasabb feldolgozottság, a konyhakész, a csomagolás és kiszereelés tekintetében magasabb színvonalon lévő termékek iránt.

A prognosztika a borfogyasztás évi 4-5 %-os ütemét jelölte meg. Ezt a számítást meg kell kérdőjelezni, mert a mai generáció alkoholfogyasztási igénye mindinkább a sör és az égetett szeszesitalok irányába tolódik el.

A fentiekben vázolt igény természetesen meghatározza az élelmiszerek előállításának strukturáját és mértékét is. Az egész lakosság fogyasztásának évi, mintegy 4,5 %-os növekedése - változatlan exportot feltételezve - az élelmiszer feldolgozás 5 %-os, a mezőgazdasági termelés 1,4 - 1,8 %-os növekedését igényli.

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar előírt növekedési ütemét a hazai fogyasztás növekedése mellett befolyásolja még az export is. Tartós, nagy befogadóképességű és biztos piacot a KGST országok kibontakozó integrációja jelenthet élelmiszereinknek. Továbbra is fontos követelmény marad a tőkés export növelése. Ezért a népgazdasági terv 1978. évre az ágazat dollárviszonylatu kivitelének - 1977-hez viszonyítva - 17-18 %-os növekedését írta elő.

b./ Termékforgalmazás vonásai

A mezőgazdaság összes termelésének felhasználási ará-

nyai, az egyes felhasználók részesedése megbízhatóan jellemzi az élelmiszergazdaság forgalmi szféráját. Az összes termelés megoszlásának elemzésekor vizsgálni kell az üzemi felhasználás, a saját termésű személyi fogyasztás, valamint a bruttó és a nettó áruforgalom arányait.¹⁹

A mezőgazdaság összes termelésének felhasználási arányait az 1960-as években a következők jellemezték:

- bruttó termelés változatlan áron
számított értéke 63-72 milliárd Ft.
- üzemi felhasználás 20-22 milliárd Ft.,
a termelés 29-30 %-a.
- saját termésű fogyasztás 14-15 milliárd Ft., a termelés 20-21 %-a.
- nettó áruforgalom 25-30 milliárd Ft.
körüli értéke, az összes termelés
40-45 %-át tette ki.²⁰

Ekkor még ugynevezett kényszerpályás értékesítési rendszer dominált.

A teljes áruforgalom 85-86 %-át az állami vásárlások képezték, amely egyértelműen meghatározta az értékesítés fő irányát. Itt az állami felvásárlási monopólium érvényesítése volt a fő cél, vagyis központi készletek gyűjtése, majd ezekből a készletekből történt az áru

19. nettó áruforgalom: a mezőgazdaság tulajdonképpeni kibocsátása /az eladott és visszavásárolt mezőgazdasági termékek értékének egyenlege/
bruttó áruforgalom: állami vásárlások; termelők egymás közötti forgalma; szabadpiaci eladások; üzemi felhasználás; saját termésű személyi fogyasztás.

20. Győrvári István: Kereskedelmi tevékenység a mezőgazdasági vállalatokban. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972.

elosztása a nagy- és kiskereskedelmi hálózatba, az ipari feldolgozó vállalatok és közületek számára. Ezt a kényszerhelyzetet a hiánygazdálkodás szülte.

A kényszerpályás áruforgalom többek között a termékek felesleges mozgását, oda-és viasszaszállításokat eredményezett, amely áruomlásokat és költségtöbbletet jelentett. Javulást csak az 1968-as gazdasági reformot követő évek hoztak, amikor bevezetésre került a többszatornás értékesítési rendszer.

Alapvető szempont a forgalom egyszerűsítése, gazdaságosabbá tétele, a termelő, a feldolgozó és a fogyasztó közötti közvetlenebb kapcsolat létrehozása.

Jelenleg a mezőgazdasági üzemek szabadon értékesíthetik termékeiket²¹ a nagyfogyasztó közületeknek, a bel- és külkereskedelmi vállalatoknak, az állami és szövetkezeti vendéglátóipari vállalatoknak, az iparigazolvánnyal rendelkező magánkereskedőknek és közvetlenül a lakosságnak.

A felvásárlás jelentős része szerződéses rendszerben történik, amelynek három fő típusa ismeretes:

- Növénytermelési szerződéseket meghatározott területre és teljes termésre kötnek.²² A termeltető biztosítja a vetőmagvakat, figyelemmel kíséri az agrotechnikát, és szaktanácsot ad.

21. Kivételt képeznek a monopolcikkek: fűszerpaprika, kenyérgabona, cukor, vágómarha, dohány, szesz, gyapju, nyersbőr.

22. Zöldségféléknél meghatározott mennyiségre.

- Állatnevelési és hizlalási szerződésekben az állattartó állatok nevelésére, hizlalására és meghatározott időben történő átadására vállal kötelezettséget. A felvásárló vállalat viszont különböző termelést, tenyésztést segítő intézkedésekkel biztosítja az áru-alapot.
- Értékesítési szerződésekben a termelő meghatározott mennyiségű saját termelésű áru átadására vállal kötelezettséget. A felvásárló a szerződött termékre rendszerint előleget nyújt. A tartós és biztos árualapot ma már a többévre kötött termékértékesítési szerződések biztosítják.

Az 1968-ban kialakult forgalmazási rendszerben is az iparvállalatok közvetlen felvásárló tevékenysége van túlsúlyban. A kizárólagosan kereskedelmi tevékenységet folytató vállalatok főként azokat a termékeket vásárolják fel, amelyek a lakosság közvetlen ellátását szolgálják. A felesleget pedig továbbadják ipari feldolgozásra.²³ A forgalmazást egyszerűsíti, hogy az iparvállalatok túl a saját feldolgozási szükségletükön más élelmiszeripari vállalatok részére is vásárolnak fel nyersanyagokat. Ilyenek a sörárpa, a napraforgó, az olajmagvak a Gabona Tröszt vonatkozásában, vagy a Vetőmagtermeltető Vállalat a vetőmagvak felvásárlásán túl az egyes olajmagvakat is felvásárolja a növényolajipar részére stb.

A szövetkezeti kereskedelem /SZÖVKER; ZÖLDÉRT; ÁFÉSZ/ vásárolja fel a gyümölcs jelentős részét és a frissen fogyasztott zöldségeket. Különösen fontos szerepet töltenek be a háztáji gazdaságokban és az egyéni termelőknél megter-

23. Különösen így van az a zöldség- és gyümölcsfélék vonatkozásában.

melt áru felvásárlásában. A szövetkezeti kereskedelem a forgalmazáson túl számottevő feldolgozó, válogató, tisztító, egalizáló stb. tevékenységet is végez.

Az élelmiszer-feldolgozás és-forgalmazás legjelentősebb vertikális, illetve összevont horizontális szervezetei a Gabona Tröszt, az Állatforgalmi és Husipari Tröszt, a Tejipari Vállalatok Trösztje, a Baromfifeldolgozó Vállalatok Trösztje, a Borgazdasági Vállalatok Trösztje, a Konzervipari Tröszt, a Hűtőipari Országos Vállalat, a Cukoripari Vállalatok Trösztje és a ZÖLD-ÉRT.²⁴

c./ Kiskereskedelmi áruforgalom

A mezőgazdaságból és az élelmiszeriparból a termékek részben a nagykereskedelmi, illetőleg az összevont nagy- és kiskereskedelmi - demigros - vállalatok útján kerülnek a fogyasztói kiskereskedelembe. Az élelmiszeripar különböző ágazatai az értékesítést az alábbiak szerint eszközli:

- Nagykereskedelmi hálózat útján értékesít a konzerv-, a cukor-, a gabona-, az édes-, a növényolaj-, és a szeszipar.²⁵

A művi értékesítés rendkívül nagy jelentőségű a lakossági ellátásban. Jellemző, hogy a tej-, sütő-, sör-, és dohányiparnak mintegy 25.000 bolt, tejcsarnok, vendéglátóüzem és közületi fogyasztóhely számára kell szállítani.²⁶

24. 26. Burgerné Gimes Anna: Az élelmiszertermelés gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

25. A cukor-, a gabona-, a növényolaj^{ipar} nemcsak nagykereskedelmi hálózat útján értékesít, hanem művi úton is.

Az élelmiszer-gazdasági termékek forgalmazási rendjének kialakításakor fontos helyen szerepel az élelmiszer-ellátás szempontjából létfontosságú szükségletek kielégítése. Alapvető élelmiszerekből tehát a lakosság teljes ellátását folyamatosan, megfelelő árakon kell fedezni. Az élelmiszertermelés 9-10 %-át exportáljuk, amihez népgazdasági érdek fűződik. Ha viszont a belföldi ellátás biztosítása megkívánja, az exportot is korlátozni kell, ún. lakossági kontingenseket állapítanak meg. Ez a bizonyos értelemben központi gazdálkodás az ellátásban jelentősen csökkenti a piaci automatizmust.

A termelés és a végső felhasználás közötti idő és távolság /szállítás, tárolás, feldolgozás/ megnövelik az áru értékét. A mezőgazdasági termelés, az élelmiszeripari feldolgozás és az élelmiszerkereskedelem azonban egymástól többé-kevésbé elkülönült érdekeltségi rendszerbe tartozik. A fogyasztóval közvetlen kapcsolatban a kereskedelem áll, így a mezőgazdasági termelésre a piaci visszahatás csak közvetett, mert a kereskedelem a feldolgozott élelmiszerekre vonatkozó igényváltozásokat csak az élelmiszeriparon keresztül tudja a mezőgazdaság tudomására hozni.

A kereskedelem fontos eleme a marketing, amely magába foglalja a csomagolást, a szállítást, az értékesítést, a piacutatót, a reklámozást stb. A marketing a piaci szükségletekből és igényekből indul ki, felméri a szükségletek alakulását a jövőre nézve, azt piaci keresletté alakítja, és ennek megfelelően irányítja a termelést. Ez a marketing egységes termelési és kereskedelmi politika koncepciója.²⁷ Maradva az élelmiszergazdaság körében, a marketing a feldolgozott, konyhakész, mélyhűtött, stb.

27. J. Nykryn: Marketing. Prága, 1969.

élelmiszerek iránti keresletet is propagálja a korszerű táplálkozási igények elterjesztésének szolgálatában.

d./ Élelmiszer export-import

A nemzetközi munkamegosztás és együttműködés szükségessége

A gazdaságos termelés ma már megköveteli a minél nagyobb szériákat. Így van ez az élelmiszergazdaság területén is. Ezért a kapacitások teljes kihasználása érdekében külső piacok számára is termelni kell.

Ugyanakkor egy kis vagy közepes nagyságú ország képtelen gazdaságosan megtermelni valamennyi szükségletét, amit a belföldi fogyasztás diktál, ezért a termelést csak a nemzetközi munkamegosztás kiszélesítésével, nemzetközi méretű szakosítással lehet folytatni. Autarchiával csak kivételes esetekben, nagy országoknál találkozhatunk, ahol elegendő nyersanyaggal rendelkeznek, továbbá elég nagy a belső piac a nagy tömegű termelés felvételére.

A korszerű nemzetközi munkamegosztásban az egyes országok legalább olyan mértékben kívánnak exportálni, mint amilyen mértékű az import. Így az exportból fedezhető az import, és lehetőleg az exportot oda irányítják, ahonnan az import származik. Ezt hosszabb-rövidebb távú kereskedelmi megállapodásokkal lehet szabályozni, amely mindkét fél részére előnyös. Létrejöhetnek olyan regionális egyezmények is, amelyekben országok között szabadkereskedelmi övezetek, vámuniók alakulnak.

Abban az esetben érdekesebb a hazai termelés helyett importálni, ha az importért exportált termékeket ala-

csenyább ráfordítással termelik hazai viszonyok között, mint ahogyan az importot helyettesítő terméket termelnék. Tehát az import gazdaságossága az exporttal mérhető. Mindezekből következően az import akkor szükséges, ha egy országban az importált termékek nem állíthatók elő gazdaságosan, vagy ha azt a választékbővítés megköveteli.

A KGST megalakulása óta törekvés van arra, hogy a termelés szakosodásával és kooperációval az élelmiszer-szükségleteket mindjobban kielégítsük. Ez a törekvés az 1971. évben elfogadott komplex program célkitűzései hatására erősödött fel. Ettől az időponttól kezdve igyekeznek nemcsak a szakosítás és kooperáció elmélyítésére, hanem a pénzügyi és árpolitika összehangolására is.

Élelmiszergazdaságunk szerepe a külkereskedelemben

A nemzetközi élelmiszerforgalomban a második világháború után bekövetkezett változások hazánkra sem voltak teljesen hatástalanok. A fejletlen, korábban nagy mezőgazdasági exportőr országok nagy részének exportáló szerepe csökkent, sőt az alacsony terméshozamaik, valamint a nagy népszaporulat miatt ma mint élelmiszer importőrök szerepelnek a nemzetközi kereskedelemben. Exportőrökké egyre inkább a nagy mezőgazdasági országok váltak /USA, Kanada, Új-Zéland, Ausztrália/.

Magyarország külkereskedelmében - részben közepes ipari fejlettségénél, részben a kedvező természeti adottságoknál fogva - még mindig jelentős szerepe van az élelmiszerek exportjának, annak mintegy 22-23 %-át adja. Az élelmiszergazdaság importja csak

8-9 %-ot képvisel az országosból²⁸, aminek döntő többsége takarmányfehérje-alapanyag és gépek, valamint déligyümölcsök, kávé, cukor, fűszerek stb.²⁹ Élelmiszergazdasági külkereskedelmünk egyenlege mindig aktív volt, és tendenciáját tekintve aktívan növekvő. /L. az 5. sz. táblázatot/.

Élelmiszerkülkereskedelmünk 57-60 %-ban szocialista, 40-43 %-ban kapitalista országokkal bonyolódik. Ezt az arányt addig szabad csak javítani a kapitalista országok vonatkozásában a nagyobb kiszolgáltatottság veszélye nélkül, amíg meg nem haladja az 50-50 %-ot. /L. a 6. sz. táblázatot/.

A biztonságot számunkra mindig a KGST-tagállamok közötti kölcsönös szállításokkal, hosszulejáratu megállapodások alapján lehet megteremteni, ugyanakkor eredményesnek látszik továbbfejleszteni külkereskedelmünket a harmadik világ országaival is.

Az élelmiszerexport átlagos évi növekedési üteme a hatvanas években átlagosan 10,9 %, amely a hetvenes évek első felében közel duplájára, 19 %-ra emelkedett. A további dinamikus növekedésnek megvannak a feltételei, mert szinte az élelmiszergazdaság valamennyi produktuma keresett a világpiacon. A konjunktúra kiaknázásában - néhány termék kivételével - nagy feladat hárul kereskedelmi szervezeteink leleményességére.

A legkedvezőbb exportlehetőségeket, különösen a tőkés országok vonatkozásában továbbra is az élőállat, a húsféleiségek, a kukorica és a gyümölcsfélék kínálnak.

28. Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1976. adataiból számolva.

29. A takarmányfehérje-alapanyag import nagyban hozzájárul az export árualap növeléséhez, /hús, élőállat/, tehát részben alátámasztja az egyenlegjavítás feltételeit.

A külkereskedelmi forgalom áruszerkezete

/millió deviza Ft./

5.sz. táblázat

ÁRUCSOPORT	1 9 7 0				1 9 7 5			
	Import	Export	Import az exp. %-ában		Import	Export	Import az exp. %-ában	
MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK, ELOÁLLITOK	977,0	2.738,5	35,6		1.293,2	5.042,8	25,6	1
Szemes takarmány	175,1	644,1	27,2		245,1	1.947,9	12,6	
friss zöldség-gyümölcs-burgonya	197,3	727,0	27,1		265,8	1.194,4	22,2	
olajos magvak	58,7	78,9	74,4 ^x		21,1	110,6	19,1 ^x	39
fűszer, nyerskávé, kakóbab	387,3	23,8	16,3 ^x		614,4	34,4	17,8 ^x	
hüvelyesek és egyéb növ.t.	49,2	62,0	79,3		78,3	146,8	53,3	
élőállat és áll.termékek	109,4	1.202,7	9,1		68,5	1.608,7	4,2	1
ÉLELMISZERIPARI TERMÉKEK	2.273,7	3.459,5	65,7		4.036,6	6.744,2	59,8	
Malom, sütő- és tésztaip.t.	87,7	51,8	169,3		147,0	171,7	85,6	
Gyümölcs- és főzelékek								
zerv, fűszerőrlemény	68,8	954,5	7,2 ^x		149,4	1.712,4	8,7 ^x	
Növényolajip.termékek	468,4	116,1	4,0 ^x		1.067,8	239,1	4,5 ^x	
Cukor- és édesip.termékek	98,2	85,6	114,7		1.428,3	141,7	10,1 ^x	
Ital, dohány és egyéb élip.t.	467,1	741,6	63,0		659,0	1.339,4	49,2	
Hús, baromfi- és tejip.t.	1.083,5	1.509,9	71,7		585,1	3.139,9	18,6	
ÁLLATI EREDETŰ TAKARMÁNYOK	757,5	39,0	19,4 ^x		1.291,9	153,3	8,4 ^x	
NÖVÉNYVÉDŐSZEREK	208,5	42,3	4,9 ^x		671,4	122,3	5,5 ^x	
MŰTRÁGYÁK	445,0	20,9	21,3 ^x		1.403,2	54,0	26,0 ^x	
MEZŐGAZDASÁGI GÉPEK, JÁRMŰVEK	686,6	375,0	183,1		1.816,2	909,7	199,6	
MINDÖSSZESEN	5.348,3	6.675,2	80,1		10.512,5	13.026,3	80,7	

Forrás: Statisztikai évköny, 1975. adataiból saját feldolgozás

x = többszöröse

Mezőgazdasági termékek és élelmiszerek kivitele
földrészenként és országokként 1974-ben

6.sz. táblázat

MEGNEVEZÉS	E x p o r t	
	millió deviza Ft.	%
K-EURÓPA /szoc.országok/	6.312,8	56,1
Szovjetunió	2.716,9	24,2
NDK	1.238,9	11,0
Csehszlovákia	903,2	8,0
Románia	804,1	7,1
Lengyelország	479,0	4,3
Bulgária	147,5	1,3
Albánia	23,2	0,2
D-EURÓPA	1.591,9	14,1
Jugoszlávia	365,6	3,1
Olaszország	1.226,3	10,8
Görögország	18,7	0,2
NY- és É-EURÓPA	2.744,5	24,7
NSZK	1.036,3	9,2
Ausztria	561,0	5,0
Svájc	402,9	3,6
Benelux államok	275,5	2,4
Franciaország	215,7	1,9
Anglia	151,1	1,3
ÁZSIA-AFRIKA /fejlődő o./	359,8	3,2
Irak	58,4	0,5
Egyiptom	28,2	0,2
É-AMERIKA	114,7	1,0
USA	97,2	0,8
Kanada	17,5	0,2
KÖZ. és D-AMERIKA	21,9	0,2
Brazília	15,1	0,1
Venezuela	6,8	0,1
AUSZTRÁLIA	14,2	0,1
JAPAN	28,3	0,3
EGYÉB ORSZÁGOK	33,2	0,3
MINDÖSSZESEN:	11.251,3	100,0

Forrás: Márton J. - Ujhelyi T.: Élelmiszergazdaságunk jövője és a nemzetközi munkamegosztás. Közg. és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1976. adataiból saját feldolgozás.

Naposbaromfiból 25,2-, vágónyulból 6,1-, kukoricából 10,4- és gyümölcsből 2,1-szeresére növekedett az exportteljesítés 1976-ban, az 1965. évihez viszonyítva.³⁰ Az említett áruféleségek esetében 50-150 dollár/t., a kukorica, a fűszerpaprika-őrlemény és a tartósítóipari termékek esetében 20-50 dollár/t. emelkedéssel számol a külkereskedelem 1978-ban, a megelőző évhez viszonyítva. A buza, a zsir és növényolajipari termékek ára viszont 10-40 dollár/t. értékkel csökken a számítások szerint. A többi élelmiszeripari és mezőgazdasági termék világpiaci ára várhatóan az előző év szintjén marad 1978-ban is.³¹

A korábbi évek tapasztalataiból kiindulva, megítélésem szerint továbbra sem számolhatunk azzal minden exportcikkünk vonatkozásában, hogy csak a feleslegeinket értékesítjük a külfiacon. Gyakoriak még mindig a véletlenszerű jelenségek az élelmiszer-külkereskedelemben, amelyet sokszor objektív tényezők motiválnak.

Az élelmiszer- külkereskedelem szervezete

Az, hogy külkereskedelmünk megismerje a vevőkör fogyasztási szokásait, fel tudja mérni a jövőbeni igényeket, tájékozott legyen a minőségi követelményekben, vagyis versenyben tudjon maradni, meglehetősen nagy apparátust igénylő piackutató tevékenységet kíván. Ez általában túlhaladja egy-egy termelő vállalat lehetőségeit és anyagi eszközeit, tehát specializált külkereskedelmi vállalatok közreműködésére van szükség.

30. Statisztikai Évkönyv, 1976.

31. Tájékoztató az 1978. évi népgazdasági terv élelmiszeripari céljairól. MEM 1978.

A termelő és külkereskedelmi vállalatok közös érdekelt-ségén alapuló ügyleteinek formái a következők:

a./ Bizományosi rendszer

A kapcsolatoknak ebben a formájában a külkereskedelmi vállalatok, a megbízó termelő vállalat javára értékesítenek. Az értékesítési eredményből jutalék formájában részesülnek.

A bizományi rendszerben bonyolítja külkereskedelmi forgalmát a baromfi-, a cukor-, a hűtő-, a sör-, a szesz- és a tejipar.

b./ Társulási forma

A résztvevő vállalatok jogi különállása mellett támaszt azonos érdekeltséget az eredményben és a kockázatban. E formán belül lehetséges

- a közös eredményen való osztozkodás /pool/
a gabona- és a növényolajiparban,
- az ártöbbleten való osztozkodás /améta/
a hus-, a bor-, a dohány-, az édes-, a konzerv- és a likőriparban.

A mezőgazdasági üzemek és a külkereskedelmi vállalatok között lassabban alakul ki a közös érdekeltségen alapuló kapcsolat, mint az élelmiszeripar esetében. A mezőgazdasági üzemek közvetlen külkereskedelmi érdekeltsége részben az élelmiszeriparral való közös érdekeltségen, részben közös külkereskedelmi vállalkozásokon keresztül erősödhet.

A fenti külkereskedelmi formákon kívül lehetséges még az ügynöki forma, ami a felek összehozására terjed ki, és a tevékenységéért a külkereskedelmi vállalat megállapodás szerint jutalékot kap.

Élelmiszerek exportjával és importjával a következő vállalatok foglalkoznak:

a./ Szakosított külkereskedelmi vállalatok /a külkereskedelmi miniszter közvetlen felügyelete alatt/:

- AGRIMPEX Külkereskedelmi Vállalat: kenyér- és takarmánygabona, cukor, növényi olajok és zsiradékok, vetőmagvak exportja és importja.
- TERIMPEX Külkereskedelmi Vállalat: hus- és huskészítmények, konzervek, tojás, tejtermékek exportja és importja.
- MONIMPEX Külkereskedelmi Vállalat: szeszes italok, édesipari termékek, dohány és dohányipari termékek exportja és importja.
- MEDIMPEX Külkereskedelmi Vállalat: különleges fűszerek, gyógynövények exportja és importja.

b./ Külkereskedelmi joggal felruházott vállalatok, szövetkezetek és intézetek /az illetékes miniszter, illetve központi szövetkezeti szerv és a külkereskedelmi miniszter felügyelete alatt/:

- HUNGAROFRICT Zöldség, Gyümölcs Szövetkezeti Export Vállalat: friss és feldolgozott gyümölcs és zöldség, növényi konzerv és mélyhűtött termékek exportja és importja.
- MAVAD Magyar Vadkereskedelmi Szövetkezeti Vállalat: élő és lőtt vad exportja.
- Magyar Hűtőipar: fagyasztott és mélyhűtött zöldség-, gyümölcs-, ételkonzervek exportja és importja.

- HUNGAROCOOP SZÖVOSZ Áruforgalmi Iroda: a SZÖVOSZ keretében tartozó szervek közvetlen export-import tevékenységének szervezése.
- Bábolnai Mezőgazdasági Kombinát: tenyész- és sportló, naposcsibe, tenyésztójás stb. exportja és importja.
- HUNGAROFLOK Disznóvénny Export-Import Egyesülés: több Mg. Tsz. és a Kertészeti Kutató Intézet egyesülése disznóvénny, virág és szaporítóanyagok exportjára és importjára.³²

5./ A vertikálítás és a területiség mai ellentmondásai

Azzal, hogy az őstermelés felbomlott, egyre bonyolultabbá vált a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripari feldolgozás kapcsolata, ami elsősorban az érdeellentétekben jelenik meg. Az érdekvizonyok számos ellentmondását napjaink élelmiszergazdasága sem nélkülözi annak ellenére sem, hogy az elmúlt 15 év alatt a mezőgazdaság és az élelmiszeripar egyre inkább az együttműködés, mint az eltávolodás irányába haladt. Az együttműködés értelmezését azonban tüzetesebben át kell vizsgálni ahhoz, hogy a továbbfejlesztés helyes irányát megválaszthassuk.

Valamilyen kapcsolat az élelmiszeripar és a mezőgazdaság között minden időben fennállt. Ez a kapcsolat az áru-gazdasági viszonyokat tükrözi, melynek egyik részt-

32. Burgerne Gimes Anna: Az élelmiszertermelés gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974.

vevője az előadó, a másik a vevő. Ebben a kapcsolatban a legfőbb elem az adás-vétel aktusa. Törvényszerű, hogy ez a kapcsolat az árutulajdonosok közötti ellentmondást fejezi ki, vagyis az érdekellentétet tükrözi. A szocialista árugazdaság is belső feszültségeket hordoz magában, az árutulajdonosok között érdekellentét van. Az együttműködések kialakításánál tehát a létező ellentétek feloldására kell törekedni, amely sokféle módon következhet be.

a./ Érdekeltségi viszonyok az élelmiszergazdaságban

Az 1968. előtti gazdasági mechanizmusban elég szigorúan érvényesült a "tiszta profil" elve, amikor is a termelő, a feldolgozó és a kereskedelmi vállalatok érdekei határozottan elkülönültek. Ma viszont ez fokozatosan feloldódik a vertikális gazdasági együttműködések folyamatában.

- 1./ A népgazdasági érdekelttségben továbbra is lényeges eltérések vannak mind az elvonások és támogatások, mind a gazdasági szabályzó rendszer feltételei tekintetében. A mezőgazdasági termelésben jellemző a földadó, illetőleg a különbözeti földjáradék elvonása a központi akkumuláció-, a termelői árak nagyobb része pedig mint alapanyagár fixen meghatározott, a fogyasztás és az életszínvonal érdekében. A feldolgozó élelmiszeriparban olyan preferencia érvényesül, hogy a megszabott nyersanyagárak a lehető legalacsonyabbak legyenek, mert az élelmiszeripari termékek árait így lehet a termelői költségekhez igazítani. Az élelmiszerkereskedelemben hasonló népgazdasági érdekelttség érvényesül, a kereskedelem által mozgatható árszint és a központi elvonás terheinek áthárítása a termelőre és a fo-

gyasztóra. Ugyanakkor a kereskedelmi tevékenység műszaki feltételeinek /tárolás, csomagolás, manipulálás/ fejlesztésére a források bizonytalanok.

2./ A vállalati érdekeltség eltérő lehet, attól függően, hogy egy-egy vállalat mezőgazdasági termelő, ipari feldolgozó vagy külkereskedelmi profilu. A mezőgazdasági termelő vállalat érdekeltségi viszonyai szorosabban behatároltak, a kockázat nagyobb részét viselnie kell, ugyanakkor a közteherviselés és értékesítés feltételei kedvezőbbek, mint a feldolgozó és a kereskedelmi vállalatoknál. Ezért érdekelt a saját feldolgozó tevékenység és a közvetlen értékesítés ki-fejlesztésében. A saját akkumuláció azonban kevés, ezért a műszaki fejlesztésben állami támogatásra szorul. Az élelmiszeripari és a kereskedelmi vállalat általában tágabb határok között és biztonságosabban alakíthatja vállalati politikáját, mivel az állami gazdaságpolitikában és a piacon hatékonyabb eszközei vannak.

3./ Az egyéni dolgozói érdekeltség nem elsősorban a termelés, a feldolgozás és a forgalom fázisai, hanem a termelési viszonyok szerint differenciálódnak. Ezért az élelmiszeripari vállalati és az állami gazdasági dolgozók között több a hasonló érdekeltség, mint a termelőszövetkezeti tagságéval.

Az élelmiszergazdaságban különösen jelentős a differenciáltság a tulajdonviszonyok szempontjából, mivel jelentős hányadot képvisel az önálló termelés, ami nagyrészt kisárutermeléssel is párosul. "Ez a szektor a népgazdasági érdekek oldaláról nemcsak fenn-tartandó, hanem természetéből eredő csökkenésének

a mérsékléséhez különösen fontos társadalmi érdekek fűződnek. Ez a termelőszektor viszonylag kevés gazdasági támogatást kíván, viszont nagy jelentősége van a politikai támogatásnak, esetenként a kiterjesztés irányában is. A jövedelemelvonás lehetőségei itt korlátozottak, de nem elhanyagolhatók".³³ A termelői érdekelttség a társadalmi szektorban két irányban jelentkezik. Egyfelől a tulajdonosi és egyéni dolgozói érdekelttség, másfelől a szocialista nagy-gazdaságok vállalati érdekei. Ezek több vonatkozásban ütköznek, ezért egyeztetésük külön politikai és gazdaságpolitikai feladat.

b./ Kapcsolatok kialakítása a közös érdekelttség jegyében

A szerződéses kapcsolat hosszú időn át sokféle területen megfelelő és kielégítő volt az érdekellentétek feloldására, valamint az együttműködés tartósabb, korrektbb tartalmának megállapítására. Ezt azért is fontos tudni, mert nem kell feltétlenül arra törekedni, hogy minden szerződéses viszony helyébe még egy magasabb fokú kapcsolatot léptessünk. A szerződéses viszonyokban rejlő lehetőségek nagyjából összhangban vannak a termelőerők mai fejlettségével, a termelő szervezetek jogi helyzetével, közgazdasági környezetével és az államigazgatásban elfoglalt szerepével. Az együttműködés fejlettebb formáinak alkalmazása attól függ, hogy milyenek a területi adottságok és a vertikum sajátosságai.

Nemzetközi tapasztalatok is mutatják, hogy a mezőgazdaság és az élelmiszeripar között a kapcsolatok kiszéle-

33. Erdei Ferenc: Érdekeltségi rendszerek az élelmiszergazdaságban. Gazdaság, 1969. 2. szám.

sítése tartósnak ígérkezik, és ennek finomítása, javítása és fejlesztése a jelen adottságai között a legfontosabb feladataink közé tartozik. A kérdés az, hogy ez a fejlesztés milyen eszméket hordozzon, milyen szemléletet tükrözzön is milyen gondolatokra épüljön.

Ezek közül a gondolatok közül azokat említem, amelyeket véleményem szerint elsősorban figyelembe kell venni. Mindenekelőtt ilyen a már említett szerződéses kapcsolat, amely központi elemének a terméknek kell lennie. A termék sajátosságait viszont nem lehet sematizálni. A tej más típusu, mint a buza, de a buza sem hasonlítható a gyapjához, és egyik sem a friss zöldséghez vagy a borhoz. Sajnos, sok helyen ezeket az összefüggéseket nem veszik figyelembe a szerződéses rendszer kialakításánál. A jövőben a termék és annak sajátosságai sokkal nagyobb szerepet kell, hogy betöltsenek a szerződésekben, mint az korábban volt. A szemléleten kell tehát változtatni, a termék nem azért van, hogy legyen egy szervezet hozzá, hanem éppen fordítva, a szervezet azért van, hogy a termék mozogjon, átalakuljon, feldolgozódjék, vagyis eljusson a termelőtől a fogyasztóig. Ha ezt a szemléletet sikerül helyére tenni, akkor a szerződéses rendszer jogi háttere és gazdasági tartalma egy új megvilágításba kerül.

Az együttműködésnek az anyagi hordozója tehát a termék, ennek megfelelően kell elsősorban az együttműködési szerződéseket megkötni. Ez azonban azt is jelenti, hogy gyakorlatilag minden termék, vagy homogén termékcsoporthoz sajátos rendszert, sajátos szervezetet igényel, hogy később az együttműködésnek is sajátos formáit hordozza magában. Ez alapul szolgálhat az egyes területek élelmiszertermelő ágazatainál az együttműködés irányába ható "blokkok" kialakításában.

Amikor közös érdekeltségű szervezetet hozunk létre, az együttműködés magasabb fokát jelentő megoldásra törekszünk. Kísérletek voltak különféle szervezetek létesítésére, azonban változatlanul fennáll az érdekütközés minden olyan esetben, ahol a termelés és a feldolgozás árukapcsolatai két vagy több vállalatra tagozódnak. Amikor viszont az együttműködés olyan vállalatok között jött létre, ahol árukapcsolat nincs, a feszültség feloldódott. Ez utóbbi hosszú időn át fennállt a felszabadulás előtti ugynevezett "uradalmi rendszerben".³⁴

Ezek után felmerül a kérdés, hogy a magyar élelmiszer-gazdaság fejlődésében az együttműködés azt hozza-e magával, hogy élelmiszeripari gyárak környezetében saját nyersanyagtermelő bázisok alakuljanak-e ki. Biztos ilyenek is lesznek. Ez ma még nagyon vitatott kérdés. Vannak, akik szemben állnak ezzel a nézettel és részben elfogadható, részben elfogadhatatlan érvekre hivatkoznak. Minden esetre csupán arra hivatkozni, hogy nálunk eltávolodott a nyersanyagtermelés és a feldolgozás, és ezzel az érdekellentét fokozódott, nem elégséges.

34. Az Esterházy-nagybirtoknak saját tej-gazdaságai és husüzemei voltak, továbbá a felszabadulás után az élelmiszeriparnak több éven át voltak célgazdaságai, amelyek az akkori viszonyok között a legmagasabb számban termeltek. Természetesen ma már nehéz elképzelni, hogy egy konzervgyárat csak saját célgazdasága lásson el nyersanyaggal. Ennek ellenére az agrár-ökonómia nem tagadja, hogy az élelmiszeripari feldolgozó üzemeknek saját nyersanyagtermelő üzei legyenek. Ezt bizonyítja, hogy a Szovjetunióban számos élelmiszeripari kombinát működik, ahol a nyersanyag nagyobb részét saját gazdaságukban termelik meg. A kombinátokban a gazdasági fejlettség meghaladja az átlagos szintet, és az áru-érdekellentét is megszűnt.

Említésre méltó az a tény is - amiről sajnos nem nagyon szoktunk beszélni -, amit korrekt üzleti partnerségnek nevezünk. A korrektség ökonómiailag nehezen megfogható és számszerűsíthető magatartás, enélkül azonban nem képzelhető el a tartós együttműködés. Ha a korrekt üzleti partnerségnek bizonyos alapelemei szélesebben elterjednek, akkor biztosak lehetünk abban, hogy az áru-gazdasági viszonyokban ma még jelentkező érdekellentéteket mérsékelhetjük.

Az együttműködést magasabb fokon az a szervezeti kapcsolat oldja meg, amely kiküszöböli az áruviszonyt az átadó és az átvevő között. Erre nemcsak a vállalati egységek, hanem a társulási formák, az integráció is kitűnő módszer és eszköz lehet. Tudni kell azonban, hogy az integráció az érdekkülönbséget csak enyhíti, és az érdekviszonyok hatását csak mérsékeli, de nem szünteti meg, mivel az integráció az önálló gazdálkodó egységek vállalkozási köteléke. Az integrációba bevitt tevékenységgel a partnerek egyidejűleg érdekközösséget is megvalósítanak, az új szervezetben lett-légyen az közös vállalat, szervezőiroda, termelési központ, közös vállalkozás, stb.

Ugy gondolom, hogy integráció esetén nem egyszerűsödnek az érdekeltségi viszonyok, hanem éppen bonyolultabbá válnak, mind a társult vállalatok és gazdaságok, mind a társulásokon kívüli érdekek szempontjából. A különféle integrációk védik saját érdekeiket az integráción kívüli gazdasági erőkkel szemben.

Az együttműködéseknek a magyar jog szerint jelenleg ismert és érvényes formái nagyjából kielégítik az igényeket és követelményeket.

Az együttműködés legfejlettebb formái élelmiszergazdaságunkban a kombinátok és az agrár-ipari egyesületek, amelyekről korábban már említést tettem. Ezek létrehozását sem szabad kampányszerűvé tenni. Ahol kampánnyá süllyesztették ezt a témát, ott súlyosan ráfizettek, mert csak az ellentmondások éleződtek ki, pedig a cél pontosan ennek a fordítottja. ³⁵

II. Az élelmiszertermelés helyzete Bács-Kiskun megyében

1. Az élelmiszertermelés vertikális szerkezete

a./A termelési tényezők megyei helyzete

Bács-Kiskun megyében a mezőgazdasági nagyüzemek száma 1977. évben 161, az egy gazdaságra jutó földterület 3.672 ha. Ebből állami gazdaság 11, termelőszövetkezet 112 és szakszövetkezet 38. Az állami és szövetkezeti szektor halmozott termelési értéke 16.996,7 millió Ft., 60 %-a a mezőgazdaság megyei összes termelési értékének. A kisüzemi gazdaságok száma meghaladja a 138.000-et, amelyhez közvetlenül vagy közvetve kapcsolódik a lakosság 2/3-a. Ebből 32.000 gazdaság a szakszövetkezetekhez, mint tsz-gazdaság, 61.000 pedig a termelőszövetkezetekhez kapcsolódó háztáji, ill. részes művelésű gazdaság. A lakossági kisegítő gazdaságok száma meghaladja a 45.000-et. A kisüzemi gazdaságok jelentős része városok, községek külterületein van, gyakorlatilag a tanyák termelését jelenti. Az átlagos

35. Például Bulgáriában, vagy a Szovjetunió néhány köztársaságában. /Forrás: Márton János: A mezőgazdasági és élelmiszeripari üzemek együttműködésének fejlődése. Kecskeméten; 1976-ban megtartott előadás anyagából./

földterület kisgazdaságonként alig éri el a fél hektárt, mégis jelentősen járulnak hozzá a megye mezőgazdasági termeléséhez. A bruttó termelési értékből a IV. ötéves tervidőszakban közel 40 %-kal részesedtek.³⁶

A mezőgazdaságon belül a növénytermesztés 60 %-ot, az állattenyésztés 40 %-ot képvisel. A növénytermesztésen belül az első helyen áll a szántóföldi növénytermesztés, amely a művelés alatt álló mezőgazdasági terület mintegy 65 %-át adja. A gyümölcstermesztés 3,5 %-ot, a szőlőtermesztés pedig 8,6 %-ot képvisel. A megyét nem sorolják az ugynevezett állattenyésztő megyék közé, ha azonban a tenyésztés abszolút számaait vesszük, mégis az elsők között kell említeni. Ezen belül a legfontosabb ágazat a sertésenyésztés, az állomány 1977-ben túlhaladta az 1 millió db-ot, és ezzel országosan az első helyen áll.

Jelentős a szarvasmarha-és a baromfitenyésztés is, az utóbbi az országos termelésnek 10,7 %-át adja. A hagyományokat és az adottságokat figyelembe véve számottevő fejlesztés előtt áll a juhtenyésztés, amelyet aláhuz a kedvező exportértékesítési lehetőség.³⁷

A megye állami gazdaságaiban 17.812, a termelőszövetkezetekben 47.904 főt foglalkoztattak 1976-ban. Ez országosan a mezőgazdaságban foglalkoztattaknak 8,4 %-át adja.

36. 1974-ben a megye összes termelését alapulvéve a kisüzemek termelték meg a zöldség 33,6, a gyümölcs 34,4 és a szőlő 49,7 %-át. Az időközben meghozott kormányintézkedések hatására az arány tovább tolódott a kisüzemek javára. /Megyei Tanács statisztikai adataiból/

37. Az adatok a Bács-Kiskun megyei Tanács mezőgazdaságának V. ötéves terve anyagából származnak.

Bács-Kiskun megye mezőgazdaságának bruttó termelési
értéke 1956 és 1977 között
 /1968. évi változatlan áron számolva/

7.sz.táblázat

É v	Termelési érték M/Ft	Előző év %-a	1956-hoz viszonyított %	Előző évhez viszo- nyított		
				emelkedés %	vi ssz a e s é s M/Ft	%
1956.	5.611	-	100,0	-	-	-
1957.	7.204	128,4	128,4	28,4	-	-
1958.	7.166	99,5	127,7	-	38	0,5
1959.	7.378	103,0	131,5	3,0	-	-
1960.	6.479	87,8	115,5	-	899	12,2
1961.	6.825	105,3	121,6	5,3	-	-
1962.	6.840	100,2	121,9	0,2	-	-
1963.	7.391	108,7	131,7	8,0	-	-
1964.	8.158	110,4	145,4	10,4	-	-
1965.	7.766	95,2	138,4	-	392	4,8
1966.	8.544	110,0	152,3	10,0	-	-
1967.	9.118	106,7	162,5	6,7	-	-
1968.	9.007	98,8	160,5	-	111	1,2
1969.	9.929	110,2	176,9	10,2	-	-
1970.	9.390	94,6	167,3	-	539	5,4
1971.	10.021	106,7	178,6	6,7	-	-
1972.	10.935	109,1	194,9	9,1	-	-
1973.	11.378	104,0	202,8	4,0	-	-
1974.	11.580	101,8	206,4	1,8	-	-
1975.	12.202	105,4	217,5	5,4	-	-
1976.	11.121	91,1	198,2	-	1081	8,9
1977.	13.000 x.	116,9	231,7	16,9	-	-

x. becsült érték

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból, saját feldolgozás

Összegezve a termelés mezőgazdasági tényezőinek megyei helyzetét megállapítható, hogy az elmúlt 20 évben egy dinamikus fejlődésen ment keresztül, amelynek okát alapvetően a termelési viszonyok fejlődésében kell keresni. Ezen időszak alatt a megye mezőgazdaságának bruttó termelési értéke /1968. évi változatlan áron számolva/ több mint 2,3-szeresére növekedett. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy ez a fejlődés nem volt zökkenőmentes. Az erőteljes dinamika ellenére, ahol^a növekedési ütem meghaladta a reálisnak mondható évi 5 - 6 %-ot, és elérte a 10 % körüli értéket, a következő évben vagy években szerényebb növekedési ütemmel kellett megelégedni, esetenként 4 - 5 %-os visszaeséssel is lehet találkozni. Ilyenek az 1960, 1965, 1970, 1976-os évek voltak. A periódicitásból kitűnik, hogy a visszaesés mindig egy-egy 5-éves tervciklus lezárásakor jelentkezett, amely annak tudható be, hogy a termelési előirányzatok a tervidőszak éveiben feszítettek voltak. Tehát nem szabad a termelés növekedését aránytalanul, az adottságokkal ellentétesen túlfeszíteni. Be kell továbbra is tartani azt az ütemet, amelyet a megye gazdasági felkészültsége egy adott időszakban diktálni tud. /L. a 7. sz. táblázatot/.

Bács-Kiskun megye élelmiszeripara szerkezetének kialakulásában a mezőgazdaságnak meghatározó szerepe volt, amely elsősorban az élelmiszeripari telepítés egyik fő szempontjára, a termőhely közelségére vezethető vissza. A malomok, a Kalocsa környéki paprikafeldolgozók már a század elején jelentős élelmiszeripari feldolgozást jelentettek az ország élelmiszeriparában. Ezeket az üzemeket korszerűsítve ma is az élelmiszeripar számottevő bázisaként tartják számon.

A megye élelmiszeripara az ország élelmiszeriparának

termeléséből mintegy 6 %-kal részesedik, és itt dolgozik az ország élelmiszeriparában foglalkoztatottak 7,5 %-a. Az egy állományi létszámmra eső termelési érték 537 ezer Ft. volt 1976-ban a megyében, amely 110 ezer Ft.-tal volt kevesebb, mint az országos érték. Ez a részarány a megye mezőgazdasági termelésének volumenéhez mérten alacsony. Tovább rontja az arányt, hogy az élelmiszeripari termelőerők közül az állóeszköz-állomány bruttó értéke 1976-ban 2,8 milliárd Ft. volt, amely az országosnak 5 %-a, ugyanakkor a műszaki színvonalat jellemzi, hogy a nettó érték 1,1 milliárd Ft., amely a bruttó értéknek 40 %-a.³⁸ Az alacsony színvonalu technikai felszereltséget az élelmiszeripari vállalatok eddig pótolni tudták az élőlőmunkával, és sokszor látványos termelési eredményeket produkáltak. Mint országosan, Bács-Kiskun megyében is egyre nagyobb gondot jelent a munkaerő-hiány, ezért azoknak az élelmiszeripari vállalatoknak, amelyek nem gondoskodtak kellő mértékben a korszerű technikáról, fejlődésük lelassul, termelésük beszűkül. /L. a 8. sz. táblázatot./

A megyei előirányzatok mindig számba vették azt a hagyományos ipartelepítés során kialakult helyzetet, hogy még jelenleg is Budapesten található az ország élelmiszeriparának egyötöde, melynek alapanyag ellátását - a közelség miatt - jelentős részben ebből a megyéből kell biztosítani. Azzal is mindig számolni kell, hogy a főváros friss tejjel való ellátásához is hozzá kell járulni Bács-Kiskun megye tejgazdaságainak. Azonban a mezőgazdaság gyors ütemű fejlődése olyan helyzetet teremtett, hogy ez szükségszerű és célszerű kiszállításokon túl jelentős

38. Statisztikai évkönyv 1976., valamint a megyei élelmiszeripari vállalatok 1976. évi mérlegadatai alapján.

A technikai felszereltség és az eszközhatékonyág alakulása 1975-ben

8. sz. táblázat

Ágazat	Technikai felsze- reltség		megyei az or- szágos %-ában	1 Ft. áll. eszközre jutó term. folyó- áron Ft-ban		megyei az or- szágos %-ában
	/1.000 Ft/fő/ országos	megyei		országos	megyei	
Husipar	65,6	40,9	62,3	6,41	8,13	126,8
Baromfiipar	40,6	41,2	101,5	5,46	4,86	89,0
Tartósítóiipar	75,6	77,9	103,0	1,75	1,96	112,0
Malomipar	105,5	93,2	88,3	2,74	2,55	93,0
Sütőiipar	56,4	32,7	57,9	1,82	2,51	137,9
Boripar	139,2	235,3	169,0	2,05	2,36	115,1

Forrás: Statisztikai Évkönyv, 1975. adataiból saját feldolgozás.

A tényleges termelés és a feldolgozó kapacitások viszonya egyes
élelmiszeripari nyersanyagoknál

9. sz. táblázat

Termék megnevezése	M.e.	T e r m e l é s			Feldolgozó		kapacitás megyei összes az orsz. %-ában
		ország- gos	megyei összes az orsz. %-ában	M.e.	ország- gos	megyei összes	
Paradicsom 1000 t		395	48	12,5 t/óra	440,0	66,7	15,2
Fűszerpapr.	"	87	61	70,1 "	2,3	1,6	69,6
Buza	"	5.148	300	5,8 "	347,0	24,9	7,2
Kukorica	"	5.141	677	13,2 t/alk. ^x	8.008,5	757,2	9,5
Keveréktak. ^{xx}	"	2.870	360	12,5 t/óra	4.118,0	271,6	5,6
Szőlő	"	850	290	34,1 "	2.116,4	783,8	37,0
Bor	1000 l	6.000	2.030	33,8 1000 l/ó.	98,9	29,6	29,9
				1000 hl/alk. ^{xxx}	5.030,5	1.969,7	39,2
Tej	"	24.000	1.900	7,9 1000 l/ó.	1.110,7	63,6	5,7
Vágósertés 1000 _{db}		6.953	815	11,7 1000 db/ó	2.357,0	59,7	2,5
Vágómarha	"	1.100	77	7,0 "	431,0	15,0	3,5
Vágóbaromfi mill. _{db}		205	31	15,1 1000 db/ó	42,3	11,3	26,7
Tojás	"	4.000	272	6,8 "	486,8	119,7	24,6

x = gabonátárolótér /nehézgabonában/; xx= forgalom, xxx = bortárolótér
 Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás

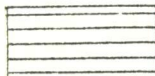

mennyiségű élelmiszeripari alapanyagot kell más területekre szállítani, feldolgozásra. Így a megyében megtermelt mezőgazdasági nyersanyagnak csak mintegy 35-40 %-át dolgozzák fel a megye élelmiszeripari üzemei. Rendkívül kedvezőtlen a helyzet pl. a husfeldolgozás területén. A helyben megtermelt áru-sértések alig egyötödét képes a megye husipara feldolgozni. Az élősertéseket Miskolctól Kapuvárig kell kapacitáshiány miatt más vágóhidakra szállítani feldolgozásra. Ez számottevő minőségromlást és felesleges szállítási költségtöbbletet eredményez, ami tovább rontja az ország amúgy is szűk szállítási kapacitását. A bortermelésnél is hasonló a helyzet. Bács-Kiskun megyében terem a boripar által forgalmazott árubor mintegy 45 - 50 %-a, de ennek csak egy hányadát képes a megye boripara palackozni és tartósan tárolni. Így a bor értékesítésre történő előkészítését az ország más területein lévő vállalatok végzik, amely egyrészt szállítási gondokat jelent, másrészt pedig a feldolgozásból és a palackozásból eredő nyereség nem a szőlőtermelő megyében csapódik le, nem itt szolgálja a szőlőtermelő gazdaságok fejlődését. /L. a 9. sz. táblázatot/.

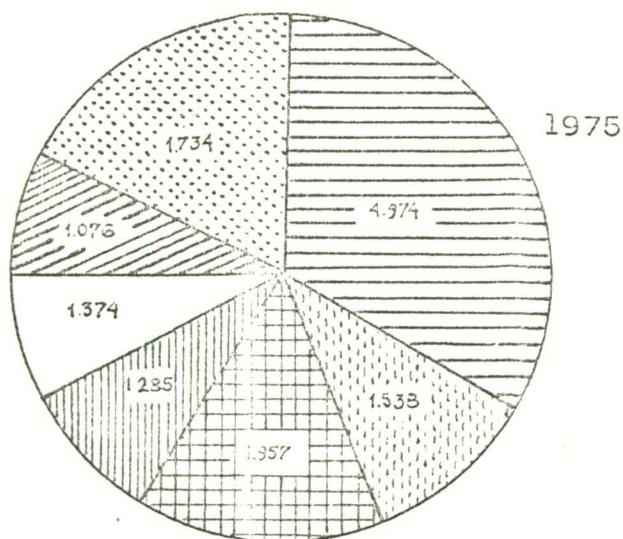
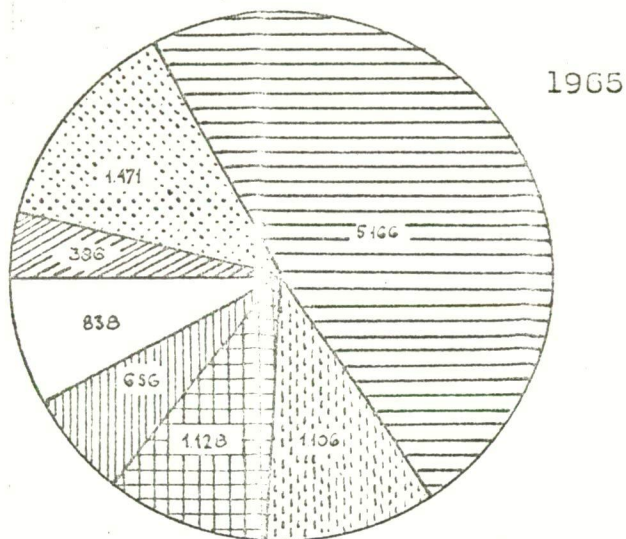
A megye szocialista iparában foglalkoztatottak 22 %-a, 14.938 fő dolgozott 1975-ben az élelmiszeriparban. Számuk az elmúlt évtizedben 39 %-kal, 4.198 fővel nőtt. Ágazatonként viszont jelentős eltérések mutatkoznak. Nagymértékben csökkent a tartósítóiparban dolgozók száma, amelyet főleg a termelési folyamatok nagyobb foku gépesítettsége eredményezett. Míg 1965-ben a foglalkoztatottaknak közel fele itt dolgozott, a mintegy 300 fős létszámcsökkenés hatására arányuk 1975-ben már alig egyharmada volt. Emelkedett viszont a husiparban /több mint 20 %/, a baromfiiparban, a sütőiparban és a boriparban foglalkoztatottak aránya. /L. az 1. sz. ábrát/.

A megye élelmiszeriparában foglalkoztatottak
számának megoszlása ágazatonként

1.sz. ábra

Index:
1975 %
1965

Husipar		278,7
Daromfifeldolg.-ipar		117,8
Tartósítóipar		96,3
Malomipar		139,0
Sütőipar		173,5
Egyéb ágazatok		163,9
Boripar		195,9

A korábban erősen idényjellegű ágazatokban - elsősorban a tartósítóiparban - a technológiák tökéletesítése eredményeként lehetővé vált az évi egyenletes munka biztosítása. Ez szükséges is volt, mivel a teljes foglalkoztatottság biztosítása folytán szinte teljesen eltűnik az a réteg, amely évente csupán néhány hónapra vállalt munkát. Szélesedett a munkavállalók köre is, sok vállalat saját járművel biztosítja a környező községek és a külterületek lakóinak munkába járását. Saját óvodák, bölcsődék létesítésével biztosítják a nők mind szélesebb körének bevonását az ipari munkába. Továbbá jelentősen könnyítette a munkavállalás terheit, hogy a nagyvállalatok a dolgozók lakóhelyének közelségében kisebb telepeket létesítettek a nyersanyag elsődleges feldolgozására.

Az elmúlt években a megye élelmiszeriparában az ipar egészéhez hasonlóan változott a foglalkoztatottak állománycsoportonkénti összetétele. 1970-75. között az összes foglalkoztatottaknál 67,7 %-ról 67%-ra csökkent a munkások aránya, mely még mindig jóval magasabb az országos 61 %-nál. Ennél kedvezőbben alakult a munkások összetétele az alkalmazás minősége szerint megyénkben. Az elmúlt 15 évben növekedett a szak- és a betanított munkát végzők aránya, még a segédmunkát végzőké lényegesen csökkent. A szakmunkások 25,2 %-os aránya - a növekedés ellenére - változatlanul jóval alacsonyabb, mint országosan./L. a 10. sz. táblázatot./

Bács-Kiskun megyében az élelmiszer-feldolgozó üzemek száma 77, ebből aránylag kevés a nagyüzem, ezért az élelmiszeripar koncentrálttsága valamivel alacsonyabb az országosnál. /L. a 2. sz. ábrát./ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a kisméretű üzemek egyben kis hatékonyságúak is.

A munkásállomány megoszlása az alkalmazás
minősége szerint az élelmiszeriparban

10. sz. táblázat

Megnevezés	Munkások összesen %	E b b ő l		
		szak-	betanított	segéd-
		munkások aránya %		
Bács-Kiskun m.				
1970	100,0	23,3	39,1	37,6
1975	100,0	25,2	41,8	33,0
Országos				
1975	100,0	34,0	35,2	30,8

Forrás: Statisztikai évkönyv, 1975. adataiból saját fel-
dolgozás.

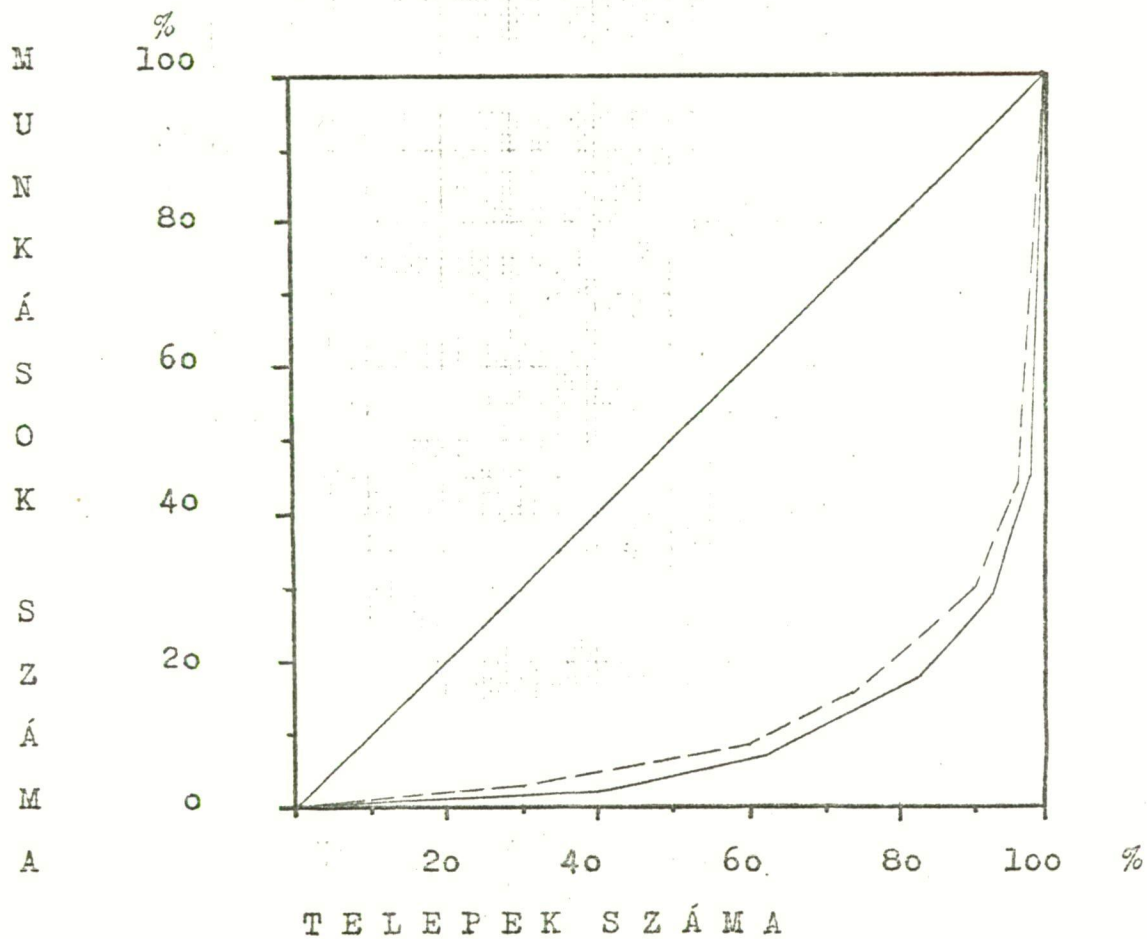
A megye élelmiszeripari termelése 1975-ben évi 7,5 %-os növekedési ütem mellett - több, mint kétszerese volt az 1965. évinek. A dinamikusabb fejlődés az 1965 - 70. évekre esett, amikor átlagosan 11 %-kal nőtt a termelés, míg az 1970-es években - az országoshoz hasonlóan - már csak évi 4,1 %-kal emelkedett.

A termelékenység az elmúlt 10 évben másfélszeresére emelkedett. Számottevő növekedés 1965 és 1970 között volt, éves átlagban 7,8 %. Ez az ütem az 1970-es években erősen lelassult, mindössze évi 0,6 %-os ütemű volt. Az 1975. évi termelékenység szintje csak 3,1 %-kal haladta meg az 1970. évit. Így az 1965 - 1970-es évek közötti termelésnövekedés közel háromnegyedét a termelékenység emelkedése fedezte, 1970 - 75 között már mindössze csak egyhatede származott az élőmunka hatékonyságának növekedéséből.³⁹

39. Bács-Kiskun megye Statisztikai évkönyve, 1976. adataiból

Az élelmiszeripar koncentrációja országosan és
Bács-Kiskun megyében 1974 - 1975 években

2.sz. ábra

———— Országos, 1974.

----- Bács-Kiskun megye, 1975.

Forrás: Statisztikai Közlemény, 1976., adatai alapján.

b./ A vertikális kapcsolatok formái

Erdei Ferenc egyik megállapítása szerint a szocialista átszervezéssel kezdődött meg a mezőgazdaság új fejlődési szakasza. A szocialista termelési viszonyok uralkodóvá válása után a fő feladat a forradalmi változás eredményeinek megszilárdítása és a mezőgazdasági termelés növelése lett. A termelési viszonyok gyors átalakulásától azonban átmenetileg elmaradt a termelőerők fejlődése, a termelés mennyisége és minősége csak lassan emelkedett, és csak a IV. ötéves tervben érte el a kívánt szintet.

A termelőerők gazdaságos kihasználására irányuló törekvések hatására jelentősebb üzemi centralizáció és termelési koncentráció ment végbe Bács-Kiskun megyében is. 1963 és 1976 között a mezőgazdasági termelőszövetkezetek száma 259-ről 112-re csökkent, az átlagos üzemi terület pedig 1.402 ha-ról 3.549 ha-ra nőtt. A mezőgazdasági szakszövetkezetek száma ezen idő alatt 127-ről 38-ra csökkent és 1976 végén a közösen művelt terület aránya elérte az összterület 43,6 %-át. A megye állami gazdaságaiban a koncentráció szakasza már 1962-re lezárult, a gazdaságok területe kialakult. Ebben a szektorban ettől kezdődően a termelés gyors ütemű fejlődése volt a fő jellemző.

A mezőgazdasági termelésben a szakosodások okozta felgyorsult folyamatok eredményeként a 70-es évek közepére hazánkban is megteremtődött az igény a magasabb szervezettségű érdekeltségi rendszerek kialakítására. A vezető politikai és állami szervek ezen objektív társadalmi-gazdasági igény kielégítése érdekében hozzájárultak a már korábban említett 4 agrár-ipari egyesülés létrehozásához. Ez a folyamat a fejlett mezőgazdasággal rendelkező európai szocialista országokban is megkezdődött. A Szovjetunióban /elsősorban Moldáviában/ ki-

alakuló agrár-ipari integráció alapvető célja a tudományos-technikai forradalom és a szocialista rendszer előnyeinek egyesítése a fogyasztás igényeinek teljesebbé tétele, a város és a falu közötti társadalmi és gazdasági különbségek csökkentése érdekében.⁴⁰ A bolgár mezőgazdaságban a korszerű technológiával felszerelt, jól képzett szakemberekkel rendelkező, magas jövedelmű mezőgazdasági vállalatok célja, hogy a mezőgazdasági termelésben is széles körben alkalmazzák az iparszerű technológiákat, az NDK és Csehszlovákia mezőgazdaságában elsősorban a horizontális integrációt alkalmazzák a termelés fejlesztése céljából. A román és a lengyel mezőgazdaságban ezek az integrációs formák még nem alakultak ki. A jugoszláv szervezetek a mezőgazdasági és az ipari üzemeket magukban foglaló egységek, melyekhez szerződéses rendszerben kapcsolódnak a partnergazdaságok.

A területi koncentráció mellett - annak korlátait is felismerve - a szövetkezeti szektorban is előtérbe került a szakosításnak az a formája, amely a gazdasági együttműködés különböző típusainak /termelési rendszer, közös vállalkozás, közös vállalat stb./ létrejöttével valósult meg. Az együttműködés eddig alapvetően egy-egy tevékenységre irányult.

A megyében jelenleg 16 önálló jogi személyként működő és 35 egyszerűbb társulás tevékenykedik. A jogi személyként működő társulások 1976. évi árbevétele az 1,5 milliárd Ft-ot meghaladta. A társulások közül 7 mezőgazdasági, 4 szolgáltató, 3 ipari, 1 élelmiszeripari és 1 egyéb tevékenységgel foglalkozik. /L. a 11. sz. táblázatot./

40. Alimpij Tipkó: A kooperáció és az agrár-ipari integráció fejlődése az Ukrán SzSzK-ban. Közgazdasági Szemle, 1975. 7-8. száma.

Feladat az élelmiszeripari feldolgozás területén, hogy bővüljön tovább az együttműködési forma. Ugyanakkor egy sürgetőbb probléma vetődött fel, nevezetesen a termelő-erők és a gazdasági szervezetek átalakításának kérdése.

A gazdasági és szervezeti önállóság feladását jelentő egyesülésekben lévő lehetőségek korlátozottak a mezőgazdasági üzemeinknél. Az eddig kialakult együttműködési formák a legfejlettebb gazdaságok esetében sem képesek már a termelőerők mozgatására. Mindezek a körülmények felvetik a vertikális integrációs szervezetek új formái kialakításának szükségességét. Ezért Bács-Kiskun megye Párt Végrehajtó Bizottsága 1976-i ülésén az előkészített javaslatok alapján a kalocsakörnyéki fűszerpaprika és zöltségprofilu agrár-ipari egyesülés létrehozása mellett döntött, amelyben egy élelmiszeripari vállalat, egy állami gazdaság és 7 termelőszövetkezet vesz részt, összesen 27 ezer ha. területtel.

A döntést indokolta, hogy a résztvevő gazdaságok termőhelyi adottságai, gazdálkodási színvonala közel azonos, továbbá az egyesülés fő profilja a fűszerpaprikával jól meghatározható. Így a terület egysége igazodik a népgazdasági igényekhez, mérete nem nagy, ezért jól átlátható és a kísérleti jelleg miatt kisebb a kockázat, valamint az eredmények növelése is biztosabb. A terület jelentős része öntözhető. A Duna vonalában kialakult öntéstartalajon a termőhelyi adottságok kedvezőek, amelyekkel a körzetben jól szervezett együttműködéssel magas színvonalu termelést lehet elérni. Ezt az 1977. éves 120 q/ha feletti átlagos fűszerpaprika terméshezám is igazolja. Az integráció alapjai szakmai és az együttműködési készség vonatkozásában egyaránt megvannak, és nem utolsósorban a résztvevők megfelelő alapokkal rendelkeznek a közös fejlesztésekhez, továbbá a munkaerő-ellátottság is biztosított.

Társulások száma Bács-Kiskun megyében
/1976/

11.sz. táblázat

Profil megnevezése	összesen	ebből				egyszerűbb társulás gesztora			
		közös váll.	közös vállalk.	egysz. társ.	állami váll.	all. gazd.	mg. szöv.		
Mezőgazdasági termelő	8	-	2	6	-	2	4	-	-
Élelmip.feldolgozó	2	-	1	1	-	-	1	-	-
Mg.értékesítő	2	1	1	-	-	-	-	-	-
Mg.term.-feldolg.ért.	9	2	-	7	-	7	-	-	-
Mg.term.-feldolg.	1	-	-	1	-	1	-	-	-
Mg.feldolg.-értékesítő	4	-	-	4	-	1	3	-	-
Mg.term.-értékesítő	2	-	1	1	-	-	1	-	-
Szolgáltató	10	-	4	6	-	3	3	-	-
Ipari	7	-	3	4	1	1	2	-	-
Egyéb	6	-	1	5	1	2	2	-	-
ÖSSZESEN:	51	3	13	35	2	17	16	-	-

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás

A Kalocsai Agrár-ipari Egyesülés megalakulása óta eltelt időszak - bár még csak kezdeti eredményekről lehet szólni - bizonyította a döntés helyességét. Kialakultak az együttműködés főbb irányai, és megkezdődött a közös tevékenység is. Az V. ötéves terv első két évében közös beruházásban létrehozták az Agrokémiai Központot, kompletttirozták a mezőgazdasági üzemek és a paprikafeldolgozó vállalat szárítókapacitását, fűszerpaprika-vetőmag feldolgozó és kikészítő üzemet készítettek. Tovább munkálkodnak a speciális célgépekre és más termelő eszközökre vonatkozó közös szervizhálózat és alkatrészellátó raktár kialakításában.

Az agrár-ipari egyesülés mellett megkezdődött a megyében a legnagyobb mezőgazdasági üzemekből mezőgazdasági kombinátok kialakítása is. Ezek jellemzője, hogy az agrár-ipari tevékenység összekapcsolását egy üzemben belül valósítják meg. Elsőnek a Bajai Állami Gazdaságban alakították ki a mezőgazdasági kombinátformát, itt rendelkeztek azzal a területnagysággal, mezőgazdasági és ipari termelőeszközökkel, amelyek a gazdaságot alkalmassá tették erre. Az 1977 januárjában létrejött Bajai Mezőgazdasági Kombinát jelentős szerepet vállalt és vállal a szocialista géprendszerre alapozott iparszerű kukoricatermesztési rendszer kidolgozásában és elterjesztésében. Részt vesz a gabonavetőmag előállításában, 1977-ben 9 buzafajtát szaporítottak, közülük a jó termőképességű martonvásári hibrideket. A kombinát tehénállományában a fejési átlag 4 %-os zsírtartalomra számolva meghaladta a 4 ezer l/év értéket. Itt működik az ország legnagyobb sertéstelepe, amely átlagosan évi 77 ezer db árusertést bocsát ki. A kombinát alapító tagja a Bácskai Vágó- és Husfeldolgozó Közös Vállalatnak, amelyben a kombináton kívül 19 mezőgazdasági termelőszövetkezet, 4 állami gazdaság és az Állatforgalmi és Husipari Tröszt integrálta tevékenység-

gét. Tehát az agrár-ipari egyesülés létrehozása mellett további vizsgálat tárgyává kell tenni a mezőgazdasági kombinátok alapításának lehetőségét is. A következő tervciklusokban 4 - 5 állami gazdaság, illetve mg. termelőszövetkezet, mezőgazdasági és ipari tevékenysége érheti el a mezőgazdasági kombinátok kialakításánál megkívánt szintet. Ezeket a törekvéseket politikai és gazdasági vonatkozásban egyaránt megkülönböztetett támogatásban kell részesíteni.

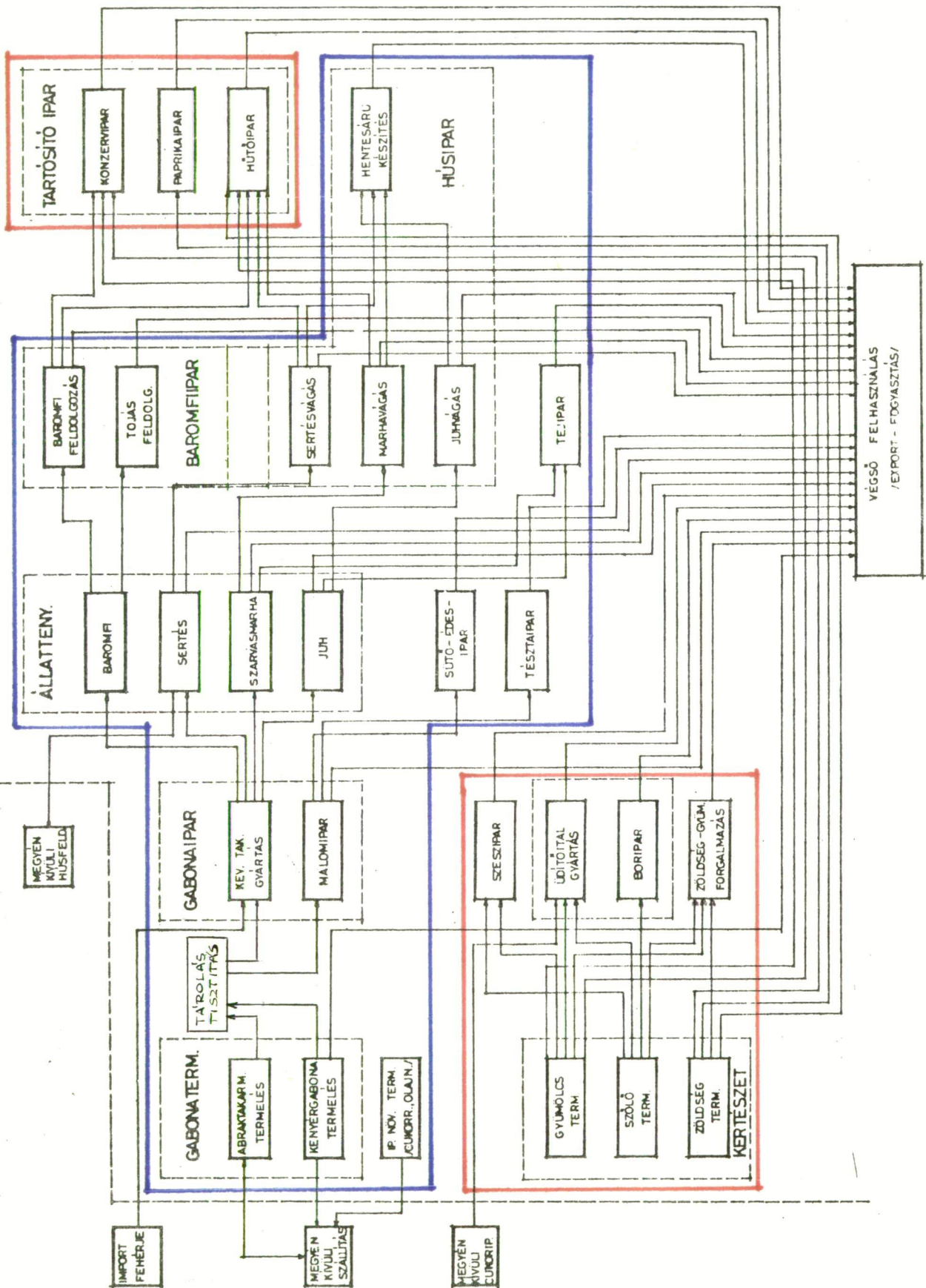
c./ Jelentősebb blokkok közötti összefüggések

Bács-Kiskun megye élelmiszergazdasága a sajátos lehetőségekből fakadóan alapvetően két nagy blokkra osztható:

- 1./ a gabona - hus blokkra, és
- 2./ a kertészeti - tartósítóiipari blokkra.

A két fő blokk között összekötő kapocs csak a tartósítóiipar, ezen belül is főleg a hűtőipar. Egyébként a két blokkban a feldolgozás alapanyagai alapvetően eltérőek, más-más technológiai folyamatokat igényelnek. A két blokk közül volumenét tekintve, valamint a vertikális kapcsolatok kiépítettségét figyelembe véve a gabona-hus blokk a nagyobb, de jelentőségét, valamint tradicionális súlyát alapul véve, a kertészeti-tartósítóiipari blokknak is meghatározó szerepe van a megye gazdaságában. Mindkét blokknak jelentős szerepe van az élelmiszerek végső felhasználásában, a lakosság fogyasztási igényeinek kielégítésében, valamint az exportlehetőségek kiaknázásában. A két nagy blokk vertikális kapcsolatait a 3. sz. ábrában mutatom be.

A gabona-hus blokk legfőbb alapanyagbázisa a gabona. Ez a növénycsalád szolgál alapanyagául a malomiparnak, majd lisztként a sütő- és tésztaiparoknak, és a keve-

réktakarmánygyártás egyik fő komponense az abraktakarmány, amely a modern állattenyésztés, állathizlalás nyersanyagforrása.

A megye állattenyésztésén belül a legjelentősebb ágazatok a sertés, a szarvasmarha, a juh és a baromfi. Ezek az ágazatok biztosítják a kapcsolódó feldolgozóipar, a hus-, a tej-és a baromfiipar, valamint a tartósítóipar egy részének nyersanyagbázisát. Ugyanakkor a hus- és baromfiipari feldolgozás melléktermékeiből takarmánylisztet állítanak elő, ami jelentős állati fehérje a takarmánykeverék-gyártáshoz. Sertésből, szarvasmarhából és juhból a megyei feldolgozást meghaladó mennyiségeket egyrészt exportpiacra, másrészt társmegyei feldolgozásra továbbítják. Hasonló a helyzet a kenyérgabona és bizonyos termékek vonatkozásában az abraktakarmányok esetében is. Importra szorul viszont állati és növényi fehérjék vonatkozásában a keveréktakarmánygyártás.

A mezőgazdaság és élelmiszeripar ide tartozó ágazatainak végtermékei az előzőekben vázolt belső felhasználási körön túl közvetlen kapcsolatban vannak a végső felhasználással, a lakossági fogyasztással és az exportpiaccal is.

A kertészeti-tartósítóipari blokk kialakulásához Bács-Kiskun megye éghajlata és talajviszonyai rendkívül kedveznek. Ezért aránylag korán létrejött a hagyományos kertészeti termelés, amely egyrészt ma is megtalálható a kisüzemi gazdaságokban, és továbbfejlesztve számos mezőgazdasági nagyüzem fő profilját jelenti.

A gyümölcsstermesztésre - ezen belül is elsősorban a

kajszira és egyéb csonthéjasokra - épül a megye jelentős konzerv- és hűtőipara, a gyümölcspálinka-főzés és a hazai alapanyagú üdítőitalgyártás. A szőlőtermelés országosan is meghatározó jelentőségű, amely a borvertikum sajátos alföldi formájának kialakulását eredményezte. Az itt keletkező törköly ugyan csak a szeszfőzés, ujabban a borkősavgyártás alapanyaga.

A zöldségtermelés túl a közvetlen fogyasztáson szintén a tartósítóipar legfőbb alapanyagbázisa. A zöldség- és gyümölcsforgalmazáson keresztül kapcsolódnak a kertészeti ágazatok a végső felhasználáshoz, a fogyasztással és az exporttal.

A kertészeti és tartósítóipari blokk főbb nyersanyagok vonatkozásában csak cukorból szorul társmegyei vagy import behozatalra az üdítőitalok és a gyümölcskonzervek előállításához. Azonban egy kukorica-alapanyagra épített - amelyből megyei felesleg mutatkozik - megyei telepítésű invertcukorgyár ezt a beszállítási gondot is kiküszöbölheti. Ezzel a blokkon belüli teljes vertikális lánc kialakítható.

2. Gabona - hus blokk

a./ Kenyérgabona-sütőipari blokk

A blokk alapja a kenyérgabona-termelés, amelynek nagyüzemi módszerei, a 100 %-os gépesítés aránya, a fajtaváltás rendkívül leegyszerűsítették termelését.

Bács-Kiskun megye gabonafélékből aktív, a termelés 30 %-a fedezi a helyi malomipar ellátását, a felesleget exportra, más megyei felhasználásra és vetőmag céljára hasznosítják.

A blokk legkritikusabb pontja a malomipar, amelyet az

országos helyzethez hasonlóan az elavultság, korszerűtlenség jellemez. Az előállított liszt közvetlenül a sütő- és tésztaipari felhasználásra kerül. A háztartási fogyasztás kizárólag tésztaisztekből adódik, a régi értelemben vett vámórlés megszűnt. Ezzel egyidejűleg

házi kenyérbérlést és bérstétést sem folytatnak. A lakosság kenyérellátását teljes egészében a sütőipar elégíti ki.

A megye tésztaipara fejlett, jelentős a konzervipar, a termelészövetkezetek és a sütőipar ilyen irányú tevékenysége. Ujabban a két utóbbi szektorban megszaporodtak a kooperációs együttműködések. Az előállított termék a belső fogyasztásban értékesül.

Export-kiszállítást megfelelő raktározás és előkészítés után a gabonaipar folytat kenyérgabonából. Ujabban a sütőipari vállalatok tevékenységüket kiterjesztették édesipari termelésre is, és a produktumok egy részét exportálják. Mindkét terület exportforgalma az illetékes külkereskedelmi vállalatok közreműködésével történik.

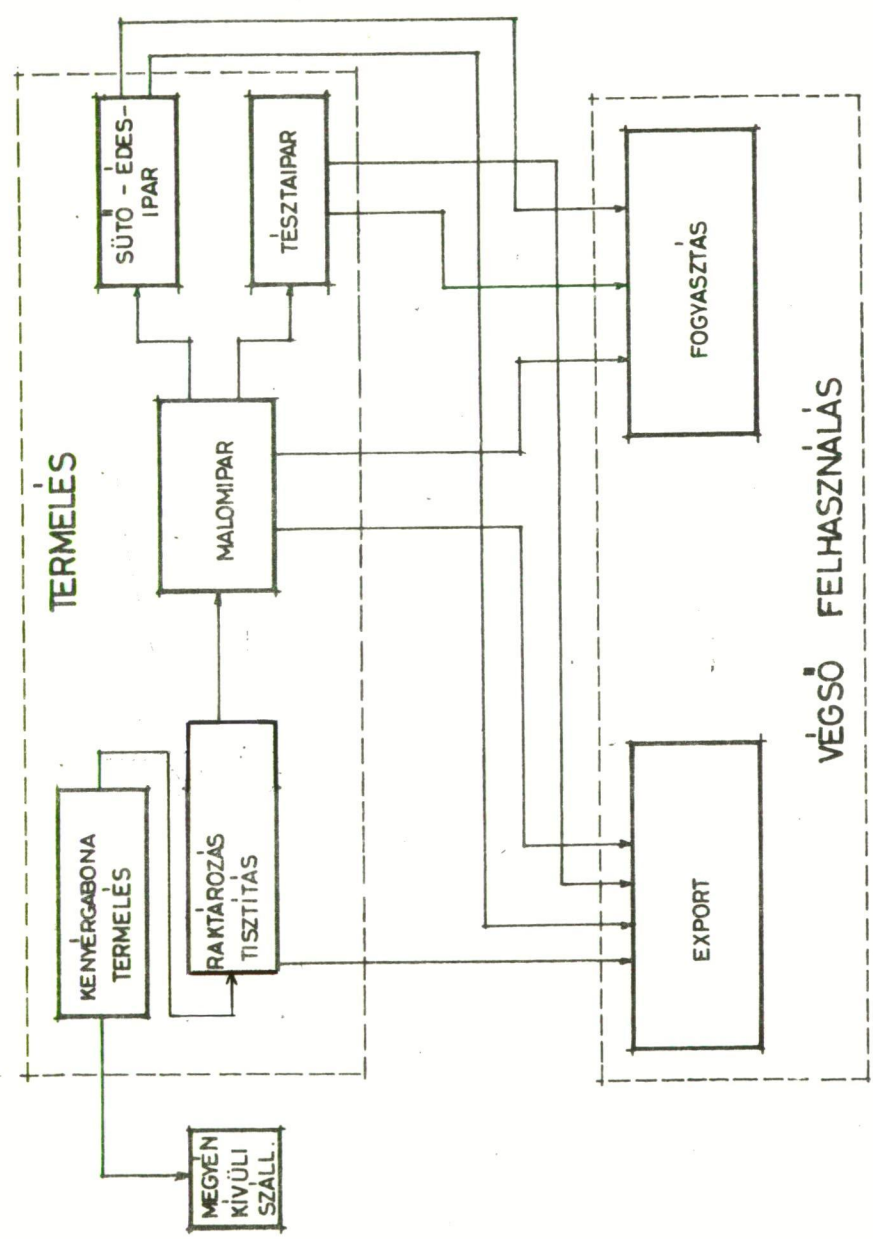
A kenyérgabona-sütőipari blokk kapcsolatait a 4. sz. folyamatábrában tüntettem fel.

A gabona- és takarmánytermesztés megyei terméshezamai meghaladták az országos eredményeket. A megye önellátása biztosított, búzából és kukoricából fölöslegek is adódnak, amit elsősorban exportnál lehet számításba venni. Ezt a megnövekedett mennyiséget döntően a termés-átlagok ugrásszerű emelkedése eredményezte, amelynek okát az agrotechnika korszerűsítésében, az intenzív új fajták bevezetésében, a termelési rendszerek elterjedésében kell keresni. /L. a 12. sz. táblázatot./

A buza termésátlaga az 1970. év 23,1 q/ha megyei termés-átlagáról az 1976. évi 43,0 q/ha-ra emelkedett, amely

4. sz. ábra.

KENYÉRGABONA - SÜTŐIPARI BLOKK FOLYAMATÁBRÁJA

több, mint 86 %-os növekedést jelent. Hasonló a helyzet a kukorica esetében is, ahol a IV. ötéves terv indulásakor a hektáronkénti átlagtermés 32,5 q volt, a tervidőszak végén ez 50,1 q. A növekedés meghaladja az 54 %-ot.

Fontosabb takarmánynövények átlagtermése 1970-76 között
/ q/ha /

12. sz. táblázat

Termék megneve- zése	1 9 7 0		1 9 7 5		1 9 7 6		1976. évi megyei az 1970. évi %-ában
	orsz.	megyei	orsz.	megyei	orsz.	megyei	
Buza	21,3	23,1	32,0	34,5	38,8	43,0	186,1
Rozs	10,4	11,9	14,0	12,5	16,8	15,1	127,0
Zab	13,0	14,7	19,6	14,9	22,4	13,6	92,5
Árpa	19,5	25,3	27,2	26,9	32,7	33,6	133,3
Kukorica	33,8	32,5	50,2	50,1	38,1	37,3	154,2 ^x
Napraforg.	10,1	12,1	11,9	14,9	13,6	15,4	127,3
Lucerna ^{xx}	49,9	45,7	55,4	57,3	44,1	50,6	110,7
Tak.répa	342,3	334,7	389,9	344,8	343,2	311,3	93,0
Silókuk.	184,5	143,2	202,2	211,5	166,9	182,5	147,7 ^x

x = 1976. évi aszály miatt 1975. évivel számolva
xx = szénasulyban

Forrás: Statisztikai évkönyv, 1976. adataiból saját fel-
dolgozás

A szemestakarmány-termelésen belül vizsgálva az abraktermelés helyzetét nem minden tekintetben egyértelműen kedvező a kép. Bár a legnagyobb volument képviselő kukorica vetésterületi aránya a megye összes szántóterületéhez viszonyítva az 1970. évi 27,4 %-ról 1975-re 32 %-ra növeke-

dett, ugyanakkor csökkent a magasabb fehérjetartalmu takarmányok /árpa, zab/ vetésterülete. Ez utóbbi kalászos növények termésátlaga sem követte a buzáét. Ezért a keveréktakarmány-gyártásnál e fontos gabonafélékből a megye több száz vagonos nagyságrendben behozatalra szorul. A megyei termelésű fehérjealapanyag biztosításánál fontos növényként szerepel a lucerna-termelés. Gazdag aminosav-összetétele számos importfehérjét helyettesíthetne, ha a gazdaságok az eddigieknél még nagyobb súlyt helyeznének a termesztésre. Az 50 - 60 q/ha termésátlag a termelést gazdaságossá teszi. Hasonlóan fontos szerephez jutott a szójabab termesztése is. A megyében 1971-ben 150 ha-on 8,6 q/ha, 1975-ben 2.500 ha-on 16 q/ha átlagterméssel termesztették a szóját.

Gabonaipari tevékenység

A vállalat jogelődjei a Csongrád - Bács megyei Malomipari Vállalat és a Bács-Kiskun megyei Terményforgalmi Vállalat voltak. Döntő változást hozott a vállalat életében, hogy 1962-ben a malomipar és a terményforgalom összevonásra került, és kialakították a jelenleg is meglévő szervezeti formát Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat elnevezéssel. A felvásárló és feldolgozó tevékenység szervezeti összevonását többek között az is indokolta, hogy jelentkezett a keveréktakarmánygyártás kifejlesztése iránti igény, melynek kielégítése a malomipar műszaki fejlesztése és koncentrációja során leállított malmok keverőüzemekké történő átszerelésével vált lehetővé.

A vállalat négy fő tevékenysége:

- a gabonafelvásárlás és raktározás,
- a malmi őrlés és lisztforgalmazás,

- a keveréktakarmány előállítása és forgalmazása,
- az export- és importforgalom /külkereskedelmi vállalaton keresztül/

az egész megyére kiterjed. A vállalat működési területe 6 körzeti üzemre tagolódik: Baja, Kalocsa, Kecskemét, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Kunszentmiklós központokkal, mindegyikében működik malom. Ezen kívül még Szabadszálláson és Tiszakécskén önálló elszámolású malomüzemek működnek. /L. az 5. sz. ábrát/. A malomüzemek megyei elhelyezkedése nem szerencsés, az őrlőkapacitás 50,4 % a kecskeméti járásban, 36 % a megye középső részén és csak 13,6 % található a bácskai térségben. Az aránynak fordítotttnak kellene lenni ahhoz, hogy megközelítse az optimális termőhelyi üzemtelepítési szempontot.

A megyei vállalat a Gabona Tröszt felvásárlási tevékenységén belül kenyérgabonából mintegy 7-8 %-kal, kukoricából 10-11 %-kal részesedik. A szakma őrlési kapacitásának 7,1 %-val rendelkezik, azonos kihasználási aránnyal. A keveréktakarmány-gyártó kapacitás 6,6 %-át bírja, amellyel a késztermék 8,9 %-át állítják elő.

A vállalat rendelkezésére álló 14.553 vg-os raktár férőhely az iparági összes tárolótér 5,5 %-át adja, amelyek többnyire korszerűtlenek. /L. a 13. sz. táblázatot/. Az összes raktárnak majdnem fele a bajai körzetben található, amely egymagában is kifejezi a bácskai térség súlyát a gabonaforgalmazásban. A IV. ötéves terv időszakában 14.010 vg. raktártérépítést irányozott elő a vállalat, amelyből csak 3.320 vg. épült meg, egyidejűleg kicselezésre kerül 1.160 vg. korszerűtlenné vált raktártér. A nagyfoku lemaradás oka, hogy a tröszt a felállított fontossági sorrend alapján az ország más területén eszközölte a beruházásokat.

A megye állami gazdaságainál 14.842 vg., a szövetkezeti szektorban 46.563 vg. egyszeri betárolásra számolt raktártér szerepel a nyilvántartásban. Ezzel a megye mezőgazdasági üzemeinél a gabonaraktártér az állami vállalatnak több, mint négyszerese.

A megyei GMV gabonaraktárainak területi elhelyezkedése

13. sz. táblázat

Körzeti üzem	Siló vg.	Padozat vg.	Dv.szín vg.	Összesen vg.	%
Baja	3.137	1.999	875	6.011	41,3
Kalocsa	583	584	1.099	2.266	15,6
Kecskemét	564	849	535	1.948	13,5
Kiskunhalas	1.580	686	528	2.794	19,2
Kiskunfélegyháza	221	226	120	567	3,9
Kunszentmiklós	-	100	295	395	2,7
Szabadszállás	-	50	252	302	2,0
Tiszaújváros	-	150	120	270	1,8
ÖSSZESEN:	6.085	4.644	3.824	14.553	100,0

Forrás: GMV adataiból, saját feldolgozás.

A vállalat keveréktakarmány-gyártásának mennyiségi és választék-összetételének fejlődését jellemzi, hogy 1962-ben 5 keverőüzemben hét, 1976-ban több, mint kilencven féle keveréktakarmányt állítottak elő, a termelés egyidejű 8,7-szeres növekedése mellett. A IV. ötéves terv indításakor a megye keveréktakarmány-igénye évi 20.000 vg volt, 1978-ben viszont már 40.000 vg. /L. a 14. sz. táblázatot./ Ezt az ugrásszerűen jelentkező szükségletet jelenleg megközelítően sem tudja kielégíteni a vállalat évi 14.000 vg-os tényleges

Keveréktakarmányigény fajtaszerinti megoszlása

14. sz. táblázat

	1974		1975		1976		1977		1977. évi az 1974. évi %-ában	
	vg.	%	vg.	%	vg.	%	vg.	%		
Teljes értékű keveréktakarmányok	19.454	84,4	20.341	85,9	18.509	86,3	31.087	91,5		159,8
ebből:										
baromfi-tápok	6.031	26,2	7.123	30,1	7.825	36,5	11.578	34,0		191,9
sertés "	11.807	51,2	11.571	48,9	9.334	43,5	17.130	50,4		145,1
kérődző "	1.244	5,4	1.332	5,6	1.183	5,5	1.794	5,3		144,2
egyéb ^x "	372	1,6	315	1,3	167	0,8	585	1,8		157,2
Koncentrátumok	1.216	5,3	1.155	4,8	1.187	5,5	986	2,9		81,1
Szemes nélküli előkeverékek	1.708	7,4	1.803	7,7	1.339	6,3	1.578	4,6		92,4
Dusított táplisztek	659	2,9	373	1,6	403	1,9	337	1,0		51,0
Keveréktakarmányok mindösszesen	23.037	100,0	23.672	100,0	21.438	100,0	33.988	100,0		147,5

x = főleg nyultáp

Forrás: GMV adataiból saját feldolgozás.

keveréktakarmány-előállító kapacitása. Ezért kénytelenek egyrészt a megyei mezőgazdasági üzemek takarmánykeverő üzemeit bérkeverés formájában bevonni a megyei ellátásba, évi mintegy 9.000 vg-os mennyiséggel, másrészt a fennmaradó mintegy 11.000 vg-os abszolút megyei kapacitáshiányt társmegyei vállalatoktól biztosítani. Ez halatlan szervezési nehézségeket, szállítási gondokat, fuvarköltség-többletet jelent, és bárminemű akadály azonnal érezteti hatását a megyei tápellátásban.⁴¹

A megyében működő keverőüzemek műszaki állapota, gyártási és technológiai színvonala, ebből eredően a termelés hatékonyságának lehetősége nagyon eltérő a különböző szektorokban. /L. a 15. sz. táblázatot./ A Bács-Kiskun megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat kezelésében lévő 8 üzem épületének műszaki állapota - a kecskeméti, a soltvadkertti és a bácsbokodi takarmánykeverő kivételével - nem kielégítő. A vállalati takarmánykeverő üzemekre az a jellemző, hogy a régi, statikailag ma már sokszor életveszélyes malom, vagy raktárépületek mellé /Kecskemét kivételével/ aránylag modern kiszolgáló /fém-siló, granuláló üzem, stb./ létesítmények készültek. Tehát az üzemek zöme régi, korábban leállított kismalomból átalakított - gyakorlatilag lebontásra szoruló épületek - modern technológiával keveredő egysége.

A keverőüzemek közül jelenleg csak 4 van felszerelve granuláló vonallal, így e kereslet iránti igényt a vállalat csak kooperációval, a mezőgazdasági üzemek takarmánykeveréséből tudja biztosítani. A granulált tápok iránti kereslet növekedését tanúsítja a vállalati értékesítés is: 1971-ben az összes gyártáson belül a granulált táp-értékesítés 20,8 % volt, ez az igény 1975-ben 39,3 %-ra növekedett.

41. A GMV számításai alapján a többletfuvar-költség évente 100 millió Ft.

Keveréktakarmány-termelő kapacitás szektorális
megoszlása 1976-ban

15. sz. táblázat

Szektor	korszerű technológia		egyszerű STK-rendszer		összesen	
	db	t/óra	db	t/óra	db	t/óra
Állami gazd.-ok	8	46,5	24	38,1	32	84,6
Mg-i szövetk.	21	81,6	105	190,1	126	271,7
GMV	8	34,0	-	-	8	34,0
ÖSSZESEN:	37	162,1	129	228,2	166	390,3

A megye összes takarmánykeverő kapacitásából 70 % a szövetkezeti szektorban, 21,7 % az állami gazdaságokban és csak 8,3 % található a Gabonaforgalmi Vállalatnál. Ez önmagában behatárolja a vállalat működését még akkor is, ha a korszerű technológiával felszerelt üzemek kapacitásának megoszlásánál ennél kedvezőbb a helyzet. Szám szerint a legtöbb keverőüzem a szövetkezeti szektorban található, azonban ezek kapacitásának 70 %-a korszerűtlen, csak 2-3 komponens összekeverésére alkalmasak. Ezért nem lehet számításba venni teljesértékű keveréktakarmányok előállításánál. Az állami gazdaságok és tsz-ek korszerű szakosított állattartó telepei mellett jelentős kapacitást képviselnek az ugyancsak korszerű takarmánykeverő-üzemek, ahol több műszak beállításával jelentős mennyiségű keveréktakarmány állítható elő, amely nagyban segítene a megye hiánymérlegén. Azonban a zárt állattartó-telepi rendszerük miatt jelenlegi kapacitáskihasználásuk az indokoltnál alacsonyabb. Egy megfelelő kapacitáskihasználással már sikerült a megyén belüli termelési hiányt kooperációs árualappal és értékesítéssel bizonyos

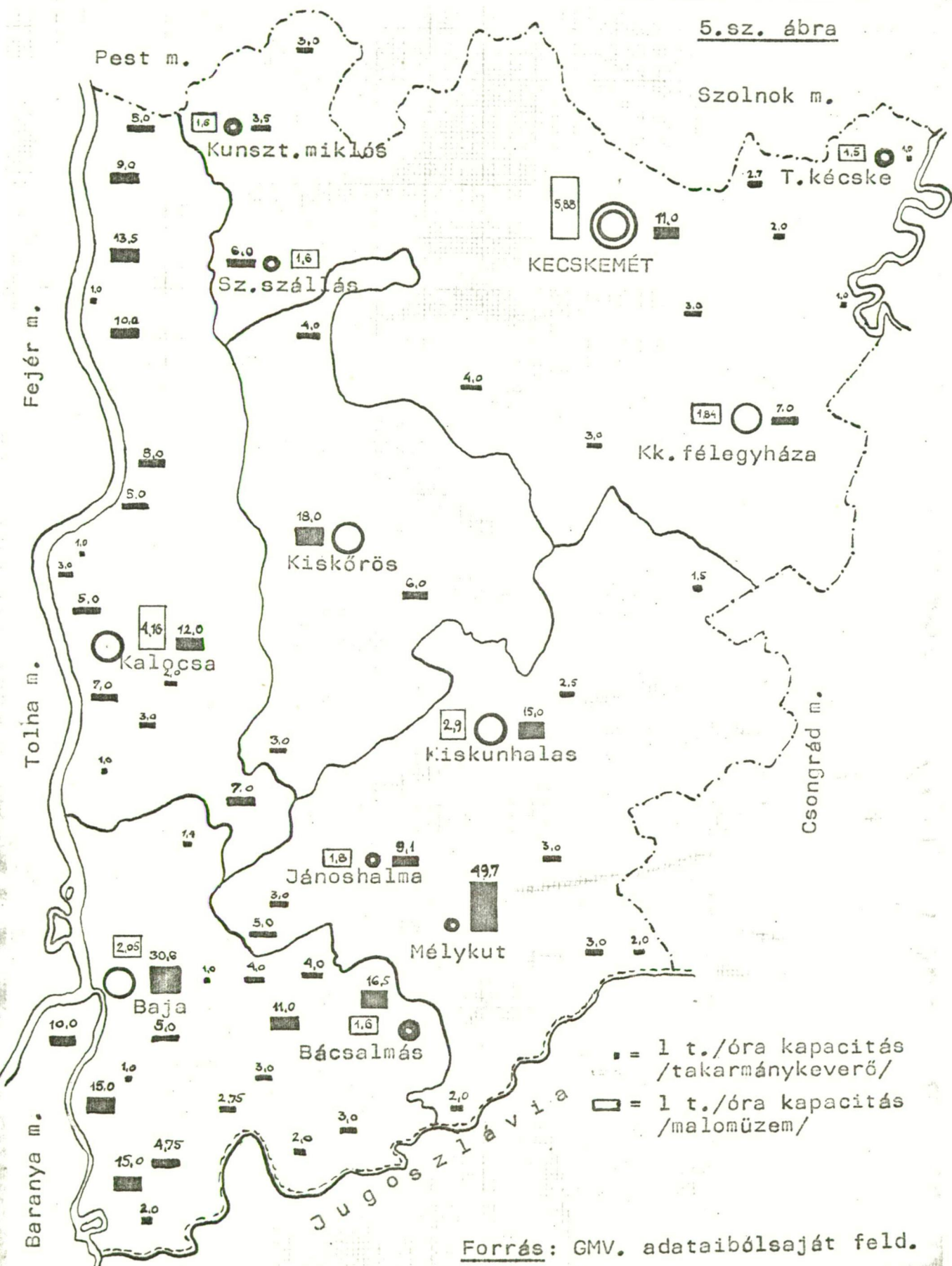
mértékben csökkenteni a bácsalmási és bajai állami gazdaság keverőüzemeinek bekapcsolásával. Az utóbbi megyén kívüli megrendelőknek is gyárt speciális tápokat.

A megyei keveréktakarmány-gyártás területén általános és jellemző problémák:

- A meglévő keverőüzemek területi elhelyezkedése egyenőtlen, sok a párhuzamos telepítés. /L. az 5. sz. ábrát./ A megye takarmánytermelési és állattenyésztési adottságai következtében a takarmányigények nem ott jelentkeznek, ahol a keverőüzemek települtek, emiatt az ellátás sok kényszerszállítással terhelt, még úgy is, hogy a megyei kapacitáshiány jelentős részét a GMV más megyei beszállítással a megrendelőkhez közelíti.
- Az ujonnan létesített, a mezőgazdasági üzemek kezelésében lévő üzemek kapacitás-méretei egy-egy gazdaságban nincsenek összhangban az állatállomány tápigényével. Állategészségügyi okokból ezek az üzemek nem tudják segíteni közvetlen környezetük keveréktakarmány-igényeinek kielégítését, telepeikről nem szállíthatnak ki keveréktakarmányokat.
- A Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalatánál a keverőüzemek kapacitáskihasználásának mértéke - az elhasználdott épületekhez igazodóan - a lehetőségekig igénybe vett, sőt a korszerűtlen telepeken folytatott 3 műszakos termelés meghaladja a biztonságos üzemelés határait. A keverőüzemek technológiája igen eltérő, gépparkjukat a nagyfoku elhasználódás jellemzi. Egy üzemen belül a technológiai és anyagmozgató gépek sokféle típusúak, beépítettségük többségében zsufolt, a szociális ellátottság nem kielégítő, a munkakörülmények nehezek.

Malomüzem-és takarmánykeverő-kapacitás járásoként,1976.

5.sz. ábra

Forrás: GMV. adataiból saját feld.

A meglévő keverőüzemek közül statikailag problémák merültek fel Mélykuton, Dunavecsén, Kalocsán és Csátalján.

- A szakember-ellátottság nem megfelelő. Mindhárom szektorban hiányzik a speciális szakismerettel rendelkező üzemi munkás, technikus és üzemmérnök.
- A meglévő takarmánygyártó üzemek nincsenek megfelelő laboratóriumi felszerelésekkel ellátva, a beltartalmi vizsgálatok nem teljes körűek, pedig a keveréktakarmányok minőségének javítása, az egyenletes beltartalmu termékek előállítása alapvető feladat.
- A mezőgazdasági üzemek keveréktakarmányt gyártó tevékenységének növekedését - amelyre egyébként a kapacitás-feltételek adottak - adminisztratív, pénzügyi, elszámolási és az érdekeltségi problémák gátolják. Ezek arra ösztönzik jelenleg a gazdaságokat, hogy a gazdasági abrakot eladják a GMV-nek, és tápot vásároljanak, nem pedig arra, hogy koncentrátumokból, a saját keverőüzemekben az általuk megtermelt szemestakarmánnyal állítsák elő a szükséges keveréktakarmányokat. Szükséges esetként olyan gazdaság is akad, amelyik meg sem termeli az abrak-takarmányt, de mint fogyasztó igénnyel jelentkezik a vállalatnál, és ezzel nehezíti a megyei takarmányellátást.
- A keveréktakarmány gyártási nehézségei mellett a forgalmazás is számos gondot jelent. A vállalat ill takarmányboltja minimális tárolótérrel sem mennyiségben, sem választékban messze nem tudja kielégíteni a fogyasztói igényt. Ezért a vállalat, a mezőgazdasági termelőszerkezetek és ÁFÉSZ-ek segítségével bizományosi rendszerben létesített 68 újabb elárusítóhelyet a kisárutermelők takarmányellátására. A legnagyobb igény a

baromfi- és sertéstápok iránt jelentkezik, ezek adják a forgalom több mint 90 %-át.

- Nem megnyugtató a keveréktakarmányok szállítási helyzete sem a megyében. Egyrészt az egyes telepek szállítási rádiusza nagy /35 - 40 km/, másrészt a zsákos szállítások helyett az ömlesztett tartálykocsis szállítás volna célszerű. Jelenleg azonban a gazdaságokban kevés az ilyen célgépkocsi, csak importból beszerezhető, amely nehezíti a szélesebb körű alkalmazását. Pedig van már rá gyakorlati példa, hogy IFA tehergépkocsikat alakítanak át ömlesztett szállításra, ezt kellene továbbfejleszteni.

A megyében dinamikusan fejlődött a buza és a kukorica termelése, ezért a megyei feleslegekből jelentős arányt képvisel a vállalat exportforgalma. Buzából az 1971. évi 268 vg-nal szemben 1975-ben 3.245 vg-t exportáltak, amely több mint 12-szeres növekedést jelent, kukoricából még jelentősebb az exportnövekedés, mivel 1971-ben még nem volt kiszállítás, ezzel szemben 1975-ben 2.014 vg-t, 1976-ban 6.151 vg-t exportáltak.

A szemestermények exportja mellett jelentős mennyiségben bonyolítanak le importot is, elsősorban árpa, valamint növényi és állati eredetű fehérjék vonatkozásában. A vállalat importforgalma 1971-ben 4.727 vg volt, 1975-re ez 6.519 vg-ra emelkedett, amely 38 %-os forgalomnövekedést jelent. A megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat tevékenységének további fontosabb adatait lásd a 16. sz. táblázatban.

Sütőipari tevékenység

Bács-Kiskun megyében a tanácsi sütőipart 4 önálló vállalat képviseli Baja, Kalocsa, Kecskemét, Kiskunhalas köz-

A Megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat
tevékenységének főbb adatai a IV. és V. öt-
éves tervekben

16. sz. táblázat

Megnevezés	IV.ötéves terv /tény/	V.ötéves terv /terv/	Index V. ötéves tervek IV. ötéves tervek
<u>Felvásárlás:</u>			
Kenyérgabona	95.146	115.785	121,7
Takarmánygab.	8.262	5.660	68,5
Takarmányárpa	2.038	1.525	74,8
Zab	45	25	55,5
Kukorica	66.109	85.000	128,6
Napraforgó	1.025	-	-
Lucernaliszt	6.364	7.500	117,7
Takarmányborsó	18	-	-
Összesen:	179.012	215.495	120,4
<u>Feldolgozás:</u>			
Buzaőrlés	59.461	57.250	96,3
Rozsőrlés	674	250	37,1
Összesen:	60.135	57.500	95,6
Tápgyártás	63.875	63.953	100,1
Koncentrátum	9.613	22.547	234,5
Dusított tak.l.	4.667	1.500	32,1
Takarmány gy.ö:	78.155	88.000	112,6
<u>Értékesítés:</u>			
Őrlemény	60.135	57.500	95,6
Kenyérgabona	23.651	-	-
Ebből: export	21.645	-	-
Szemes takarm.	37.684	30.830 ^x	81,8
Ebből: export	14.977	-	-
Ipari alapanyag	7.986	12.775	159,9
Keveréktakarmány	78.155	88.000	112,6
Összes értékes.	207.611	-	-

x = export nélkül

Forrás: GMV adataiból saját feldolgozás.

pontokkal. Ezen kívül 2 ÁFÉSZ, 5 mezőgazdasági termelőszövetkezet foglalkozik kenyérsütéssel, ezek azonban a megye összes sütőkapacitásának csak 7 %-át adják. A magánkisiparosok sütőipari tevékenysége volumenét tekintve nem számottevő, ezért nem kívánok vele foglalkozni.

A megye állami sütőipara - amely a megyei tanács felügyelete alá tartozik - napjainkban válik igazán iparrá, miután a manufaktúrát felváltotta a gépi termelés. Ugrásszerű fejlődés a IV. ötéves tervben volt, ekkorra már kialakult a vállalatok jelenlegi formája. A fejlesztések a lakosság jobb ellátásának biztosítását, valamint a sütőiparban dolgozók munka- és életkörülményeinek javítását célozták. Ebben az időszakban a megyei tanács 47 millió Ft vissza nem térítendő támogatást nyújtott a feladatok megoldásához. Ezt kiegészítve a vállalatok saját fejlesztési alapjukból, valamint bankhitelekkel 120 to/nap korszerű kapacitásbővítést hajtottak végre. Ezen felül mintegy 100 to/nap rekonstrukciós kapacitásbővítés valósult meg. Ezekkel a fejlesztésekkel sikerült elérni, hogy a IV. ötéves terv során a vállalatok a kapacitásbővítésekkel minőségi változást értek el a kenyér és a péksütemény termelésében. Ezzel sikerült megteremteni az ellátásban az egyensúlyt,⁴² amely alapja lehet az V. és a VI. ötéves tervekben elengedhetetlen további korszerűsítéseknek. Jelentős ugyanis még mindig a nagyon elavult, többnyire magánkézen lévő és bérleményként üzemelő kisteljesítményű, nem gépesíthető üzemek száma,⁴³ amelyek szükségyszerű leállítása magával vonja az ellátásnak a városokból, ill. nagyobb községekből történő szervezését.

42. Az ellátás csak a városokban nevezhető jónak, perifériás területek, különösen a tanyai lakosság kenyérellátásában még nagyon sok kívánnivalót találunk, különösen a választék vonatkozásában.

43. Főleg kis községekben.

A vállalatok közül a kalocsai központtal működő vállalat a legnagyobb. Itt dolgozik a megye sütőiparában foglalkoztatottak 47,5 %-a. A megye sütőipara termelési értékének 42,6 %-át ez a vállalat adja, továbbá a szárasztás-termelés 84 %-át és az egyéb tartós sütő- és édesipari termelés 61,4 %-át. Az ellátandók számában viszont a kecskeméti vállalat áll az első helyen 37,8 %-kal, amely törvényszerűen magával hozza, hogy a kenyértermelésnek 34,7 %-ával, a péksütemény termelésének 39,2 %-ával biztosítja az első helyet. A bajai és a kiskunhalasi vállalat az előbb említett két vállalatnál lényegesen kisebb jelentőséggel bír. Ha összegezzük a négy sütőipari vállalat együttes tevékenységét, megállapíthatjuk, hogy a megyék sorrendjében Bács-Kiskun megye sütőipara áll az első helyen, csupán a Fővárosi Sütőipari Vállalat előzi meg.⁴⁴

A megye sütőipari tevékenységével kapcsolatos további adatokat a 17. sz. táblázatban összesítettem.

b./ Sertés-blokk

A blokk középpontjában a sertéstenyésztés áll, amelynek alapja az abrak- és keveréktakarmány-termelés. A mai állattartási körülmények - még a kisüzemi gazdaságokban is - a modern takarmányozási módszerekre szorítkozik, a legeltetés elenyésző.

A sertések nagyobb részét a megyén kívüli és csak kisebb részben a megyei husüzemekben dolgozzák fel.⁴⁵ Jelentős a közvetlen élősertés-export is.

44. MÉM SAGEK: A MÉM felügyelete alá tartozó vállalatok rangsorolása természetes mutatószámok alapján. Budapest, 1977.

45. A feldolgozási kapacitáshiány miatt.

Bács-Kiskun megye sütőipari termelőtevékenységének
főbb adatai a IV. és V. ötéves tervekben

17.sz. táblázat

Megnevezés	IV. ötéves terv /tény/	V.ötéves terv /terv/	Index
			$\frac{\text{V.ötéves terv}}{\text{IV.ötéves terv}}$
<u>Termelés:</u>			
Kenyér to.	308.351	280.000	90,8
Péksüt.ezer db.	581.078	680.000	117,0
Szárastészta to.	15.275	16.000	104,7
Édesip.term.to.	5.937	10.000	168,4

<u>Értékesítés:</u>			
Szárastészta to.	15.375	16.000	117,0
<u>ebből:export</u> "	412	250	79,1
Édesip.term. "	5.937	10.000	168,4
<u>ebből:export</u> "	-	3.000	-
Zsemlemorzsa export to.	536	2.800	4,8 ^x
Kétszersült export to.	1.050	-	-

x = többszöröse

Forrás: Megyei Tanács adataiból saját feldolgozás.

A husipari termelés három fő részre osztható:

- Vágás és hasítás, ahonnan a félsertéseket egyrészt további feldolgozásra vagy tőkehusként a közfogyasztásba és exportra továbbítják.
- Hentesáru-készítés, konzervipari feldolgozás és hűtőtárolás.⁴⁶

46. Elsősorban tartalék-készletek kerülnek hűtőtárolásra.

- Vágáskor és feldolgozáskor keletkezett melléktermékek feldolgozása. A produktum a takarmányozásnál hasznosul.

A sertés-blokk egyes ágazatai kapcsolatának folyamatát 6. sz. ábrán tüntettem fel.

Sertésitenyésztés, árusertés-termelés:

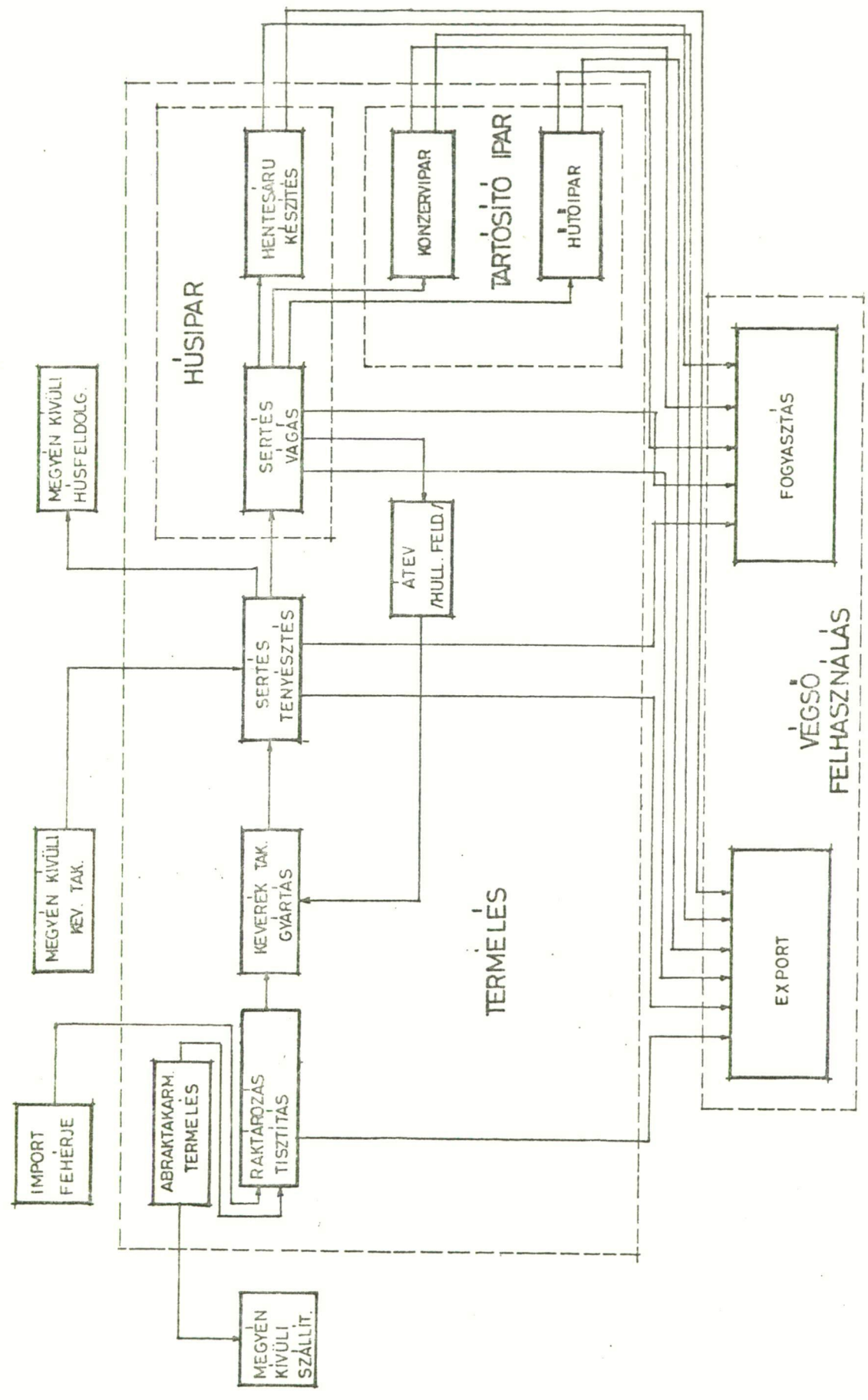
A 60-as évek kedvezőtlen intézkedései⁴⁷ Bács-Kiskun megyében a nagy kiterjedésű tanjavilág miatt különösen jelentős mértékben éreztették hatásukat, és megindult a sertésállomány csökkenése. A sertésitenyésztésnél a kedvezőtlen gazdasági hatásokat először a kocaállomány csökkenésben lehetett észlelni. Az 1967-ben meghirdetett sertésprogram a termelésre ható kedvezőtlen tényezők kiküszöbölését tűzte ki célul. Így elsősorban az elmaradt anyagi-műszaki helyzet javítását, az alacsony termelési színvonal emelését, és ezeken keresztül a jövedelmezőség növelését. A kormányhatározat nyomán lehetőség nyílt, 70, illetve 50 %-os állami támogatással szakosított telepek létesítésére. A lehetőséggel a megye nagyüzemei éltek, és akkor rakták le alapjait annak a 23 szakosított sertéstelepnek, amelynek ma is termelnek. A sertésállomány ugrásszerű növekedését azonban az 1975-ös intézkedések jelentették, amikor a felvásárlási árakat a reális termelési költségekhez igazították. /L. a 18. sz. táblázatot/.

Az 1976. évi intervenciós kocakihelyezések, a felvásárlási árak kedvező alakulása, a biztonságos takarmányellátás és sertésfelvásárlás meghozta a várt hatást a kisüzemi és háztáji sertéstartásban is. A megye 1976. I. félévi 972.791 db-os állományából 610.825 db. volt

47. Adóztatás, abrakhiány, tenyésztési és felvásárlási problémák, stb.

SERTÉS - BLOKK FOLYAMATÁBRÁJA

6 sz. ábra.

a kisgazdaságokban, amely 62,8 %-ot jelent. A számok azt bizonyítják, hogy a sertéshizlalás kifizetődő ágazat a kisgazdaságokban, és további fejlődésével lehet számolni, ha a malacellátás és az állategészségügyi szolgáltatás kielégítő, a takarmányellátás jó, és a felvásárlási árak kedvezőek, az eredményt biztosítják. Ellenkező esetben viszont továbbra is számolni kell a ciklikussággal.

A megye sertésállományának alakulása

18. sz. táblázat

M.e: 1000 db

É v	Sertésállomány		Sertésállományból			
	össz.	ebből koca ö.	kisüzemi		nagyüzemi	
			db	%	db	%
1960	466	36,6	393	84,3	73	15,7
1964	503	53,2	347	69,0	156	31,0
1968	562	37,6	398	70,8	164	29,2
1970	510	51,0	336	65,9	174	34,1
1975	766	71,0	428	55,9	338	44,1
1976	890	81,0	519	58,3	371	41,7
1977	1036 ^x	84,0	612	59,0	424	41,0
1977.é. az 1970. é.%-ában	203,1	164,7	182,1	-	243,6	-

x = előzetes adatok alapján

Forrás: Megyei Statisztikai Évkönyv, 1960-1976. adataiból saját feldolgozás.

A sertésállomány nagyobb hányada tartósan a háztáji és kisüzemi gazdaságokban található. Ez annak köszönhető, hogy tartása nem kíván nagyobb összegű beruházást, aránylag kevés tőkét köt le, és gyorsan megtérül. A nagyüzemi gazdaságokban a nagy eszközöket lekötő, korszerű sertés-

telepek vonatkozásában már nem ennyire egyértelműen gazdaságos a sertéstenyésztés. Azoknál a gazdaságoknál, ahol 1 kg sertéshus előállítása 5,5 - 6 kg takarmány-felhasználással történik, az ágazat gazdaságtalan. Ebben az esetben feltétlenül javítani kell a technológián, gondoskodni kell arról, hogy az előírásoknak megfelelő beltartalmi értékű takarmány 3,5 - 4 kg-jával érjék el ugyanazt az eredményt. Ilyen egyszerű önköltség csökkentéssel nagyon is gazdaságossá tehető a sertéshizlalás nagyüzemi körülmények között is.

Husipari tevékenység:

Az állami husipart a megyei Állatforgalmi és Husipari Vállalat képviseli, amely 1969-ben két vállalat összevonásával alakult. A vállalat központja Kiskunfélegyházán, a korábbi vágóhid telephelyén van. Vágóhidi tevékenységet és húsfeldolgozást csak Kiskunfélegyházán folytatnak, évente 135 ezer db sertés és 17 ezer db szarvasmarha vágási kapacitással. Állatfelvásárlást a kecskeméti, dunavecsei, kalocsai, bajai, kiskunfélegyházi és kiskunhalasi kirendeltségek bonyolítják.

A megyében husipari tevékenységet folytatnak még 24 mezőgazdasági üzemben /ÁG, Tsz, Szakszövetkezet/ és az ÁFÉSZ-eknél, 31 regionális húsfeldolgozó üzemben. Az éves együttes vágási kapacitása 180 ezer db sertés, tehát összehasonlítva az állami ipari vágásával, jelentős mértékű; Ezt azonban csak mintegy 75 %-ában használják ki. Az egyes regionális üzemek vágási kapacitása nagyon eltérő, évi 200 db-tól, 25 ezer db-ig. A regionális húszüzemeknél a kapacitás 10 ezer db/év mennyiségben tekinthető optimálisnak. Ezek az üzemek rendkívül nagy jelentőséggel bírnak a lakosság egyre javuló húsellátásában. Vágási- és húskészítményeket előállító kapacitásuk a megye területén szétszórta, ezért

elsősorban a kisebb települések ellátásában nagy a szerepük. Elsősorban a nagyobb üzemek⁴⁸ felesleges kapacitásuk kihasználása miatt Budapestre és a környező nagy ipari városokba is szállítanak, elsősorban töltelék- és füstöltárut. Az üzemek kapacitásának optimális kihasználása miatt további lehetőségeket ad az Állami Husipar részére történő bérvágás, és az így előállított hasított félsertés termelőhely közelében történő termelési arányának növelési lehetősége. A sertésállomány ugrásszerű növekedésével nem tartott lépést a feldolgozás sem mennyiségben, sem pedig a korszerű technológiák alkalmazásával. Amíg az Állami Husipar évi közel 800 ezer db-os sertés felvásárlásával az országosnak mintegy 12-13 %-át adja, és ezzel a megyék rangsorában az első helyet foglalja el, addig a feldolgozási kapacitás 1,76 %-os arányával csak a 14. helyen áll.

A kiskunfélegyházi vágóhid árutermelését nehezíti az üzem korszerűtlen technológiai felszereltsége, a hűtő- és raktárkapacitás szűkössége. A jelenlegi kapacitás óránként 40 sertés vagy 15-16 marha vágása. Egy vágócsarnokkal rendelkeznek, ez nem teszi lehetővé, hogy egyszerre történjen a két állatfaj vágása. Így az átállítás minden alkalommal több órát vesz igénybe. A hűtőkapacitás 180 to, ami 1,5-2 napi vágási tevékenységhez szükséges áru tárolásához elegendő. Kedvezőtlen a vállalat területi elhelyezkedése is, jelenleg Kecskeméten működik az állatforgalmat bonyolító apparátus, Kiskunfélegyházán vannak a termelőüzemek és az irányítás.

A IV. ötéves tervben a vállalatnak mindössze 82.1 millió Ft beruházási keret állt rendelkezésére, ami csak a legszükségesebb szinttartó beruházások és a szociális körülmények javítására volt elegendő.

48. A 10.000 db/év vágókapacitástól számított üzemek, ebből öt van jelenleg a megyében.

Ezen a helyzeten javítani fog az 1979 végén termelésbe lépő új bajai husfeldolgozó üzem, amely éves szinten kétműszakos termelés mellett 200 ezer db sertés vágására lesz alkalmas, és 1.000 to dobozos sonkát és 4.000 to egyéb huskészítményt állít elő. Azonban ez az új üzem⁴⁹ sem elégíti ki majd a feldolgozási igényeket. Indokolt tehát további feldolgozó kapacitások létrehozása, valamint a meglévők korszerűsítése és ésszerűbb kihasználása.

Az élőállatfelvásárlás, -feldolgozás, és -értékesítés IV. és V. ötéves tervi adatait a 19. sz. táblázatban dolgoztam fel.

c./ Szarvasmarha-juh blokk

A blokk két állatfaj tenyésztésére és a produktumok hasznosításának kapcsolatára épül. A juhtenyésztést nem szokták kiemelten kezelni a hasonló jellegű tanulmányokban, azonban Bács-Kiskun megye sajátosságai és hagyományai kötelezően vetik fel ennek az állatfajnak fontosságát. Azért indokolt a szarvasmarhával egy blokkon belül tárgyalni, mert a tartási technológiák hasonlóak, a produktumok feldolgozása és fogyasztása közel azonos. A blokkon belül itt is fontos szerep jut a takarmányok termelésének. Egyre nagyobb a jelentősége az abrak- és táptakarmányoknak, de a fő szerep a jövőben is a takarmányoké lesz. Ez viszont a szálas- és lédús takarmányok előállításánál gondos és modern legelőgazdálkodást feltételez.

A szarvasmarha állomány egyrészt hus-, másrészt tejhasznu, amely meghatározza a tenyésztés áru-produktumának

49. Az épülő Bácskai Huskombinát gesztora a Husipari Tröszt, továbbá 5 állami gazdaság és 19 termelőszövetkezet közös vállalataként működik majd.

A megye husipari tevékenységének főbb adatai a
IV. és V. ötéves tervekben

19. sz. táblázat

Megnevezés	IV. ötéves terv /tény/	V. ötéves terv /terv/	Index V. ötéves tervek IV. ötéves tervek
<u>Felvásárlás</u>			
<u>összesen /1000 db/</u>			
- sertés	2.317	3.500	151,0
- marha	175	175	100,0
<u>Sertés-vágás ö."</u>	905	1.470	162,4
- áll.husip.	490	780	159,2
- mg.nagyüzem	114	300	263,2
- ÁFESZ	301	390	129,5
<u>Marhavág.ö./1000 db/:</u>	85	120	141,2
<u>Huskészítmény gyár-</u>			
<u>tás /to/:</u>	18.580	38.000	204,5
- áll.husip.	15.836	25.000	155,9
- mg.nagyüzem	549	7.000	12,7 ^x
- ÁFESZ	2.195	5.000	227,8
<u>Belföldi ért.:/to/</u>			
<u>Csontos nyershus ö:</u>	44.139	59.500	134,8
- áll.husip.	26.254	32.000	121,9
- mg.nagyüzem	4.077	7.500	184,0
- ÁFESZ	13.808	20.000	144,5
<u>Huskészítmény ö:</u>	18.580	37.000	199,1
- áll.husip.	15.836	25.000	155,9
- mg.nagyüzem	549	7.000	12,7 ^x
- ÁFESZ	2.195	5.000	227,8
<u>Export értékes./to/:</u>			
- csontos nyersh.	12.747	20.000	156,9
- huskészítmény	-	1.000	-

x = többszöröse

Forrás:Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás.

további kapcsolatait a vágás és husipari feldolgozás, valamint a tartósítóipar és a tejfeldolgozás vonatkozásában. A szarvasmarha jelentős része közvetlen exporttal kerül értékesítésre. A feldolgozáson belül a marhahus zömmel tökehusként kerül forgalomba, és csak azt exportálják, amit a belföldi fogyasztás már nem igényel. A juh vonatkozásában viszont inkább exportpiaci igények kielégítésén van a fő hangsúly. A jövedelmezőségi tényezők miatt arra kell törekedni, hogy az exportban az élőállat terhére növekedjen a feldolgozott hus aránya. Ezzel nagyobb értéket adunk el, valamint megmarad a bőr és a gyapju, csökken ezen a területen az import igénye, javul a külkereskedelmi mérleg.

A szarvasmarha-juh blokk megyei kapcsolatainak folyamatát a 7. sz. ábrán tüntettem fel.

Szarvasmarhatenyésztés, tejtermelés

A megye szarvasmarha állománya 1977. évben 146.519 db volt, ebből tehén 61.603 db. Az állomány 1970-hez képest 6,9 %-kal nőtt. Ez aránylag lassu fejlődés, de ha a keresztezések eredménye okozta minőségjavulást, a brucella-és tbc.-mentesítés eredményeit is számba vesszük, az ágazatban jelentős fejlődés volt. Szaporodtak a korszerű nagyüzemi telepek számai, az itt elhelyezett szarvasmarhák száma 101.931 db, amely 18,6 %-kal magasabb az 1970. évinél. Ebből a fejtehenek száma 34.825 db. A háztáji gazdaságokban található a tehénállomány 43,5 %-a.⁵⁰

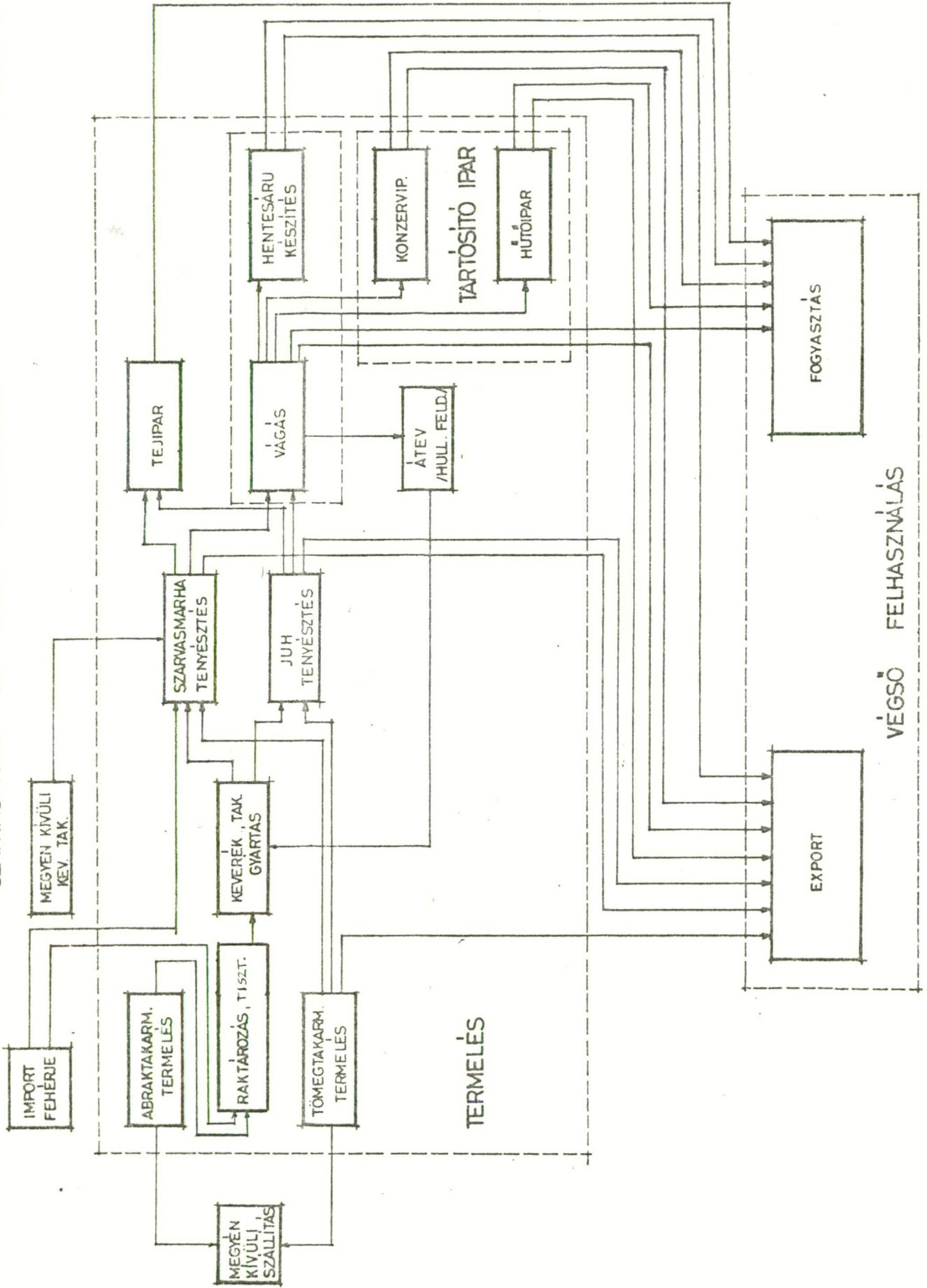
Az elmúlt évek tej-irányu keresztezései⁵¹ meghozták a várt eredményt. A tejtermelés ugrásszerűen növekedett

50. A megyei statisztikai évkönyvek adatából.

51. Holstein-Friez és Magyar-tarka keresztezések.

SZARVASMARHA - JUH BLOKK FOLYAMATÁBRÁJA

7 sz. ábra.

a megyében és elérte az évi 1,8 millió hl-t, a tehenenkénti tejtermelés megyei átlaga pedig túlhaladta a 3000 l-t.

A legdinamikusabb fejlődés az állami gazdaságok szakosított tehenészetében található, itt a tehenenkénti tejtermelés éves átlaga 4200 l. Ezt a szintet kell elérni a szövetkezetek korszerű tehenészeteiben is, ehhez azonban jobban kell koncentrálni az anyagi erőforrásokat.

Juhászat, gyapjutermelés

Az állattenyésztés ágazatai közül a juhászat őrizte meg viszonylag legtovább a klasszikus értelemben vett hagyományokat. Az éjjel-nappali legeltetés, a családi kezelési nyájak, a takarmányozási módszerek jórészt a régiek maradtak, nem tartottak lépést a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek fejlődésével, valamint az állattenyésztésben dolgozók növekvő igényeivel. A többi ágazatot átformáló fejlesztési, közgazdasági koncepciók a juhtartásnál hiányoztak és ez a termelő üzemeket sok esetben az állományok teljes felszámolására készítette. Ez alól nem kivételek az állami gazdaságok sem, ahol az 1977. évi gyapjutermelés az 1960. évinek csupán 21,4 %-a.⁵² A megye területi adottságai, valamint a sok évtizedes tenyésztői hagyományok kedvezőek a juhtenyésztésre és jó alapot biztosítanak a fejlesztési célkitűzések megvalósításához. Az összes rét- és legelőterület mintegy 140.000 ha, s ennek fele - javítás nélkül - csak juhtartással hasznosítható gazdaságosan. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a korszerű juhtartás és-tenyésztés viszonyai között sem ezeket a területeket, amelyek költségek felmerülése nélkül olcsó takarmányt kínálnak.

52. Főleg a solti-, izsáki- és bugaci állami gazdaságokban.

A jónak mondható adottságok ellenére az elmúlt években a megye juhállománya - az országos számokhoz viszonyítva is - mennyiségileg 1966-hoz viszonyítva tíz év alatt mintegy 40 %-kal csökkent. Minőségileg az állomány leromlott, mivel a közgazdasági szabályozók nem a tenyésztői munkát segítették, hanem a spekulatív gazdálkodást. A kedvező husbárány-értékesítés miatt a juhtartó üzemekben teljesen háttérbe szorult a minőségi tenyészanyag-utánpótlás biztosítása. Ennek következtében a IV. ötéves terv célkitűzései sem valósultak meg az ágazatban.

Az egyes szektorok közül legnagyobb csökkenés az állami gazdaságok juhállományában következett be, de jelentős a közös gazdaságoknál is. Legkisebb a csökkenés a háztáji és kiegészítő gazdaságok állományánál. A fentiekből is megállapítható, hogy a megye juhállománya gyors fejlesztést igényel, amelyre a megyei vezetés már megtette a kellő intézkedéseket. Ehhez a gazdasági alapot a 1007/1973. /III.22./ sz. MT. határozat megteremtette. További előrelépést jelenthet az ágazat fejlesztéséhez a gyapju felvásárlási árának emelése is.

Tejipari tevékenység

A megye területén az állami tejipart a Közép-Magyarországi Tejipari Vállalat négy üzeme /kecskeméti, kalocsai, kiskunhalasi és kunszentmiklósi/ és a Csongrád megyei Tejipari Vállalat Bácsbokodi Üzeme képviseli. Tejfeldolgozó tevékenységet folytatnak még három termelőszövetkezeti üzemben Solton, Jánoshalmán és Kecskeméten. Ezek feldolgozó kapacitása együttesen a megyei összesnek 16 %-át adják. A felvásárlás szolgálatában 103 tejgyűjtő működik, főleg a termelőszövetkezetek üzemeltetésében. Itt gyűjtik össze a háztáji és kiegészítő gazdaságok által felkinát tejet is, amely az összes felvásárlásnak mintegy 50 %-át adja.

A megye jelenlegi tejpasztöröző kapacitása összesen 63,6 ezer hl/óra, ami az országosnak 5,9 %-a. A tejcsomagoló kapacitás 1/1-es műanyagzacskóra számolva 27,1 ezer/db/óra, aminek több mint 1/3-a szövetkezeti szektorban van. Az ország sajtgyártásának 5, a vajgyártásnak 3,5 %-a található a megyében.⁵³ A felesleges tejmenyiséget, ami a jelenlegi feldolgozó kapacitáson felül jelentkezik, elsősorban Budapest és Szeged tejüzemeibe szállítják további feldolgozásra.

A meglévő tejüzemek feldolgozási képességének volumene alatta marad az optimális méreteknél. Ez várhatóan tovább romlik akkor, ha a tehenenkénti átlagos tejtermelés eléri a kitűzött 4000 l-t. 1980-ra a prognosztika mintegy 25 millió hl tejtermeléssel számol. Ezért szükséges a feldolgozó kapacitás további növelése, elsősorban tejsűrítő- és tejporító berendezések üzembeállításával.

A gyártmányok között valamennyi ismert korszerű tejtermék megtalálható. Régi hagyományai vannak Kunszentmiklóson a "Paranyica" sajt, Bácsbokodon a vaj előállításának. Az értékesítésen belül külön ki kell emelni az iskolatej- és kakaóellátás szervezettségét. Ma már mintegy 150 iskolába szállítanak naponta közel 15 ezer db 2 dl-es iskolatejet.

A tej és termékei egészében a hazai fogyasztásba kerülnek. A piac felvevőképessége éppen ezért véges úgy is, hogy messze vagyunk a nyugat-európai átlagos tejfogyasztástól.⁵⁴ A tejfogyasztás a reáljövedelem növekedésének mértékével arányos, rövid távon tehát a fogyasztást a

53. MÉM, STAGEK adatai alapján számolva.

54. NDK-ban 200 l/fő, Magyarországon 110 l/fő az éves tejfogyasztás mértéke.

szociálpolitikai intézkedések és árváltozások motiválhatják.⁵⁵ A tejipari tevékenység IV. és V. ötéves tervi tevékenységének főbb adatait lásd a 20. sz. táblázatban.

d./ Baromfi-blokk

Ez a blokk is - hasonlóan az előzőekhez - a takarmánytermesztésen alapszik, ugyanis a baromfi-tenyésztésben ma már gyakorlatilag teljesen a speciális keveréktakarmányokat etetik. A baromfitenyésztés hus- és tojástermelés irányába szakosodott. Ez határozza meg a kapcsolódó feldolgozó ipar jellegét is, ahol a vágás és hús-feldolgozás, a tojásfeldolgozás, a tollfeldolgozás és a hulladékfeldolgozás különálló blokkjait ismerjük. A baromfifeldolgozás valamennyi folyamata igen korszerű, automatizált és szalagszerű formában történik. A technológia egyes műveleteinél megtalálhatjuk a hűtő- és konzerviparban ismert módszereket is. A tojásfeldolgozás speciálisan tartósító tevékenység, amely a válogatásból indul ki, és a tojásporgyártással fejeződik be. A baromfi- és tojásfeldolgozáshoz kapcsolódik a tartósítóipar mindkét ága. A blokk speciális része a tollfeldolgozás. A feldolgozott és kikészített toll nagyobb hányada export-értékesítésre, kisebb része belföldön további ipari feldolgozásra és közvetlen kiskereskedelmi forgalomba kerül. Ujabban a baromfifeldolgozásban keletkező, aránylag jelentős mennyiségű mellékterméket feldolgozzák, és hulladékszerűként a takarmányiparban állati fehérje komponensként hasznosítják.

A feldolgozott baromfi fogyasztása a 70-es évektől hirtelen megnövekedett. Ma az egy főre jutó évi fo-

55. Tóth László: A jövőtudomány módszereinek alakulása az élelmiszertermelés vizsgálatában. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Szeged, 1976.

A megye tejipari tevékenységének főbb adatai
a IV. és V. ötéves tervekben

20. sz. táblázat

Magnevezés	IV. ötéves	V. ötéves	Index
	terv /tény/	terv /terv/	V.ötéves terv IV.ötéves terv
<u>Tejfelvás.ö./1000hl/:</u>	5.005	7.339	146,6
- Középmagy.Tejip.V.	3.206	4.442	138,5
- Csongrád m.Tejip.V.	1.495	2.097	140,3
- Tsz.tejüzemek	304	800	263,2
<u>Tejfeldolg.ö./1000hl/:</u>	2.500	3.700	148,0
Középmagy.Tejip.V.			
- tej /1000 hl/	1.109	1.450	130,7
- tejföl /1000 hl/	101	133	131,7
- kakaó /1000 hl/	520	800	153,8
- turó /t/	520	700	134,6
- sajt /t/	50	50	100,0
Csongrád m.-i Tejip.V.			
- tej /1000 hl/	237	298	125,7
- vaj /t/	240	290	120,8
- sajt /t/	320	410	128,1
Tsz. tejüzemek			
- tej /1000 hl/	247	600	242,9
- tejföl /1000 hl/	7	16	228,6
- turó /t/	60	150	250,0
<u>Értékesítés összesen:</u>			
- tej /1000 hl/	1.386	1.931	139,3
- tejföl /1000 hl/	71	113	159,1
- sajt /t/	490	660	134,7
- turó /t/	460	670	145,5
- vaj /t/	200	250	125,0

Forrás: üzemi adatokból saját feldolgozás.

gyasztás elérte a 16,5 kg-ot, amely 1965-höz viszonyítva 50 %-os emelkedést jelent. A baromfihús fogyasztásának továbbnövekedése is várható, amely az egy főre jutó reáljövedelmen túl a baromfihúsnak a többi húshoz képest alacsonyabb fogyasztói árindexével magyarázható. A vágottbaromfi-export is jelentős, viszont a tojásexport az utóbbi években visszaesett.

A blokkon belüli kapcsolatok folyamatát a 8. sz. ábrában tüntettem fel.

Baromfitenyésztés

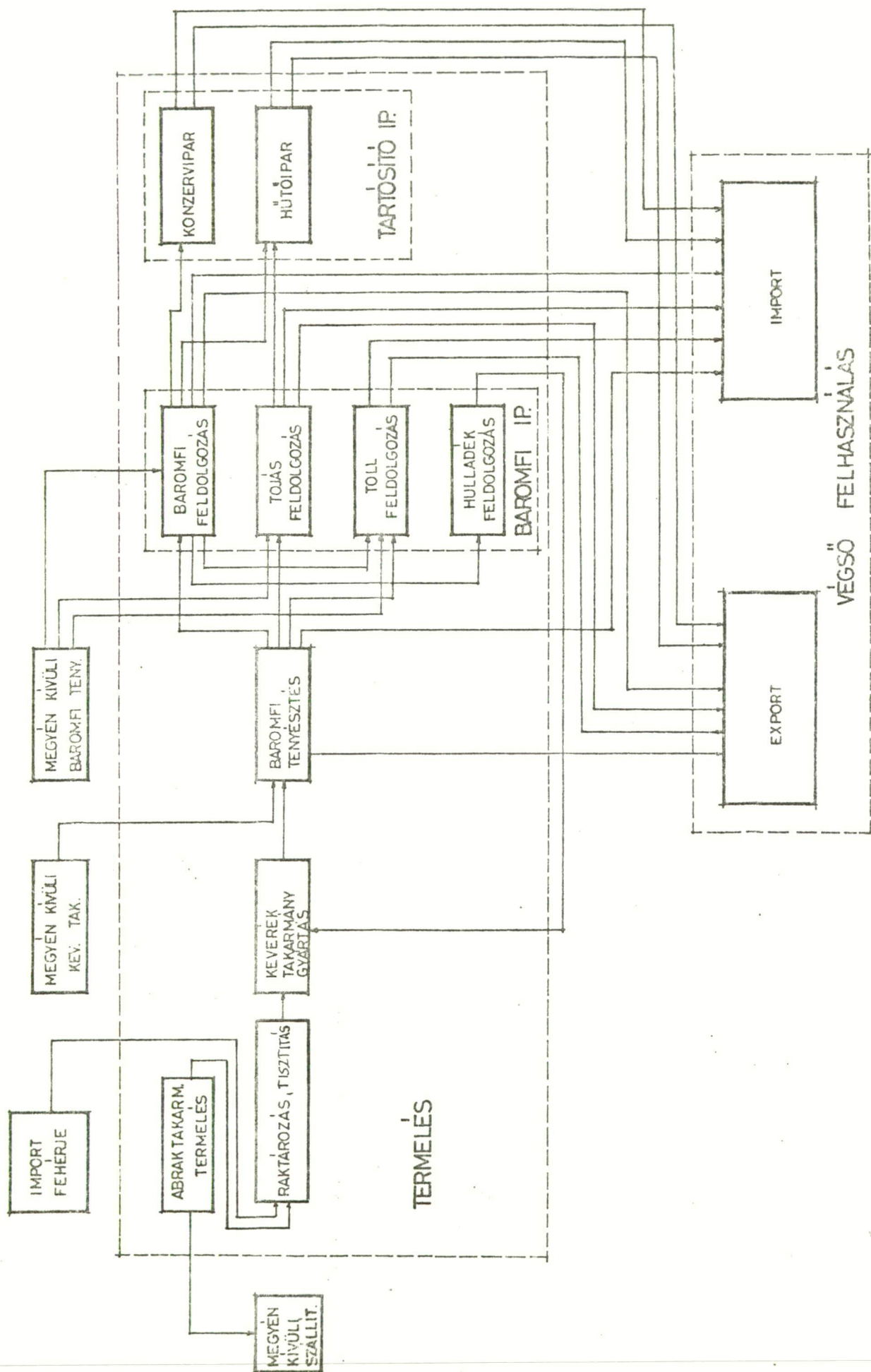
Az 1977. évi becslések szerint a megye összes baromfi-állománya mintegy 8,5 millió db, amely az 1975. évi állományhoz képest 157,8 %-os emelkedést jelent.

Ezen belül a nagytestűek száma 1 millió db. A baromfitermelést jól koordinálja a megye baromfiipara, összehangolja és biztosítja a naposbaromfiellátást, és igyekszik megteremteni a közös érdekeltiséget. Ez az ágazat a legjobban koordinált, gyakorlatilag teljesen az abraktakarmányozáson alapszik. A korszerű tenyésztési eljárások lehetővé tették az iparszerű baromfitermelést, amely biztos nyersanyagbázist jelent a feldolgozóipar számára.

A zárttartási forma általános lett, egyszerűbb módokat a kisüzemekben is megtalálhatjuk. A megye baromfi-állományának 45 %-a a nagyüzemi, 55 %-a a háztáji gazdaságokban található. Az állomány 9-10 %-a tojó. Bács-Kiskun megyében működik az ország egyik legkorszerűbb tojó-telepe, ahol az évi tojástermelés eléri a 35 millió db-ot, ezzel a megye összes tojástermelésének több mint 15 %-át adja. A telep teljesen zárt-rendszerű, automatizált. Emberi kéz érintése nélkül futószalagon kerül a tojás a feldolgozóba, ahonnan válogatás és cso-

BAROMFI - BLOKK FOLYAMATABRÁJA

8 sz. ábra.

magolás után szállítják a terméket további feldolgozásra, ill. fogyasztásra.⁵⁶

Számottevő a megyében a nagytestű baromfik /kacsa, liba, pulyka/ tenyésztése is. 1976-ban mintegy 12.000 t nagytestű vágóbaromfi került feldolgozásra, aminek 42 %-át a mezőgazdasági termelőszövetkezetek állították elő. A megye egyes területein /Kiskunfélegyháza térségében/ főleg a háztáji gazdaságokban elterjedt a májlibanevelés 1977-ben 708 ezer db májlibát állítottak elő a megye gazdaságai, amely 35,6 %-a az országos termésnek.

Baromfiipari tevékenység

A Kecskeméti Baromfifeldolgozó Vállalat a baromfiipar legnagyobb vállalata, amely a tröszt termelésének 28-30 %-át adja. Tíz egységből áll, amelyből legnagyobb a kecskeméti és a kiskunhalasi üzem. A vállalat működési területe messze túlmutat a megye közigazgatási határain. Az éves tervükben szereplő mintegy 4.800 vg. baromfi, 460 vg nyul és a 137 mill. db tojás felvásárlását Bács-Kiskun megyén kívül a környező megyékből is biztosítják. Itt működik az ipar legnagyobb tollfeldolgozó-üzeme, az alapanyagot a kapacitás teljes kihasználása miatt az ipar másik üzemeiből is ide szállítják.

Bács-Kiskun megyének tradíciói vannak a baromfitenyésztésben - különösen a liba és a pulyka tekintetében - és a feldolgozásban. A vállalat elődje a megye legrégebben alapított élelmiszerfeldolgozó üzeme. Rendkívül rossz munkakörülmények jellemezték a vállalat üze-

56. A tojás-telep az Érsekcsanádi Buzakalász Mg.Tsz-ben létesült 1976-ban. A hozzáépített tojás-manipuláló üzemet kooperációban, a baromfiiparral közösen üzemeltetik.

meit egészen az 1970-es évek elején beindított teljes rekonstrukcióig. 1977-ben befejezték a mintegy 50 millió Ft beruházási költséggel épülő melléktermék-feldolgozó üzem építését is. Ezzel a felvásárolt alapanyag teljes egészében helyben kerül feldolgozásra.

Ma a vállalat a megye egyik legkorszerűbb élelmiszerfeldolgozó üze me. A baromfi előállítását - a hosszútávú szerződéses rendszer keretében - programozottan végzik a mezőgazdasági nagyüzemek. Ez tette lehetővé a vállalati feldolgozásban is a programozott technológiát. A termelésirányító szakemberek egész évre, napra készen ismerik a beérkező alapanyag mennyiségét. A termelésnek a hűtőtárolók kapacitása szab határt, ugyanis különböző külpiaci áruehelyezési nehézségek miatt gyakori jelenség a készáru feltorlódása.

Baromfifeldolgozó tevékenységet végeznek még néhány termelőszövetkezetnél és ÁFÉSZ-nál, ezek együttes feldolgozó kapacitása azonban nem éri el a megyei összes feldolgozó kapacitás 10 %-át. Az országos feldolgozásból viszont a megye közel 30 %-kal részesedik.

A belföldi baromfiértékesítés területén a vállalat 1975-ben érte el a maximumot, azóta némi csökkenés tapasztalható, ennek egyik oka a tökehus-ellátás javulásában keresendő. A fogyasztók elfogadták az előhűtött és konyhakész kiszerelésű darabolt termékeket. Ezt a vállalat elsősorban szakboltjain keresztül forgalmazza a megye lakossága részére. A tojás belföldi értékesítésében jóval kisebb lehetőség kínálkozik, mint a baromfihusnál. A megtermelt áru legnagyobb mennyiségben exportra kerül. A IV. ötéves tervben a baromfi 64 %-át, a tojás 53,7 %-át és a toll 76,7 %-át külpiacon értékesítették. /L. a 21.sz. táblázatot/.

A Kecskeméti Baromfifeldolgozó Vállalat tevékenységének
főbb adatai a IV. és V. ötéves tervekben

21. sz. táblázat

Megnevezés	IV. ötéves terv /tény/	V. ötéves terv /terv/	Index V. ötéves tervek IV. ötéves tervek
<u>Nyersanyagellátás</u>			
Baromfi /vg./	18.420	23.950	130,0
Tojás /1000 db/	626.324	686.000	109,5
Nyul /vg./	1.188	2.280	119,9
Toll /vg./	1.224	1.471	120,2

<u>Feldolgozás</u>			
Baromfi /vg./	14.199	19.160	134,9
Tojás /1000 db/	628.559	686.000	109,1
Toll /vg./	1.183	1.400	118,3

<u>Értékesítés</u>			
Baromfi /vg./	14.191	19.160	135,0
Tojás /1000 db/	631.787	686.000	108,5
Toll /vg./	1.186	1.416	119,4

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás.

3. Kertészeti-tartósítóipari blokk

a./ Zöldség-gyümölcs-tartósítóipari blokk

A blokk kétféle alapanyagbázison, a zöldségen és a gyümölcsön alapszik. A zöldség-és a gyümölcs együttkezelésének indoka, hogy a megtermelt nyersanyag zömét közel azonos technológia alkalmazásával a tartósítóipar két ága a konzerv-és a hűtőipar dolgozza fel, továbbá friss állapotban, szabadpiaci értékesítés révén jut a fogyasztóig. Az együtt-tárgyalás szükségességét huzza még alá, hogy a termelés magasan kvalifikált kézi munkaerőt igényel, és hogy továbbfejlesztésének kulcsfontja a gépesítés megoldása.

A folyamatos feldolgozás az un. előfeldolgozás révén lehetséges, amely alacsony eszközigényű és aránylag kevés szakértelmet kíván. Ezért jó megoldásnak látszik, ha ezt a műveletet a nyersanyagtermőhely közelében, a termelőszövetkezetek segédüzemeiben végzik. Ezzel munkaerőt, szállítási költséget takaríthat meg a gazdaság, az ipar-
nak pedig a jelentős minőségjavulás kedvező.⁵⁷

A blokkhoz tartozik még a zöldség- és gyümölcs-kereskedelem, amely egyrészt a fogyasztóhoz, másrészt exportra juttatja el a friss árut.

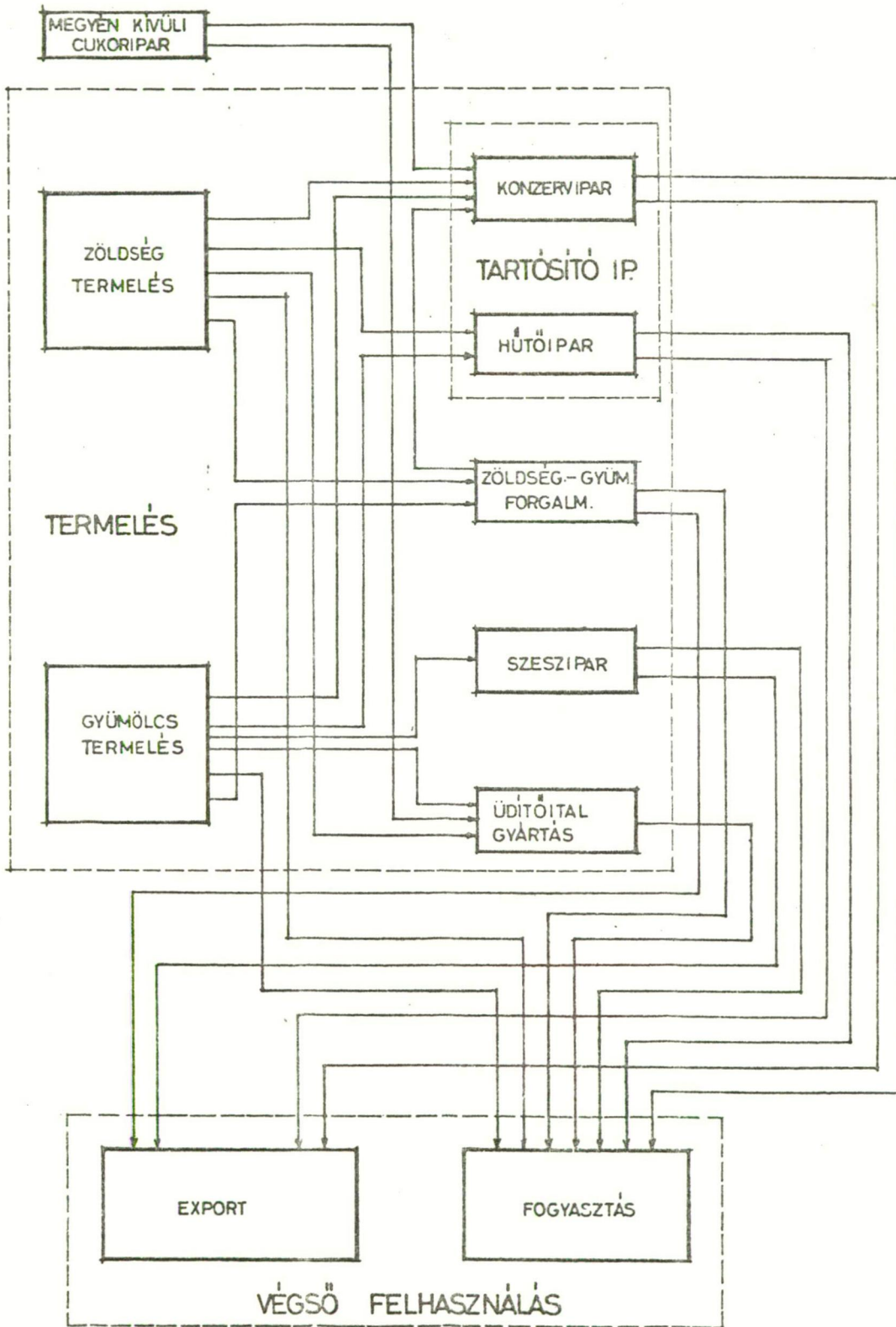
A hazai alapanyagu üditőital-gyártás közvetlen a gyümölcs-termelésre épül, amelynek legfőbb tömegalapanyaga az alma, a kajszibarack, a meggy és a bogyós gyümölcsök. A blokk valamennyi feldolgozó ágában keletkezik gyümölcshulladék, ami a gyümölcspálinka-főzés alapját adja.

A blokk kapcsolatainak folyamatát a 9. sz. ábrán tüntetem fel.

57. Erre jó példák a már megvalósított paradicsomlényerő állomások, ahol szedés után a gazdaság területén zuzák a gyümölcsöt, és tartályokban, higiénikus körülmények között szállítják a konzervgyárba további feldolgozásra. Ezzel elkerülik a minőségromlást és a mennyiségi veszteséget, továbbá szállítási költséget és munkabért takarítanak meg.

ZÖLDSEG -GYÜMÖLCS TARTÓSÍTÓIPARI BLOKK FOLYAMATÁBRÁJA

9 sz. ábra.

A zöldségtermelés

Bács-Kiskun megyét országosan az elsők között tartják számon a zöldségtermelésben. Az ágazat 1977. évi bruttó termelési értéke változatlan áron számolva 687 millió Ft. volt, amely az országosnak 13,5 %-a.

A termelésben tapasztalt korábbi évek hullámvázása megállt, az ágazat dinamikusan fejlődik. 1970-hez képest a termelés 57 %-kal nőtt. /L. a 22. sz. táblázatot./ A fellendülést elsősorban az eredményezte, hogy a korszerűtlen termelés-technológiát felváltotta az új, nagy terméshozamokat biztosító, többnyire valamelyik termelési rendszerhez kapcsolódó technológia. Az ezzel járó komplex gépesítés helyettesítette a hiányzó kézi munkaerőt, és a termelési költségek növekedéséhez igazították a felvásárlási árakat. Ezzel biztosították a gazdaságok jövedelmezőségét, amely kedvezően hatott vissza a termelés növekedésére. A kedvező felvásárlási árak ösztönzően hatottak a kisüzemi gazdaságok zöldségtermelésére is. Itt is tapasztalható némi fejlődés a hagyományos technológiához képest, fóliasátrak, kiskerti-traktorok, műtrágya, növényvédőszer, stb. alkalmazása gazdaságossá teszi a termelést.

A kisüzemi gazdaságok nagyobb részt a közvetlen fogyasztás részére termelnek. Ennek jelentős részét a primőrzöldség adja. A magasabb felvásárlási árak jobban elbirják a primőrtermelés magasabb költségeit, főként az egyre drágább élőmunkaerő ráfordítást. A tömegzöldségtermelés elsősorban a feldolgozóipar nyersanyagigényeit kell hogy biztosítsa. A tartósítóipar nyersanyagbázisát képező legfontosabb zöldségfajok, a paradicsom, a zöldborsó, a fűszerpaprika, a vöröshagyma, a pritaminpaprika termelését tulnyomó részt ma már a korszerű technológiát alkalmazó és műszaki felszereltséggel ren-

Néhány fontosabb zöldségféle termelése 1970-77 években

22. sz. táblázat

MEGNEVEZÉS	1970			1977		1977. évi az 1970. évi %-ában	
	betakarított terület/ha	termésmennyiség/vg.	betakar. ter./ha	termésmennyiség/vg.	betak. terület/ha	termésmennyiség/vg.	
Zöldbab	475	125	450	202	94,7	161,6	
Zöldborsó	3.061	1.440	3.800	2.280	124,1	158,3	
Fűszerpaprika	3.029	1.599	5.000	5.700	188,2	356,5	
Zöldpaprika	1.534	1.646	1.700	2.210	110,8	134,2	
Paradicsom	2.303	4.143	2.242	6.277	97,3	151,5	
Vöröshagyma	1.760	2.385	446 ^x	580	25,3	24,3	
Sárgadinnye	324	245	340	340	104,9	138,8	
Görögdinnye	994	1.218	1.200	1.920	120,7	157,6	
Uborka	505	522	600	960	118,8	183,9	
Fejeskáposzta	487	762	825	1.650	169,4	216,5	
ÖSSZESEN:	14.472	14.085	16.603	22.119	114,7	157,0	

x = visszaesés okát a növényegészségügyi problémákban kell keresni.

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás.

delkező bázisgazdaságok végzik.⁵⁸

Gyümölcsstermelés

A mezőgazdaságilag művelt területből a gyümölcsösök aránya 2,5 %, amely valamivel magasabb mint az országos átlag. A művelt gyümölcsösök területe fokozatosan csökkent, a jelenlegi 16.305 ha az 1970. évinek 85,7 %-a. Ennek 60 %-a található a mezőgazdasági nagyüzemekben, 40 % a kisüzem részesedése. A csökkenés oka, hogy a termelési költséget nem követte arányosan az árbevétel, ezért elősorban a hagyományos kisüzemi gazdaságok tömegével szüntették meg a termelést.

Az árügyümölcsösök fajarányában is jelentős változások történtek, tekintve, hogy 39 %-án almát, 28 %-án kajszit és 11 %-án őszibarackot termesztenek. Ugyanakkor nagyon csekély a cseresznye és a meggy, valamint a bogyósok aránya. Súlyosbitja a helyzetet, hogy a hagyományos üzemformákban is éppen a cseresznye és a meggy, valamint a kajszit aránya csökkent a felére, vagy a harmadára. Probléma az is, hogy a meglévő üzemi gyümölcsösök állományhiányának beállottsága pótlások elhanyagolása miatt a szövetkezeti gyümölcsösökben csak 80-90 % között van. A faállomány zöme már 10-éves, vagy ennél idősebb, és néhány éven belül a fák elöregedése miatt a termőerő gyors csökkenésével kell számolni, amely először az őszibarack, majd később a kajszit és az almaültetvényeknél várható. Ezért a rotáció fenntartása miatt az V. ötéves tervben 5.000 ha. gyümölcs telepítését tervezik a megyében.

A gyümölcsstermelés 1977. évi bruttó árbevétele változatlan áron 608 millió Ft, amely az országosnak 9,4 %-a.

58. Legfontosabb zöldségtermelő bázisgazdaságok a megyében: Szikrai ÁG; kecskeméti Törekvés Mg.Tsz; Tompai Kossuth Mg.Tsz; Tiszamenti és Kalocsa környéki termelőszövetkezetek.

A gyümölcsstermelés volumenének növekedése összességében biztató képet mutat, ami elsősorban a nagyüzemi árügymölcsösök hozamnövekedésének köszönhető. /L. a 23. sz. táblázatot./ Az állami gazdaságok gyümölcsöseinek termés-átlaga 14-15 %-kal haladja meg az országos átlagot.

A megye gyümölcsstermelésének alakulása

23. sz. táblázat

M.e.: vg

Gyümölcs- nem	1966-1970	1971-1974	1977	Az 1971-74. évek átlaga az 1966-70 évek átlag. %-ában
	évek	átlaga		
Össz. gyümölcs	12.968	15.422	17.087	118,9
ebből:				
alma	5.950	8.594	11.844	144,4
körte	712	757	715	106,3
cseresznye	214	202	140	94,4
meggy	636	728	412	114,5
szilva	1.808	1.845	905 ^x	102,0
kajszi	2.329	1.542	1.865 ^x	47,7
őszibarack	924	1.379	879 ^x	149,2

x = termés kiesés fagykár miatt

Forrás: Statisztikai Évkönyv adataiból saját feldolgozás.

Az utóbbi években a szocialista szektorban termelt gyümölcs aránya fokozatosan emelkedik. Így 1974-ben már 60 %-os volt, de egy-egy gyümölcsfaj esetében/mint a szilva, a kajszi, a cseresznye és a meggy/ a hagyományos termesztés a meghatározó. Külön problémát jelent, hogy az alma kivételével igen alacsony az intenzív /sövény/ gyümölcsösök aránya.

Tartósítóiipari tevékenység

A megye élelmiszeriparában - tekintettel a meglévő nyers-

anyagbázisra - fontos ágazat a tartósítóipar, ezen belül az állami ipar zöldség- és gyümölcs-konzervgyárai és a hűtőipar adják a legnagyobb volument. A vállalatok nagyságrendi sorrendben a következők:

- Kecskeméti Konzervgyár,
- Kalocsavidéki Fűszerpaprika és Konzervipari Vállalat,
- Országos Hűtőipari Vállalat Bajai Gyára,
- Országos Hűtőipari Vállalat Kecskeméti Hűtőháza,

A Kecskeméti Konzervgyár mai vállalati felépítését 1957-ben kapta meg, amikor a Konzervipari Tröszt egyesítette a Kecskeméten a "Kinizsi" és az "Alföldi" Konzervgyárakat.

A Kecskeméti Konzervgyár ma az iparág egyik legnagyobb zöldség- és gyümölcsfeldolgozó üzeme. Termékeinek közel 80 %-át exportálja, ezen belül a tőkés export több mint 40 %-ot képvisel. Az ország konzervipara termeléséből 10 %-kal részesedik, és hasonló nagyságrendű a foglalkoztatottak aránya is. 1975-ben 90.000 t. zöldséget dolgoztak fel, aminek 81 %-a a megyei termelésből származott. Gyümölcsből 18.385 tonnát konzerváltak, aminek csak 45 %-át adta a megyei termelés.

A gyár termelési értéke túlhaladta a 900 millió Ft értéket, amelyből 20 %-ot képvisel a konzerves dobozok gyártása. Legnagyobb gondot a csucsidőszak feldolgozókapacitás hiánya jelenti. A problémát jó üzemszervezéssel, előfeldolgozók és ún. puffer-kapacitás létesítésével lehet csökkenteni. A vállalat termelő tevékenységének IV. és V. ötéves tervi adatait a 24. sz. táblázatban tüntetem fel.

A Kalocsavidéki Fűszerpaprika és Konzervipari Vállalat
élelmiszeripari tevékenysége jellegzetes szinfoltként

jelentkezik a megye élelmiszerfeldolgozásában. A legfőbb profilt a fűszerpaprika feldolgozása jelenti, amelyből az országosnak ma már közel 70 %-át ez a vállalat adja. Tevékenységi köréhez tartozik még a gépi térsztagyártás, száritott zöldségfélék és savanyúságok előállítása, valamint a kiskőrösi telepen különböző gyümölcsfélék konzerválása és a pálinkafőzés. A vállalat termelési értéke közel 600 millió Ft, amelynek felét a fűszerpaprikaőrlemény és oleorezin előállítása, másik felét az egyéb felsorolt tevékenységek adják.

A Kecskeméti Konzervgyár termelőtevékenységének főbb adatai a IV. és V. ötéves tervekben

24. sz. táblázat

Me.:vg.

Megnevezés	IV.ötéves terv /tény/	V.ötéves terv /terv/	Index V.ötéves tervek IV.ötéves tervek
<u>Nyersanyagellátás:</u>			
Gyümölcs	7.288	10.638	145,9
Zöldség	35.168	52.052	148,0
Összesen:	42.456	62.690	147,6
<u>Feldolgozás:</u>			
Gyümölcskonzerv	15.736	18.124	115,2
Főzelékkonzerv	10.995	15.597	141,8
Száritmány	636	924	145,3
ebből: parad.por	256	500	195,3
Süritett paradics.	3.761	5.148	136,8
Savanyúság	3.995	5.950	148,9
Összesen:	35.379	46.243	130,7
<u>Értékesítés:</u>			
Összesen:	26.639	34.948	131,2
ebből:export	18.928	27.965	147,7
Értékesítésből az export aránya /%/	71	80	-

Forrás: Kecskeméti KGy. adataiból saját feldolgozás.

A vállalat több mint 6000 ha-on termeltet fűszerpaprikát, amelynek 91 %-át a megye gazdaságai adják. Az évi 5-6000 vg. fűszerpaprika szárítása, feldolgozása és tárolása az elégtelen kapacitások és a rossz műszaki állapot miatt minden évben nehéz feladat elé állítja a vállalatot. Ezért 1976-tól fokozatosan rekonstrukció alá vonják a feldolgozó-üzem műszaki berendezéseit, előbb a szárítóberendezéseket cserélik új nagykapacitású gépekre, amivel a félkésztermék előállításának gondjait oldják meg. Ezt követően növelik mintegy 50 %-kal az őrlőkapacitást.

A vállalat tagja a Kalocsai Agráripari Egyesülésnek, amely keretén belül alakítják ki a térségben a zárt-rendszerű fűszerpaprika-termelést és-feldolgozást. A vállalat IV. és V. ötéves tervi termelő-tevékenységének főbb adatait a 25. sz. táblázatban tüntettem fel.

A Hűtőipar Bajai Gyára 1966. augusztusában kezdte meg működését. Az ipar egyik legnagyobb egysége, termelésének közel egyötödét adja. A rendelkezésre álló 670 vg-os mélyhűtő-raktár-kapacitást évek óta, jó szervezéssel maximálisan kihasználják. 1976-ban több, mint 1.000 vg. gyorsfagyasztott árut gyártottak, ennek 75 %-a mirelite zöldség és főzelék. Az egy főre jutó termelési érték meghaladta a 425 ezer Ft-ot. Fő gondot a ma már szűknek bizonyuló fagyasztó-kapacitás mellett a nyersanyagelőkészítés korszerűtlen, manufakturális jellege okozza. Itt is, mint az ipar más gyáraiban, tapasztalható a műszaki-technikai színvonal heterogén volta. Nevezetesen az, hogy a korszerű gyorsfagyasztói technika mellett az előkészítésben elavult, a konzerviparban ismeretes, több évtizede működő gépeket alkalmaznak. Sajnos, ehhez hozzájárul, hogy a magyar gépgyártás megközelítőleg sem elégíti ki az ilyen gépek, gépsorok iránti igényt, sem mennyiségben, sem színvonalban.

A gyár alap-anyag ellátásában évek óta nincs különösebb

A Kalocsai Fűszerpaprika és Konzervipari Vállalat
termelőtevékenységének főbb adatai a IV. és
V. ötéves tervekben

25. sz. táblázat

Me.: vg.

Megnevezés	IV. ötéves terv /tény/	V. ötéves terv /terv/	Index V. ötéves tervek IV. ötéves tervek
<u>Nyersanyagellátás</u>			
Gyümölcs	2.233	2.851	127,6
Zöldség	3.636	4.398	120,9
Fűszerpaprika	14.153	27.000	190,7
Összesen:	20.033	34.249	170,9
<u>Feldolgozás</u>			
Gyüm.konzerv	3.595	4.445	123,6
Főzelék konzerv	309	397	128,5
Savanyúság	2.312	3.413	147,6
Fűszerpaprika féltermék	1.611	2.950	183,1
Fűszerpaprika őrlemény	2.575	4.220	163,8
Oleorezin	12	18	150,0
Száraztészta	1.960	3.400	173,5
Összesen:	12.374	18.843	152,3
<u>Értékesítés:</u>			
Összesen:	9.242	13.930	150,7
Ebből: export	4.686	8.000	170,7
Értékesítésből az export ará- nyu /%/	50,7	57,4	-

Forrás: Kalocsai Fűszerpaprika és Konzervipari Vállalat
adataiból saját feldolgozás

probléma, a termelő mezőgazdasági üzemekkel jók a kapcsolatok, és egyedül állóan, mintaszerű módon oldotta meg a kistermelőkkel való termeltetést is. Termékeiknek megközelítően felét belföldi piacon értékesítik. Az exporthányad átlag 49,5 % volt a IV. ötéves terv éveiben.

A gyár létszáma az elmúlt ötéves terv folyamán csökkenő tendenciát mutatott, amelyet némi technikai szint-javítással, de főleg jobb munkaszervezéssel igyekeztek levezetni. Jelenleg egy jól kialakított törzsgárda biztosítja a termelés személyi feltételeit. A fluktuációt 1-2 % -ra szorították le, amelyben nagy szerepe van, hogy szezonjellegűtől független, folyamatos foglalkoztatást tudnak biztosítani. A gyár termelőtevékenységének IV. és V. ötéves tervi főbb adatait a 26. sz. táblázatban tüntetem fel.

A Hűtőipar Kecskeméti Hűtőházát 1936-ban építették 1.300 m² összalapterületű hűtőfelülettel, amely kb. 140 vg. áru hűtőtárolására volt alkalmas. A hűtőház feladata gyümölcs- és hústárolási igények kielégítése volt, amely lényegében ma sem változott. 1948-49. évi rekonstrukcióval létrehoztak további 100 vg. -20 °C-os mélyhűtőkapacitást és az 1,4 vg/nap kapacitású alagut rendszerű gyorsfagyasztót. Jelenlegi tevékenységükbe elsősorban a húshűtőtárolása tartozik, a 240 vg.-os kapacitás legnagyobb részét - bértárolás formájában - a MAVAD foglalja le vadhusok tárolására. Jelenleg mirelite feldolgozással nem foglalkoznak.

b./ Szőlő- borgazdasági blokk

Bács-Kiskun megyében a szőlőtermelés és az ehhez kapcsolódó borgazdaság jelentős része a kertészetnek, ezért indokolt külön blokként kezelni. A blokk legfőbb alapanyag-

59. Bács-Kiskun megye szőlőtermelése 28-30 %-kal, árubor-előállítás 40-45 %-kal részesedik az országból.

A Magyar Hűtőipar Bajai Gyára termelőtevékenységének
főbb adatai a IV. és V. ötéves tervekben

26. sz. táblázat

M.e.: vg.

Megnevezés	IV.ötéves terv /tény/	V.ötéves terv /terv/	Index V.ötéves tervek IV.ötéves tervek
<u>Nyersanyagellátás</u>			
Gyümölcs	732	860	117,5
Főzelék	4.106	6.000	146,1
Egyéb	208	320	153,8

Összesen:	5.046	7.180	142,3

<u>Feldolgozás</u>			
Gyümölcs	642	750	116,8
Főzelék	3.304	5.000	151,3
Egyéb	170	250	147,0

<u>Értékesítés</u> ^x			
Összesen	40.571	53.007	130,6
ebből: export	25.919	37.215	143,6
Értékesítésből az export ará- nya /%/	63,9	70,2	-

x = a bértárolással együtt

Forrás: A Bajai Hűtőház adataiból saját feldolgozás.

bázisa a szőlő. Ehhez kapcsolódik a szőlőfeldolgozás, az alapborkészítés, a pezsgőgyártás és bizonyos mértékig az üdítőitalgyártás.⁶⁰ A feldolgozási technológiában keletkező melléktermékek /törköly, seprő,/szesz-főzésre kerülnek.

Az előállított végtermékek közel azonos konzisztenciájánál fogva egyszerűsíti a tárolás, a kezelés és a palackozás műveleteit. Mivel csak folyékony anyagok technológiai folyamatát kell megoldani, a gépek és berendezések többnyire konvertálhatók, amely önmagában is kedvezően alakítja az ágazat gazdaságossági mutatóit. A termékek végső felhasználása nagyjából a hazai fogyasztásban történik, főleg palackos formában. Hordós értékesítés csak borok esetében van, a vendéglátó kereskedelem részére. Az export-forgalom üdítőitalok kivételével valamennyi boripari végterméknél megtalálható. A blokk kapcsolatának folyamatát a 10. sz. ábrán tüntettem fel.

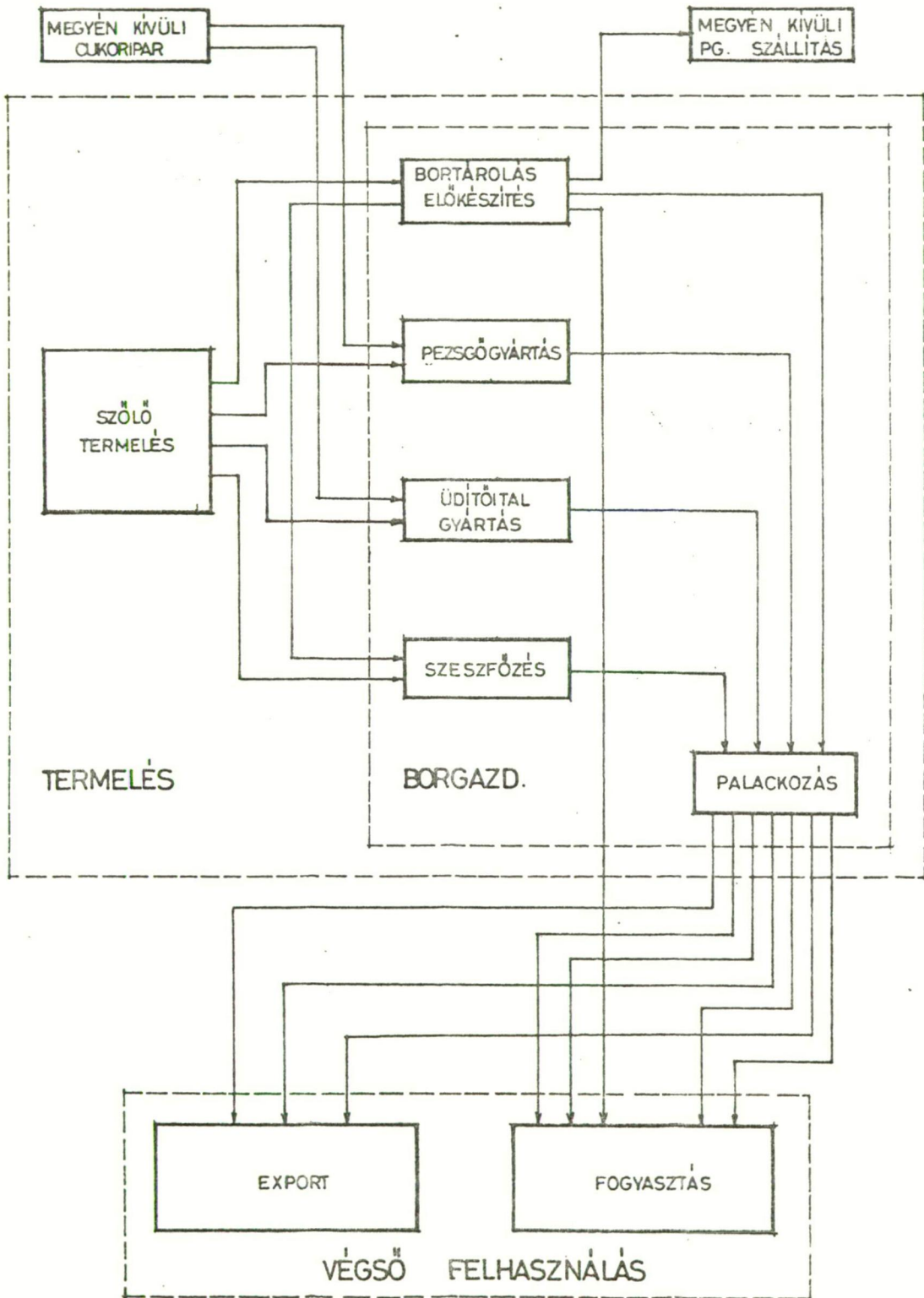
Szőlőtermelés

A szőlőtermelésnek mély gyökerei vannak a megyében, amely a kedvező termő táji adottságoknak köszönhető. A mezőgazdaságilag művelt területből a szőlő 8,9 %-kal részesedik, amely lényegesen magasabb, mint az országos átlag. Az ágazat bruttó termelése 1977-ben változatlan áron 2.248 millió Ft volt, amely 35 %-a az országosnak, a megyei mezőgazdasági termelésnek pedig 16,8 %-a. Tehát a szőlőtermelés megyei alakulása lényegesen befolyásolja az ágazat és a terület eredményeit. A megye szőlőterülete husz év alatt mintegy 10.000 ha-ral csökkent, jóval meghaladva a tervidőszakokra tervezett

60. Az üdítőital gyártás alapja a szőlőmustból készült MÁRKA ital, de gyártanak alma, meggy és citrus-félék alapanyagaiból is üdítőitalokat.

SZŐLŐ - BORGÁZDASÁGI BLOKK FOLYAMATÁBRÁJA

10 sz. ábra.

mértéket. A csökkenés elsősorban a tsz.-ek háztáji és családi részes művelésre kiadott területeinél következett be. Ennek oka, hogy a rohamosan növekvő termelési /anyag, munkabér és gép, stb./költségeket nem követte arányosan az árbevétel emelkedése. Így például 1972-ben 1 kg szőlő előállítási költsége több, mint egynegyedével haladta meg az 1969. évit, ugyanakkor az elért értékesítési átlagár alig változott. A termelőszövetkezetekben 1972-ben az önköltség kg-ként 7 Ft körül alakult, a felvásárlási átlagár pedig 5,30 Ft volt. Ezek arányában 1974-ben sem volt sok változás. A szakszövetkezeteknél a szőlő-ágazat jövedelmezőbb, mert az ágazat értékesítési végterméke többnyire a palackozott bor. Állami gazdaságokban, ahol a borászati vertikumok kialakultak, a szőlő-ágazat egyértelműen nyereséges. Mindebből következik, hogy a termelő szektorok bármelyikénél a szőlőtermesztési ágazat egymagában veszteséges, és csak a borászati tevékenységgel kiegészítve - a borvertikum kialakításával - biztosítható a szükséges jövedelmezőségi színvonal. A megye szőlőültetvénye összesen 54.214 ha volt 1976-ban. Ebből 17 % az állami gazdaságok, 73 % a szövetkezeti szektor, és 10 % a kisgazdaságok területe. Az ültetvények közül az állami gazdaságokban és a szövetkezetekben újonnan telepítettek a korszerűek, és géppel művelhetők, a régi telepítések hagyományos művelést igényelnek. Ez utóbbi adja a terület 46 %-át, amely magasabb, mint az országos átlag. Az előállított borszőlő évente átlagosan 2,5 - 3,0 millió q, aminek 25 %-át az állami gazdaságok, 69 %-át a szövetkezetek és 6 %-át a kistermelők adják.

Borgazdasági tevékenység

Bács-Kiskun megyében az állami boripart a Középmagyarországi Pincegazdaság képviseli. Szőlő-, must- és bor-

felvásárló tevékenysége kiterjed az egész megye tanácsi szektorára⁶¹, a borforgalmazás működési területe pedig országos.

A vállalat eredeti feladata - az állami borkereskedői funkció - ujabban kiegészült üdítőital-, szesz- és szikvizgyártással. Ez utóbbi tevékenységek az 1976. évi nettó árbevételnek 17 %-át adták. A Tröszt "MÁRKA" üdítőital-termelésének pedig több, mint 60 %-át biztosítják. A vállalat borfelvásárlása - évjárattól függően - 0,6-1,2 millió hl, amely az országosnak 40-45 %-a. Ugyanakkor a vállalat forgalmazásában a hordósbor 7 %-kal, a belföldi palackosbor 12 %-kal részesedik az állami boriparon belül. A felvásárolt bor zöme nyersborként kerül elszállításra más megyei társvállalatokhoz. A rendelkezésre álló mintegy 300 t/óra szőlőfeldolgozó kapacitás egy közepes hozamu évben elegendő, de egy átlagosnál nagyobb termést ígérő évben, mint pl. 1977-ben, amikor a megyei termés 2,9 millió q. szőlő volt, a csúcsidőben kevésnek bizonyult. Ennél még kedvezőtlenebb a helyzet, ha a tárolótér befogadóképességét nézzük. Az elmúlt években - 1976-ot kivéve - átlagosan 150-200 ezer hl tárolótér-hiány mutatkozott az őszi csúcsidőben, amely a pincék összes befogadóképességének 25-30 %-át jelenti. Az adatokból világosan kitűnik, hogy évről-évre visszatérő gond a szüret során a must és az ujbór tárolása és térmentesítő elszállítása.

A vállalat még a IV. ötéves tervben kidolgozta és beindította árukapcsolatainak a termelő szféra irányába ható szerződéses rendszerét. Így 1975. végére hosszútávú, 10 éves szerződést 84, 5-éves szerződést pedig 23 Tsz-el

61. Tanácsi szektor: termelőszövetkezetek, szakszövetkezetek, háztáji és magán kisgazdaságok.

és szakszövetkezettel kötöttek. A szocialista szektoron kívüli 646 egyéni termelővel álltak középtávu termékértékesítési szerződéses viszonyban. 1973-ban kezdték meg a kooperációs együttműködésen alapuló szőlőtelepítéseket 120 ha-on. Ezt folytatta napjaink mintegy 600 ha-os ilyen jellegű ültetvénytelepítése. Mindezen intézkedések ellenére 1975-től kezdődően fokozatosan csökken a vállalat részaránya a megye összes borszőlő-termésének feldolgozásában. 1976-ban a szőlőtermésnek mindössze 9 %-át tudták csak felvásárolni. Ennek okát elsősorban az alacsony kialakított felvásárlási árakban /5,30 Ft/kg átlagos alapár/ kell keresni, továbbá abban, hogy a gyenge termés miatt a borszőlő iránt nagy volt a kereslet. Az ÁG-ok viszont rugalmasabb árpolitikával a pincegazdaság elől felvásárolták az árualapot.⁶² Erősen csökkentette a vállalat felvásárolható árualapját még az is, hogy jelentős mennyiségben hagyták el és vágták ki a kistermelők ültetvényeiket, mivel éveken keresztül az alacsony felvásárlási árak nem teremtették meg a bővített újratermelés alapját.

A vállalat fejlődésében az utóbbi néhány évben kétséget kizárólag a legpozitívabb vonást az országos üdítőital-programba való bekapcsolódás jelentette. Átvették a megyei Szesz- és Szikvizipari Vállalatot, annak elavult technológiáját korszerűsítették, és egy 15.000 palack/óra kapacitású üdítőital-gyártó gépsort állítottak üzembe. Jelenleg a "MÁRKA" üdítőital kilenc változatát gyártják, és évente 45 millió palackot forgalmaznak.

62. A tanácsi szektorból a vállalati felvásárlás 1977. évben sem tért el a korábbi években kialakult aránytól, és nem haladta meg a 30 %-ot.

A megye borgazdasága tevékenységének főbb adatai
a IV. és V. ötéves tervekben

27. sz. táblázat

Megnevezés	IV. ötéves terv /tény/	V. ötéves terv /terv/	Index V. ötéves terv IV. ötéves terv
<u>Nyersanyagellátás</u>			
Bor összesen 1000 hl	9.040	12.820	141,8
ebből: pincegazdaság	3.936	4.320	109,7
AG	3.574	5.700	159,5
mg. nagyüzem	1.530	2.800	183,0
Szeszipari alapa. ö. vg.	15.788	15.200	96,3
ebből: pincegazdaság	3.068	3.200	104,3
AG	4.650	4.000	86,0
mg. nagyüzem	3.970	4.000	100,7
ÁFESZ	4.100	4.000	97,5

<u>Feldolgozás</u>			
Borpalackoz. ö. 1000 hl	6.035	7.750	128,4
ebből: pincegazdaság	3.936	4.320	109,7
AG	1.886	3.000	159,0
mg. nagyüzem	213	430	201,8
Üdítőital össz. 1000 hl	560	900	160,7
ebből: pincegazdaság	139	450	323,7
AG	43	300	6,9 ^x
ÁFESZ	378	150	39,7
Pálinkafőzés össz. 1000 hl	192	194	101,0
ebből: pincegazdaság	37	44	118,9
AG	56	50	89,3
mg. nagyüzem	49	50	102,0
ÁFESZ	50	50	100,0

<u>Értékesítés</u>			
Borérték össz. 1000 hl	9.500	11.100	116,8
ebből: pincegazdaság	4.250	4.700	110,6
AG	3.626	4.000	110,3
mg. nagyüzem	1.624	2.400	147,8
Borexport ö. 1000 hl	924	1.770	191,5
ebből: pincegazdaság	65	780	12,0 ^x
AG	859	990	115,2

x = többszöröse

Forrás: üzemi adatokból saját feldolgozás

A megye 11 állami gazdasága közül 8-ban jelentős ágazat a szőlőtermelés⁶³, amely egyben alapját adta a terület gyorsan fejlődő borgazdaságának. Az árualapot 9.024 ha szőlő-ültetvényen állítják elő. Ma már az állami gazdaságok borászati üzemei a legkorszerűbb technikai berendezésekkel felszereltek a megyében, és a szőlőfeldolgozó kapacitás 44 %-a, a borpalackozó kapacitás 75,7 %-a és a bortárolótér 48,2 %-a található itt. Két gazdaságban, Izsákon és Sükösdön pezsgőgyártással is foglalkoznak. Ebből az éves termelés 9,6 millió db palack. Színésiti tevékenységüket, hogy a kecskeméti Szikrai Állami Gazdaság bekapcsolódott a hazai alapanyagú üdítőital-program megvalósításába alma-alapanyagú üdítőitalok gyártásával.

Jelentős még a szövetkezeti szektor borászati tevékenysége is, a megyei kapacitások 16-18 %-át adja. Az előállított bort egyrészt az Állami Pincegazdaságon keresztül, másrészt saját palackozás és borkimérések útján, közvetlenül értékesítik.

A megye borgazdaságának IV. és V. ötéves tervének főbb adatait a 27. sz. táblázatban tüntettem fel.

III. Az élelmiszertermelés kiemelt blokkjainak célszerű fejlesztési lehetőségei

1. A kiemelt vertikumok vizsgálatának indokoltsága

Az előzőekben bemutatattam Bács-Kiskun megye élelmiszer-

63. Szőlőtermelő állami gazdaságok: bajai, helvéciai, hosszuhegyi, izsáki, kiskőrösi, kiskunhalasi, kunbajai, szikrai.

gazdaságának szerkezetét, országosan elfoglalt helyét, jelentőségét, és vázoltam problémáit. Megállapítást nyert, hogy a megye gazdaságában ez a népgazdasági ágazat a legszámottevőbb és leginkább fejleszthető.

A vizsgálatból az is kitűnik, hogy egyrészt az élelmiszergazdaságban az egyes ágazatok között nagyok a különbségek, másrészt a nyersanyagtermelő mezőgazdaságban a technikai felkészültség magasabb színvonalon van, mint az élelmiszeriparban. Ebből egyértelműen adódik, hogy a továbbfejlesztéseknek ezeket az aránytalanságokat kell megszüntetni, és a mezőgazdaság további korszerűsítése mellett a feldolgozó kapacitásokat úgy kell létrehozni, hogy a feszültség feloldódjon.

A fejlesztés további feladatait a célszerűség megtartásával úgy lehet meghatározni, hogy azokat az ágazatokat kell előtérbe helyezni, ahol az adottságok a legkedvezőbbek, és a beruházás költségei aránylag rövid idő alatt megtérülnek. További kutatásomat ezért a már meghatározott két fő blokkon belül azokra a területekre terjesztettem ki, amelyek a legnagyobb termelési volument adják.

A sertés-hus blokkban a nyersanyagtermelés és-feldolgozás közötti aránytalanság megszüntetése -, a szőlő-bor-gazdasági blokkban pedig az adottságokhoz való jobb alkalmazkodás megteremtése a legszembevetőbb feladat.

A gabona-hus blokk összes bruttó termelési értékéből a sertés-blokknak 40 % a részaránya. A sertés-blokkon

belül a nyersanyagtermelés több mint 1 millió db sertés előállításával a megyék sorrendjében országosan az első, ugyanakkor az 59,7 db/óra sertésvágási kapacitás az utolsó helyen áll.

A kertészeti blokkon belül a szőlő-borgazdasági blokk részesedése 55 %-os, ezzel a blokk termelés-volumene országosan a legnagyobb, annak - évjárattól függően - 30-40 %-át adja. A homoki szőlő-és bortermelésnek évszázados hagyományai mellett tehát a volumen is jelentős tényező Bács-Kiskun megyében.

Természetesen a kiemelt blokkokon kívül a megye élelmiszergazdaságának számos területén indokolt a továbbfejlesztés, ezek részleteire azonban itt nem kívánok kitérni.

Gazdasági életünk fő irányító eleme a népgazdasági terv, ezért tudományos kutatásaimnak is e tervben megfogalmazottak elősegítését kell szolgálnia, és támpontot szeretnék adni a hosszútávú tervezésnek. Távlati perspektívában ugyanis lényegesen tágabbak a lehetőségek, amelyek feltárása, tudományos előkészítése már a ma feladata.

2. Az élelmiszeripar fejlesztésének hosszútávú megyei feladatai.

Az elmúlt évek során párt- és kormányhatározatok egész sora foglalkozott a területfejlesztési munka népgazdasági szintű és ágazati feladataival. A lakosság foglalkoztatásának biztosítása, az elmaradt területek iparosítása, egyes nagyvárosaink ipari centrumokká történő fejlesztése, a főváros súlyának csökkentése, stb. megfogalmazták a feladatokat. A határozatok arra is rámutattak, hogy a termelőerők területi elhelyezésében a gazdasági kiegyenlítődést úgy kell értelmezni, hogy az agrárterületek átmeneti gazdasági elmaradása nemcsak új nagyüzemek létesí-

tésével, iparfejlesztéssel oldható meg. Indokolatlan mindenütt, ahol munkaerőfelesleg jelentkezik, gyáripart létesíteni, mivel a gyáripart elsősorban a fejlesztési centrumokban kell koncentrálni. Tehát a munkahely és a lakóhely abszolút azonosítása nem minden esetben oldható meg, nem is célszerű, gazdaságilag sem indokolt.

A számos ipartelepítési tényező közül,⁶⁴ Bács-Kiskun megye élelmiszerfeldolgozásának fejlesztése szempontjából első helyre sorolom a nyersanyagtermelést. Ésszerűnek látszik tehát azokat az élelmiszeripari üzemeket továbbfejlesztteni, amelyeknek alapanyagellátása hosszú távon biztosított. Ugyanakkor a mezőgazdasági nyersanyagokat felhasználó élelmiszeripari üzemeknek alakítani kell a nyersanyagellátási körzetük termelés-szerkezetét, saját termelésük, illetve a fogyasztás által megkívánt mennyiségi és minőségi összetételének megfelelően. Természetesen egy-egy nagyüzem alapanyagbiztosításánál nem szabad a közigazgatási határokat "sérthetetlennek" tekinteni, hanem számolni kell az egész térség mezőgazdasági termelésével olyan mértékig, amíg azt a gazdaságosság megengedi.⁶⁵ Bács-Kiskun megye hosszútávú tervkonceptiója az élelmiszeripari termelést 1990-ig 3-3,2-szeresére tervezi növelni. A fogyasztási és a külkereskedelmi igények változásának előrejelzéséből egyértelműen adódik, hogy az élelmiszeripari feldolgozást lényegesen gyorsabban kell növelni, mint a mezőgazdasági ter-

64. Nyersanyag, munkaerő, munkabér, piaci lehetőség, épület és telek, infrastruktúra, szállítási költség, helyi termelési együttműködés, telekár stb.

65. Az ipartelepítés gazdaságossági szempontjait az előzőekben részletesen kifejtettem /L. az I. fejezet 17-24.o./. A megállapítások érvényesek Bács-Kiskun megye élelmiszer-gazdaságára is.

melést. Ezt azonban csak úgy lehet biztosítani, ha az élelmiszeripari feldolgozás átlagos évi növekedési üteme az országos 6 %-kal szemben a megyében eléri a 7,5 %-ot. Ehhez jó alapot adnak a meglévő üzemek rekonstrukciós bővítési lehetőségei és új, korszerű üzemek építése. Az így tervezett dinamikus fejlesztés növeli majd a megye élelmiszeripari súlyát az országos termelésben, annak mintegy 8-9 %-át adja.

A megyei előirányzat 1990-ig a kiemelt blokkokhoz tartozó élelmiszeripari ágazatokban a következő termelésnövekedéssel számol:

- gabonaiparban	2,8 - 3,0-szoros,
- tartósítóiparban	3,1 - 3,3-szoros,
- husiparban	3,9 - 4,3-szoros,
- boriparban	3,0 - 3,1-szoros

A fejlesztési elképzelések számolnak azzal is, hogy a megyében még nem lévő, de a működő élelmiszeripari üzemeket jól kiegészítő újabb élelmiszeripari ágazatokat telepítenek. Ilyenek a növényolajipar és a kukorica komplex feldolgozása egy-egy új gyárának megépítése. Ezek fogadására legalkalmasabb az Alsó-Dunaszakas, a termőhelyek közelsége és a terület infrastrukturális adottságai miatt.

Mindezeket figyelembe vettem a két kiemelt blokk továbbfejlesztésének lehetőségeinél. Egyrészt tehát számításba vettem az V. ötéves tervben elhatározott fejlesztéseket, a fennálló adottságokat, korlátokat, keresve azokat a lehetőségeket és módokat, amelyek kihasználásával a termelés és a feldolgozás területi összhangján javítani lehet. Másrészt tovább nézve a VI. és az ezt követő ötéves tervek előkészítése érdekében egy olyan koncepciót készítettem, amely a jelenlegi helyzet komplex értékelése alapján, a népgazdasági fejlesztési elképzelésekkel összhangban meghatározná a megye élelmiszergazdaságának két fontos területén - a

sertés-hus blokkban és a szőlő-borgazdasági blokkban - a termelőerők tervszerű területi fejlesztését.

Véleményem szerint a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripari feldolgozás közötti területi kapcsolatok befolyásolására az eddigieknél lényegesen nagyobb figyelmet kell fordítani különféle szerződéses, illetve magasabb szintű együttműködési formák továbbfejlesztésével. Az egyes mezőgazdasági termékekre kidolgozott, és a gyakorlatban bevált un. termelési rendszereket tovább kell fejleszteni az élelmiszeripari feldolgozás befejezéséig. Erre jó példát a konzerviparban a csemegekukorica gyártásánál találhatunk⁶⁶. Ezzel kiküszöböljük az ötletszerű termelést, és a kialakított tervszerű és ütemezett technológia tartós alapja lehet az egyre inkább előtérbe kerülő minőségjavítás követelménynek is. Csak így tudunk eleget tenni a számunkra létfontosságú exportpiaci elvárásoknak.

3. A sertés-hus blokk fejlesztésének iránya

A sertés-hus blokk egyes területeinek fejlesztését úgy kell meghatározni, hogy a blokk minden résztvevőjeként arányos legyen, és minden fázisban megfelelő jövedelmezőséget biztosítson. A blokk egésze a takarmánytermelésre alapozódik. Az integrátor pedig célszerűen a husipar kell, hogy legyen. Tehát a termelés-szervezést állami felügyelet alá tartozó vállalat irányítja, amely előtérbe helyezi a társadalmi érdeket, az állami akaratot.

66. 1976-ban a Konzervipari Tröszt megvásárolta az USA-tól a csemegekukorica termelésének és gyártásának licenctét. A nyersanyagot a Hosszuhegyi Állami Gazdaság zárt rendszerben termeli a Kecskeméti Konzervgyárnak, ahol 1/2 kg-os dobozos csemegekukorica-konzervet állítanak elő.

A husipari integrátori szerepkör

- képes arra, hogy termelést segítő intézkedéseivel /kocakihelyezés, intervenciós felvásárlás, stb./ megszüntesse a sertéstermelés ciklikusságát,
- képes arra, hogy mint a legszervezettebb és legnagyobb egység integrálja a regionális husüzemek vágási és feldolgozási tevékenységét,
- termelővel és fogyasztóval közvetlen kapcsolatban van, ezért a fogyasztói piac változásait érzékeli, arra azonnal reagálni tud,
- végtermék-kibocsátó mivoltánál fogva bizonyos hatósági feladatokat lát el a huselosztó tevékenységben.⁶⁷

A blokk egyes termelő, feldolgozó és forgalmazó egységeinek kapcsolatait, együttműködésük irányát a 11. sz. ábrán tüntettem fel.

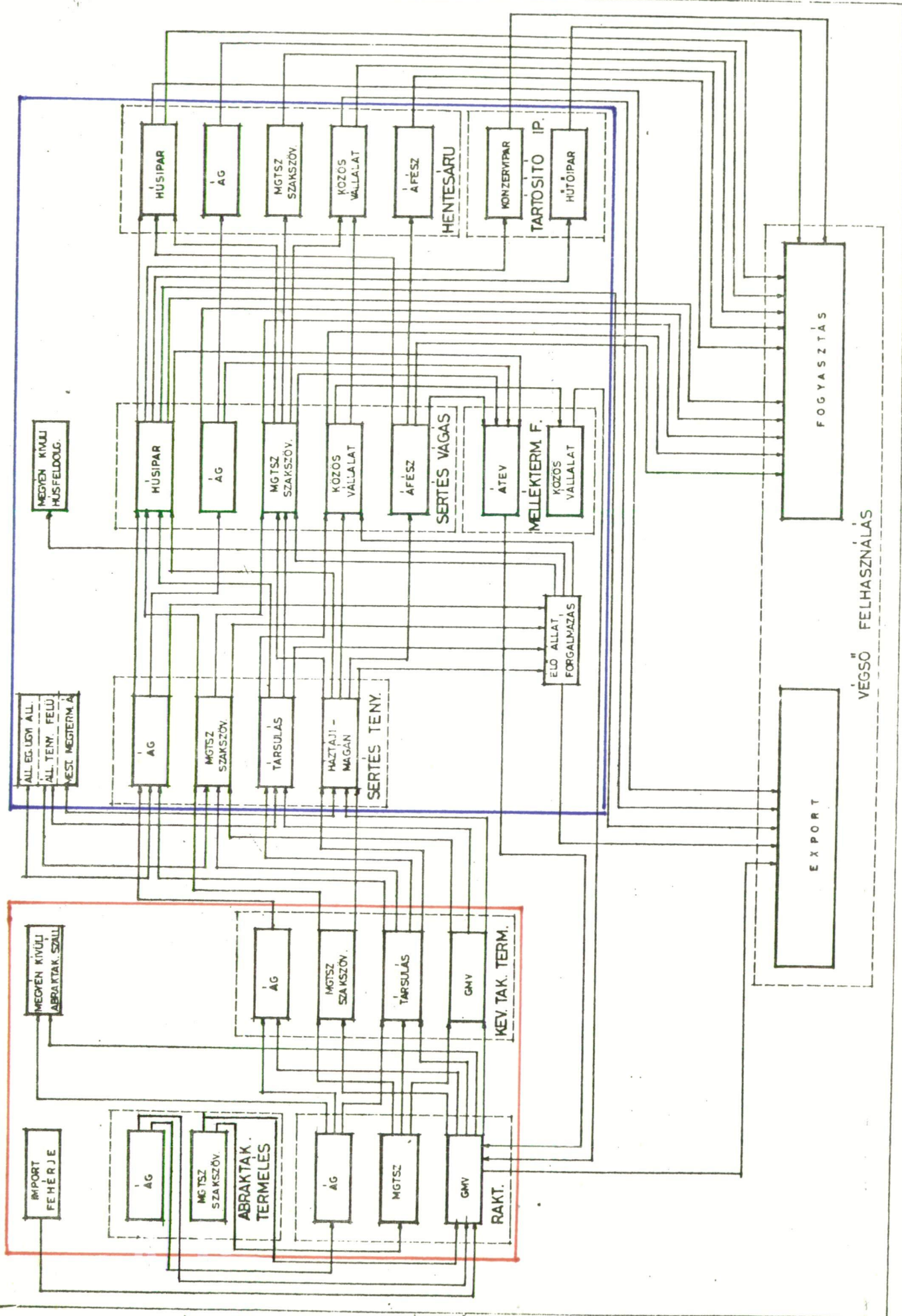
a. A takarmánytermelés és-forgalmazás feladatai

Abraktakarmánytermelés és-forgalmazás

Ahhoz, hogy a megye a vele szemben támasztott népgazdasági igényeket kielégíthesse, véleményem szerint a szemestakarmánytermelést az alábbiak szerint szükséges növelni:

A legnagyobb volument továbbra is a buza és a kukorica adja. A tervezett terméshozamok előfeltétele, hogy a kukorica vetésterülete tovább növekedjen mintegy 16 - 18 %-kal, a termésátlag pedig érje el a 70 q./ha-t. A buza vetésterülete csökkenni fog mintegy 13 - 15 %-kal, a kukorica

67. Az integrátori szerep feltétele a megfelelő szabályozási és érdekeltségi rendszer kialakítása. Ez azonban olyan részletes elemzésre támaszkodhat, amelynek elvégzése nem tartozik ezen vizsgálódás körébe.

A szemestakarmánytermelés várható alakulása
1970-1990 között

Me.: vg.

28. sz. táblázat

Áru neve	1970.	1976.	1990.	1990. évi az 1976. évi %-ában
buza	17.889	39.985	35.000	87,5
rozs	2.261	3.719	4.000	107,5
triticale	723	549	500	91,0
zab	193	375	500	133,3
ősziárpa	2.221	3.508	5.000	142,5
takarmány árpa	105	172	-	-
kukorica	28.173	49.770	100.000	200,9
Összesen	61.565	98.078	145.000	147,8

Forrás: Megyei Statisztikai évkönyv 1976., valamint a
Megyei Tanács adataiból saját feldolgozás.

javára, ugyanakkor a termésátlag eléri az 50 q/ha-t, amely kompenzálja a területcsökkenést. Az igényeknek megfelelően növekedni fog az őszi árpa vetésterülete és hozama is, melynek kedvező aminosav összetételével kedvezően befolyásolja a takarmánykeverékek étrendi hatását.

Számításaim szerint 1990-ben is pozitív szemes-takarmány-mérleggel számolhatnak a megyében. Az előállított abrak-takarmánynak mintegy 20 %-át adják az állami gazdaságok, 75 %-át a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, és csak 5 %-ra tehető a kisüzem részaránya,

A komoly devizaigényt támasztó fehérje-import

csökkentése a megyei fehérjebázis növelésével és tervszerű fehérjegazdálkodással érhető el. Éven-
te mintegy 5-6.000 vg. állati és növényi eredetű
import fehérje-alapanyag-szükséglet jelentős része
pótolható lenne a megyében megtermelt mintegy 3.500
vg. zöldtakarmányliszttel, 1.000 vg. szójával, 800
vg. karbavitiddel⁶⁷, továbbá állati hulladékok, tej-
savó stb. fehérjelisztté történő feldolgozásával.

Raktározás

A megtermelt gabonafélék és takarmányfélések köz-
tudottan csak akkor őrizhetők meg mennyiségi és mi-
nőségi veszteségek nélkül, ha megfelelően tárolják
és kezelik azokat. A megye mezőgazdasági üze-
mei és a Gabonaforgalmi Vállalat nem rendelkezik a szüksé-
ges korszerű raktárterekkel. A mezőgazdasági üzemek-
nél lévő - mintegy 60.000 vg. egyszeri betárolásra
szánt, de tartós tárolásra alkalmatlan - gabonarak-
tárak csak a betakarítás utáni átmeneti /1-2 hetes/
tárolásra hivatottak, továbbá arra, hogy az éves
saját üzemi szemesgabona szükségletet tárolják.

A gabonafélék és keveréktakarmányok alapanyagainak
tartós tárolása és forgalmazása a megyei GMV fela-
data. A blokkon belül a takarmány-forgalmazás és
-tárolás koordinálását ennek az állami vállalatnak
kell elvégezni, a husipar igényeit is messzemenően
figyelembe véve, közös érdekeltség alapján.

A vállalat megközelítően sem rendelkezik az 1990-es
évek terméshezamai által diktált raktárszükséglet-

67. Karbavitid: a kiskunhalasi ÁG. borkősav üzemé-
ben előállított dusított magas fehérjetartalmu
szőlőtörköly.

tel. Az V. ötéves terv indulásakor 14.553 vg. állandó raktárállománya 1980-ig további 8.425 vg-nal egészül ki. /L. a 29. sz. táblázatot./

Tehát 1980-ban a rendelkezésre álló 22.378 vg. raktártérben az augusztus 31-i és a december 31-i csucskészleteknek megfelelően, mintegy 35-40.000 vg. árut kényeszerülnek tárolni. 1990-re a termésvolumen növekedése miatt 55-60.000 vg. csucskészletekkel kell számolni. Ehhez azonban további 30-35.000 vg. raktártér megépítése szükséges 1980-90. évek között, elsősorban a maji és a kiskunhalasi, valamint a kalocsai járások területén. /L. a 12. sz. ábrát./

Megyei GMV gabonarakar építése 1980-ig

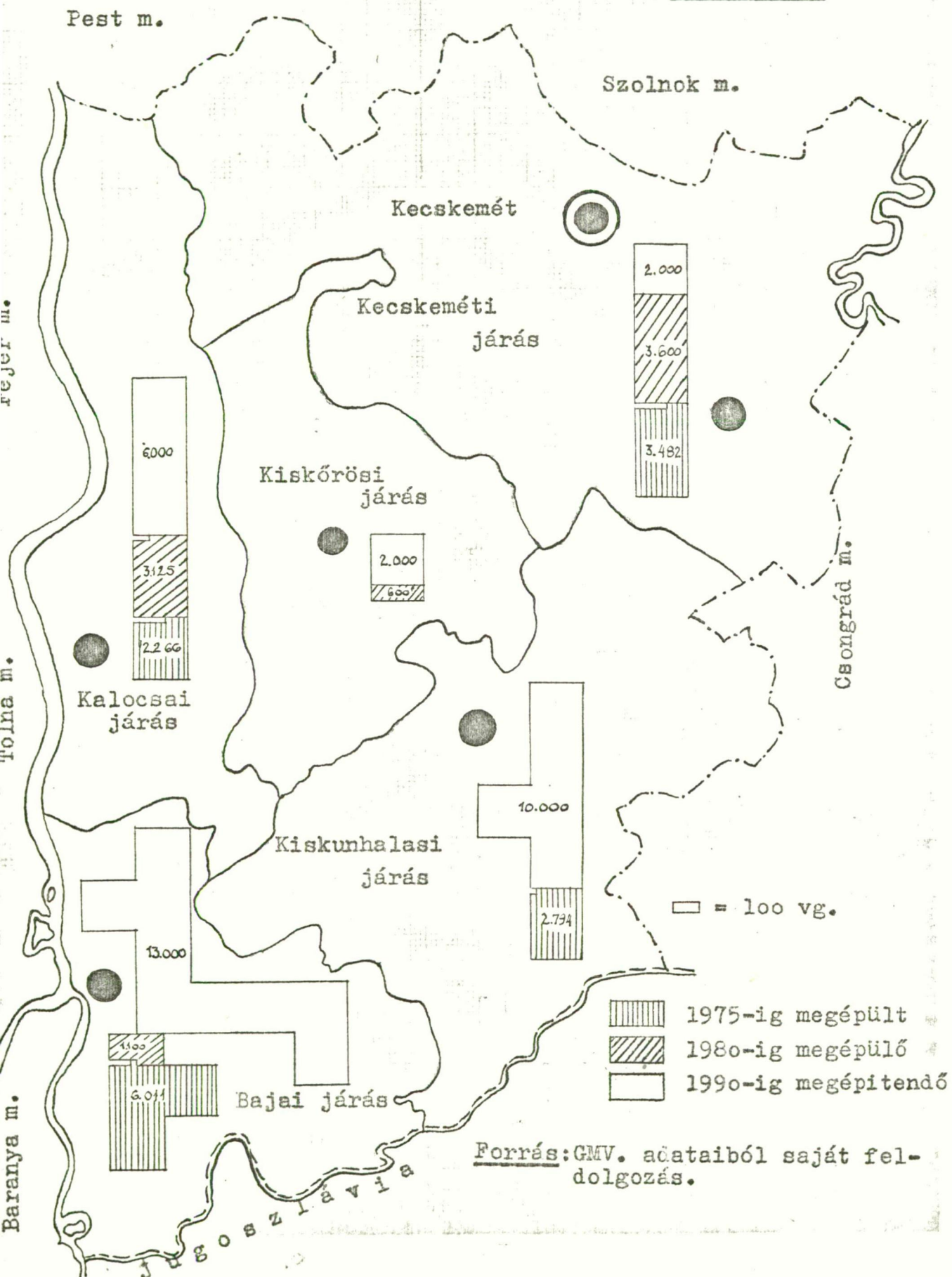
29. sz. táblázat

Helység megnevezése	Tipus	Befogadóter vg.
Kecskemét	vb. siló	2.000
Kalocsa	vg. siló	2.000
Bácsalmás	fémiló	600
Kecskemét	fémiló	600
Kalocsa	fémiló	1.125
Bácsbokod	könnyű-szerkezet	500
Kecskemét	könnyű-szerkezet	1.000
Soltvadkert	fémiló	600
Ö s s z e s e n:		8.425

Forrás: A megyei GMV adatai alapján

A megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalatnál
szükséges raktártér fejlesztés 1990-ig, járásonként

12.sz. ábra

Tekintettel arra, hogy számításaim szerint a megyében szemestakarmányból és gabonából feleslegek is keletkeznek, továbbra is számolni kell, elsősorban a kukorica és a buza vonatkozásában jelentkező évi mintegy 35-40.000 vg.szemestermény exportjával, illetve társmegyékben történő felhasználásával. Ez összhangban van a KGST-n belül 1978-ban elfogadott élelmiszer-célprogrammal, tehát biztos exportpiacot jelent.

Keveréktakarmány-termelés és-forgalmazás

A megye keveréktakarmány-termelésének és-ellátásának helyzetét és problémáit az előző fejezetben részletesen ismertettem. Itt azokat a szükséges intézkedéseket és feladatokat tárgyalom, amelyek feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy az ellátás, és ezen keresztül a felfelé ivelő állattenyésztés ne szenvedjen károkat.

Az állatállomány további lényeges növekedésével - különösen a sertés vonatkozásában - nem számolhatunk. Megyei szinten optimálisnak tekinthető az 1977-ben elért 1-1,1 millió db sertésállomány, mert ennél magasabb létszám zökkenőmentes keveréktakarmány-ellátása hosszú távon sem megoldható. A megye állattenyésztése 55-58 %-ban sertéstápot és 33-35 %-ban baromfitápot igényel, amely az állatállomány létszáma és összetétele miatt megítélésem szerint hosszú távon sem emelkedik jelentősen. Így számításaim szerint Bács-Kiskun megye keveréktakarmány-felhasználása 1990-ben 75-80.000 vg. lesz. Ennek termelés-fedezetét mintegy 40 %-ban a megyei GMV és 30-30 %-ban az állami gazdaságok, illetve a mezőgazdasági szövetkezeti szektor takarmánykeverő üzemeinek kell biztosítania.

A mezőgazdasági üzemek keverőkapacitása adott, a jelenlegihez képestamintegy 35-40 %-os termelésnövekedést biztosítani tudják úgy, hogy a meglévő korszerű üzemeket felmérik és teljessé teszik a többkomponensű takarmányok előállítására és forgalmazására alkalmas tároló és szállító edényrendszer beépítésével, továbbá az egyműszakos termelést kettő, illetve három műszakra állítják át.

A Megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat feladata a keveréktakarmányok előállításában és forgalmazásában a mezőgazdasági üzemekénél lényegesen nagyobb és összetettebb. A meglévő 32,75 t/óra keverőkapacitásból elhasználódottság miatt rövidesen meg kell szüntetni három kisüzem termelését⁶⁸, amelyeknek együttes kapacitáskiesésére 10,25 t/órát jelent. Ezért a kieső kapacitások pótlására, az idegen megyei beszállítások megszüntetésére és az igények további növekedése miatt a vállalatnak 1990-ig további 40 t/óra új takarmánykeverő-kapacitást kell megépíteni. Az új üzemek telephelyét úgy kell kiválasztani, hogy az eddigieknél jobban szolgálja a fogyasztás igényeit. Felméréseim alapján egyenként négy 10 t/óra kapacitású üzemet kell létesíteni a kecskeméti-, kalocsai-, kiskunhalasi és kiskőrösi járások területén.

A vállalat a szükséges takarmánykeverő-kapacitások üzembehelyezésével 62,5 t/óra kapacitással, - 80 %-os kihasználtságot számolva - évente 30-32.000 vg. keveréktakarmányt állít elő és forgalmaz. A vállalat keveréktakarmány forgalmazási szükséglete további 10-15.000 vg. termelést igényel, amelyet tulnyomó részt e megye kister-

68. Megszüntetésre kerülő takarmánykeverő üzemek: Kalocsa 4,0 t/óra, Dunavecse 3,5 t/óra, Csátalja 2,75 t/óra.

melői keresletét elégíti ki. Ezt a szükségletet - a GMV koordinációjával - a mezőgazdasági keverőüzemek felesleges kapacitásának kell kielégíteni⁶⁹. A mezőgazdasági üzemeket érdekeltekké kell tenni abban, hogy a meglévő takarmánykeverő üzemeiket maximálisan kihasználják. Ehhez azonban változtatni kell az eddig alkalmazott bérkeverési tarifán, a 49 Ft/q. összeget a tényleges költségek emelkedése miatt 70-75 Ft/q-ra kellene emelni a jelenlegi árviszonyok mellett. Ezzel a korábbi 1-2 %-os haszonkulcs helyett a bérkeverőüzemek 8-10 %-kal számolhatnak, amely már megfelelő ösztönző erőt ad a termelés kívánt növeléséhez. A mezőgazdasági keverőüzemeknek az import és hazai fehérje-alapanyagok biztosítását a blokk kooperációs kapcsolatainak részeként a teljes megyei keveréktakarmány-termelést és-forgalmazást koordináló Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat feladatává kell tenni.

b./ A sertéstenyésztés és a hizlalás fejlesztésének célszerű irányai

A sertéshus-termelés emelésére és ciklikusságának megszüntetésére tett országos intézkedések, ezen belül a sertés-felvásárlási árak emelése és a termelés-szervezés korszerűsítése kedvezően hatottak Bács-Kiskun megye

69. A megye mezőgazdasági üzemeinek korszerű takarmánykeverő kapacitása 65 t/óra, amelynek egyrésze kooperációs - bérkeverés szempontjából számításba vehető, mivel saját üzemi felhasználásra - 250 munkanapot és 1,5 műszakot figyelembevéve 80 %-os tényleges kapacitáskihasználás mellett - 15-16.000 vg. keveréktakarmányt állítanak elő, ugyanez a kapacitás 3 műszakos termelés mellett 30-32.000 vg. táptakarmány előállítására is alkalmas, tehát a számítások szerint előállíthatja a hiányzó 15.000 vg. háztáji-táp mennyiséget.

sertéshus termelésére is. 1977-ben a megye gazdaságai 1.036 ezer sertést állítottak elő, amelyből 17 % az állami gazdaságok, 21 % a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és 62 % a háztáji és kisegítő gazdaságok részaránya. A kisüzemi gazdaságoknak ez a részarány optimális, mert a továbbfejlesztésnek nincsenek meg a gazdasági alapjai:

- a takarmányellátás ennél több sertés esetén megoldhatatlan,
- a feldolgozás a fejlesztések ellenére nem bírja a további terheket,
- a kisgazdaság a jelenleginél több sertést nem tud tartani anélkül, hogy nagyobb beruházásokat ne eszközöljenek, ennek pedig nem vállalják az anyagi vonzatát,
- a tanyai lakosság várhatóan tovább csökken, és ezzel csökkennek a sertéstartás lehetőségei,
- a töredék munkaidő tovább nehezen bővíthető,
- az arányos fejlesztéshez nincs több sertésre szükség a vertikumban.

Némi termelés-növekedés várható még a mezőgazdasági termelőszövetkezetek szakosított sertéstelepei számának emelkedéséből és a meglévők korszerűsítéséből. A megyei tanács távlati fejlesztési terve 1990-ig 1,1 millió db/év sertés előállításról számol, amelyből a kocalétszám megközelítően 90 ezer db. Így a sertéstermelés 1975. évhez viszonyítottan 43,6 %-kal növekszik.

A fenti adatokból kitűnik, hogy a sertés az az állatfaj, amellyel a kisgazdaságok is eredményesen is szívesen

foglalkoznak elsősorban azért, mert az értékesítési árak biztosítják a jövedelmezőséget⁷⁰. Ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy a kisgazdaságok törekednek sertés-tartás konjunkturális helyzetének kihasználására.

Ebből következik, hogy bármilyen zavaró körülmény áru-termelésük nagyarányu visszafogását, vagy megszüntetését eredményezi, amely felborithatja az egész ágazat egyensúlyát. Ezért a kisgazdaságok vágósertés-termelésére és-értékesítésére továbbra is nagy gondot kell fordítani. A kistermelőknek olyan szervezeti egységekhez kapcsolódva kell végezni termelői tevékenységüket, amelyek képesek a termeléshez szükséges feltételeket megadni, és az értékesítést biztonságosan megszervezni. A szervező munka összefogása a megyei Állatforgalmi és Husipari Vállalat feladata, ugyanakkor a kistermelőkkel a közvetlen kapcsolatot a mezőgazdasági nagyüzemeknek és az ÁFÉSZ-eknek kell tartani. A termelőszövetkezeteknek, az állami gazdaságoknak, valamint az ÁFÉSZ-eknek az alábbi konkrét igények szerint kell biztosítani a

70. A MÉM számításai alapján 1 db 18 kg kezdő- és 118 kg vágósúlyu hizósertés költség- és jövedelem-kalkulációja az áruértékesítő háztáji és kisüzemi gazdaságokban a következő: /hizlalási idő 200 nap:
 súlygyarapodás 500 g/nap/
 - malacár /18 kg élősúly, 40 Ft/kg áron/ 720.- Ft
 - takarmányköltség 1.628.- Ft
 - állategészségügyi költség 78.- Ft
 - energiaköltség 23.- Ft
 - amortizációs költség 40.- Ft
 - javítási, fenntartási költségek 72.- Ft
 - szállítási költségek 130.- Ft
 - egyéb költségek /járatlevél, elhullás/ 75.- Ft
Termelési költségek összesen: 2.766.- Ft
Arbevétel: /118-6/= 112 kg fizető súlyu
 hizottsertés után a 27,50 Ft/kg alapárral
 + 2,50 Ft/kg mennyiségi és szerződéses
 felárral számolva 3.360.- Ft
Jövedelem: 594.-Ft

szervező tevékenység során:

- a kocautánpótláshoz és kocabeállításhoz szükséges kocákat,
- a felajánlott árumalac és süldő előre meghirdetett áron való értékesítését,
- a tápellátást,
- a takarmány , továbbá a termény , növendék-, és hizó állat szállítását,
- a termeléshez szükséges eszközök beszerzését,
- a hizósertések értékesítését.

A termelésszervezésnek - a szakintézményeken keresztül - ki kell terjednie a szaktanácsadásra, a szaporítóanyag és az állategészségügyi feltételek biztosítására is.

A kistermelői sertéstermelés szervezésének rendszerén túl fontos feladat a nagyüzemi szakosított sertéstelepek termelésének szervezése is, hiszen a ciklusmentes egyenletes árutermelésnek ezek a gazdaságok is biztosítékai. Az 1980-ig elkerülhetetlen selejtezéseket is figyelembe véve elsősorban a meglévő hizlaló kapacitások jobb kihasználását elősegítő korszerűsítésekre, valamint új férőhelyek építésére kell az anyagi és szellemi energiát fordítani. Hosszabb távon számolni kell azzal is, hogy a nagyobb szaktudás hiánya és az időlekkötöttség miatt egyre több kistermelő hagyja abba a kocatartást, ezért a malacelőállítást fokozatosan a nagyüzemeknek kell átvenni, és gondoskodni arról, hogy az egész ágazat számára megfelelő mennyiségű és minőségű hizóalapanyag ke-

rüljön kihelyezésre. Hizóalapanyag-előállító szaporítótelepeket kell létesíteni, ahol a megyei Állattenyésztési Felügyelőség és a Mesterséges Termékenyítő Főállomás biztosítja a szakirányítást, részletes genetikai programok kidolgozása útján. Ebben egyértelműen meg kell határozni a tenyésztési irányt a termelők részére.

A sertéshus-termelés gazdaságosságának növelése és a fehérjetakarmányokkal való takarékoság szükségessé teszi, hogy a megyei Állattenyésztési Felügyelőség rendszeresen vizsgálja a nagyüzemi sertéshizláló telepeken a takarmányhasznosulást, és megfelelő ajánlásaival csökkentsék a fajlagos takarmányfelhasználást.

c./ A husfeldolgozás fejlesztése és korszerűsítése

Az élelmiszeripari feldolgozás strukturális növekedésében a legnagyobb fejlődés a vágóállatokat és az állati termékeket feldolgozó iparágakban várható. A megyében elsősorban a husipari fejlesztések szükségessége hat fesztítő erővel. A megyei célkitűzéseknek megfelelően, a következő 15 év alatt a husfeldolgozás - korszerű technológia alkalmazása mellett - 3,9-4,3-szeresére növelhető. Ezért az épülő Bácskai Huskombinát mellett elengedhetetlenül szükséges a kiskunfélegyházi vágóhid rekonstrukciós bővítése, 400 ezer db/év sertésvágási kapacitás létrehozásával. A vágó és feldolgozó kapacitások üzembehelyezése után az állami husiparban 500 ezer db sertést dolgoznak fel évente.

A regionális husüzemek meglévő mintegy 180-185 ezer db/év sertésvágási kapacitását 1990-ig úgy szükséges növelni, hogy a meglévő nagyobb üzemeket kiegészítő beruházásokkal rekonstrukció alá vonják. Számításaim

szerint így az állami gazdaságoknál 2 üzem, a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknél 4 üzem és az ÁFÉSZ-eknél 2 üzem bővíthető gazdaságosan. A fejlesztések során a megye regionális husüzemeinek éves sertésvágási kapacitása eléri a 250 ezret, amelyek 22 %-a ÁG, 35 %-a Mg.Tsz és 43 %-a ÁFÉSZ tulajdonban üzemel. A regionális husüzemek 80 %-os kihasználtsága mellett évente 200 ezer sertést tudnak levágni.

A megye különböző szektoraiban működő husüzemek éves sertésvágási kapacitásának 1990-ig el kell érni a 700 ezret. A megtermelt árualapból az egyes szektorok részesedését: lásd a 30. sz. táblázatban.

A feldolgozó vállalatnak és üzemeknek nagyobb gondot kell fordítania a termelés-szervező feladaton belül a szerződéses kapcsolatok javítására. A felvásárlási munkát úgy kell szervezni a mezőgazdasági üzemek, a regionális husüzemek és az állami husipar között, hogy

- tegye lehetővé a megtermelt vágó- és növendékállatok folyamatos, időben történő átvételét,
- segítse elő az ütemezett egyenletes vágóállattermelés feltételeinek kialakítását,
- járuljon hozzá a tenyészállomány fejlesztéséhez, és a garantált felvásárlási árakon keresztül biztosítsa az ágazat jövedelmezőségét.

A lakosság hus- és huskészítmény-ellátásához szükséges árualapot változatlanul döntően az állami husipar termeli meg. Ugyanakkor megmarad a regionális üzemek ellátási tevékenysége a termelőkörzet közvetlen környezetében élő lakosság ellátásában. Az összes husmennyiségben belül az eddigieknél gyorsabb ütemben, évente 3-4 %-kal kell növekedni a huskészítmények arányának. Ezért az elsődleges

A megyei sertésfeldolgozás szektorok szerinti részaránya
1977-ben és 1990-ben

30. sz. táblázat

S z e k t o r	1977. évi tény		1990. évi előirányzat		1990. évi az 1977. évi %-ában
	1000 db	%	1000 db	%	
Állami husipar felvásárlása	706	68,2	800	69,6	113,3
ebből: feldolgozás	116	11,2	600	52,2	413,0
megyén kívüli száll.	590	57,0	200	17,4	33,9
Mg. nagyüzemi és ÁFÉSZ feldolg.	130	12,6	200	17,4	153,8
Magánvágás	100	9,6	40	3,4	40,0
Tenyésztésben visszamaradó	100	9,6	110	9,6	110,0
Összesen:	1.036	100,0	1.150	100,0	111,0

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás

feldolgozás /vágás-hűtés/ mellett lényegesen növelni kell a huskészítmény-gyártó és egyéb járulékos kapacitásait.

A sovány sertéshus iránt tartós kereslet mutatkozik a világpiacon. Törekedni kell arra, hogy tovább növeljük a magas feldolgozottság arányát a husexportban. Ehhez azonban garantálni kell az egyenletes jó minőséget és az időben pontos szállításokat. Az Amerikai Egyesült Államok által jóváhagyott "legnagyobb kedvezmény" exportpiacunkat pozitívan érinti, és megnyitja a tengerentúli szállítások lehetőségét. Az 1980-ban üzembe lépő Bácskai Huskombinát dobozos-sonka termelésének biztosítottak tőkés piacon az értékesítési lehetőségei.

d./ Vágóhídi melléktermékek feldolgozásának fejlesztése

Bács-Kiskun megyében Solt községben működik az ÁTEV állati husliszt-előállító üze me, 2,1 t/óra nyersanyag feldolgozó kapacitással. Az üzem kis kapacitása miatt elsősorban csak az állami husiparban keletkezett mellékterméket fogadja. A mezőgazdasági nagyüzemek állattenyésztésében elhullott állatok és a regionális husüzemekben keletkező hulladékok mintegy 10 ezer t/év mennyisége többnyire veszendőbe megy. Számításaim szerint a fel nem dolgozott állati fehérje mintegy 30 millió Ft népgazdasági kárt jelent a megyében évente. Az épülő korszerű állami husüzemeket ellátják a kapacitásnak megfelelő melléktermékfeldolgozókkal, a meglévő és még épülő regionális husüzemek mindegyike mellé viszont célszerűen nem kerülhet egy-egy melléktermékfeldolgozó berendezés is. Ezért szükséges, hogy az üzemnek közösen létesítsenek a megye középső térségében egy 2 t/óra kapacitású melléktermékfeldolgozó üzemet. Az előállított fehérjeliszt importmegta-

karító alapanyagot biztosít a megye keveréktakarmányt előállító üzemének.

2. Aszőlő-borgazdasági blokk fejlesztésének iránya

Az ország szőlő- és borgazdaságát meghatározza az alföldi /homoki/ tájkörzet, a 206 ezer ha. szőlőterületből 100 ezer ha. itt található⁶⁸. Az alföldi szőlőterület 54 %-a Bács-Kiskun megye területére esik, tehát a megye szőlő- és borgazdaságának további fejlesztését megkülönböztetett figyelemmel kell irányítani.

A megye szőlő- és borgazdaságát, az alföldi tájegységben belül egységesnek kell tekinteni, még akkor is, ha az ültetvények és szőlőfeldolgozók állami, szövetkezeti és magán-érdekei valós vagy vélt indokok miatt eltérőek. Az ágazat fennmaradását, valamint továbbfejlesztését csak az érdekek kölcsönös összehangolása, a fejlesztésekhez szükséges megfelelő jövedelmezőség biztosítása mellett lehet megteremteni. Ezeket a legfőbb szempontokat figyelembe véve határoztam meg az ágazat továbbfejlesztésének irányát és az együttműködés formáit.

A szőlő- és borgazdaság résztvevői-tartozzanak bármelyik szektorhoz, legyenek bármilyen felügyeleti irányítás alatt - tevékenységükben szükségszerű munkájuk összehangolása. Ma azonban ez még nagyon kezdeti stádiumban van, ami a vertikum egyes fázisai között egyébként is meglévő aránytalanságokkal komoly gátja a fejlődésnek.⁶⁹ Ma még itt sincs az egész vertikumot átfogó integrátor.

68. Az alföldi szőlőtermelő körzet: Bács-Kiskun, Csongrád, Pest és Szolnok megyék területére esik.

69. Ezt a disszertáció II. fejezetében részletesen bemutattam.

A szőlő- borgazdaságot egységes blokként kell kezelni. Mint ahogy a folyamatábra is jól illusztrálja, a blokk különböző szektorokhoz tartozó termelő- és feldolgozó egységeit agráripari egyesülésnek kellene integrálni. Ma viszont a mezőgazdasági nagyüzemi szőlőtermelés egy részét a meglévő öt szőlőtermelési rendszeresen keresztül az állami gazdaságok koordinálják, a kisparcellák és a szövetkezetek egy részének termelés-szervezője pedig az állami pincegazdaság.

A szőlőfeldolgozó kapacitást, a tárolóteret és a palackozóüzemeket ipari-egyesülés szervezésében az igényeknek megfelelően közösen hasznosíthatnák. Így a meglévő létesítményeket az eddigieknél sokkal jobban tudnák a gazdaságok kihasználni, és egy-egy év rekordtermésének elhelyezése és feldolgozása egyszerűbb módon lenne levelezhető. A borértékesítés elsősorban export vonatkozásában ugyancsak az agráripari egyesülés szervezésében történne. Ezt indokolja:

- a közös érdekelttség és kockázatvállalás,
- a termelőeszközök hatékonyabb kihasználása,
- a tervszerűbb és tudatosabb gazdálkodás,
- a kvalifikált munkaerő szakmai ismeretének szélesebb körű alkalmazása,
- az összehangolt fejlesztések,
- az egyenletes, jó minőség biztosítása,
- a biztonságos értékesítés megteremtése,
- az elvárt jövedelmezőség biztosítása, stb.

A szőlő- és borgazdaságban keletkező melléktermékek feldolgozása és az ágazat profiljába tartozó üdítőital-gyártás szervezése az állami pincegazdaság feladata.

A fejlesztésekhez szükséges tudományos bázist a Kecskemétre telepített Országos Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet biztosítja, amely megyei kutatóállomásain keresztül ugyancsak része a vertikumnak. A blokkon belüli kapcsolatok folyamatát lásd a 13. sz. ábrán.

a./ Szőlőültetvény telepítés feladatai

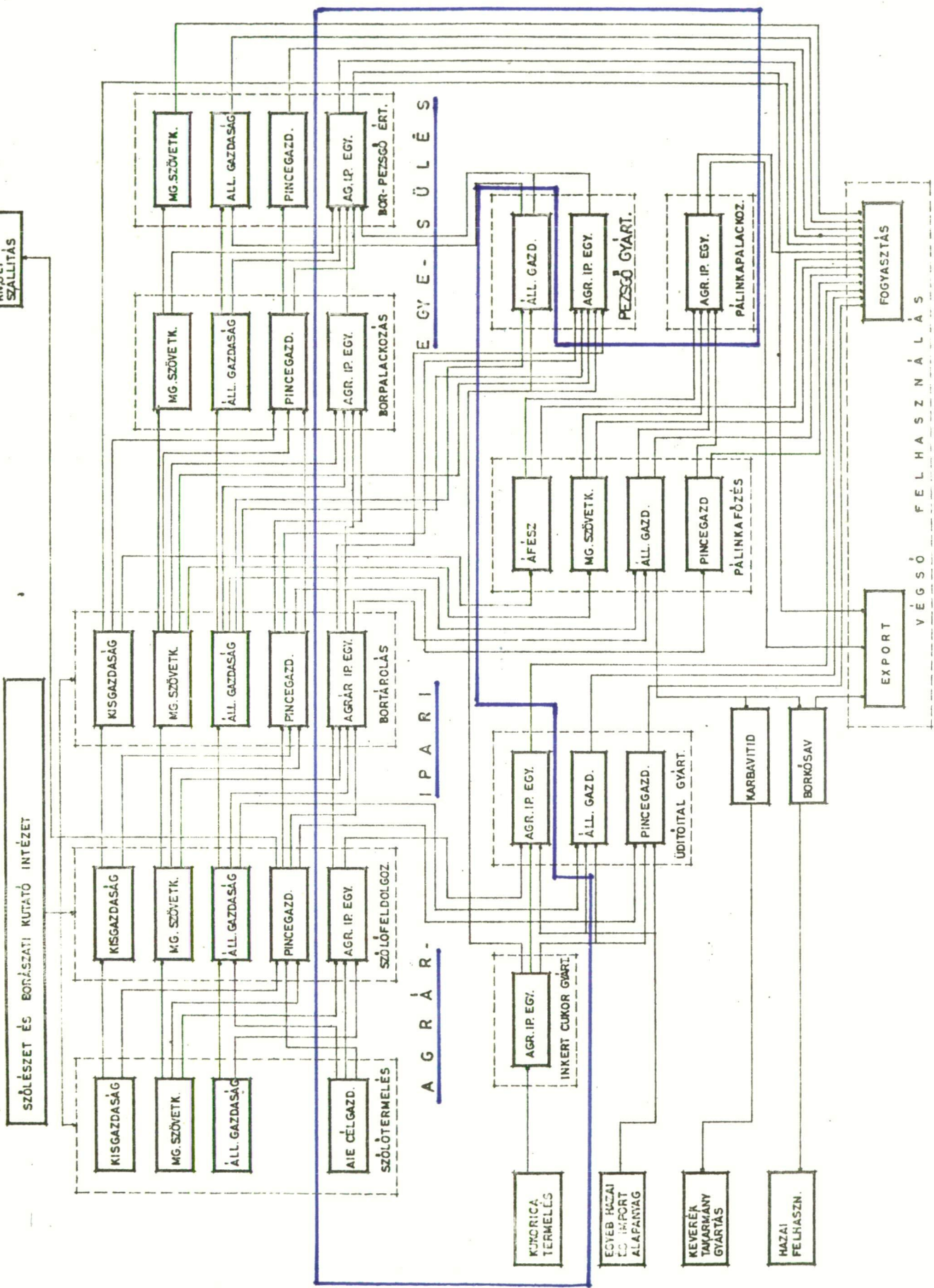
A megye távlati fejlesztési terve 1990-re átlagosan évi 4,0-4,5 millió q borszőlő termelésével számol. /L. a 31. sz. táblázatot/. Ez csak úgy lehetséges, ha a termelő gazdaságok javítják az agrotechnikát, valamint az új ültetvények területkiválasztásával figyelembe veszik a szőlőre kedvező éghajlati- és talajviszonyokat. Abszolút értelemben ugyanis nem számolhatnak a szőlőterületek jelentős növekedésével.

A tervek szerint 1982-ig telepítésre kerül mintegy 10-11 ezer ha szőlő, ez azonban csak a természetes rotációt biztosítja⁷⁰. A tervezett telepítések nagyságának további növekedésével még akkor sem számolhatunk, miután a kormány-intézkedések megteremtették a telepítés kedvező feltételeit:

- növelték az állami támogatás mértékét,
- a MNB nem ragaszkodik a kötelező 30 % sajátterőhöz a hitel megnyitásánál, stb.

A megye termőterülete optimálisan nem bírja a meglévőnél több szőlőültetvényt. A korszerű ültetvényeken viszont 120-150 q/ha-os átlagterméssel kell számolni ahhoz, hogy a kellő jövedelmezőséget biztosítsa.

70. Számításaim szerint a következő 15 évben az állami területeken 7000 ha, a szövetkezeti szektorban /elsősorban a szakszövetkezeteknél 700 ha és a kisegítő gazdaságokban 2500 ha, összesen 10.200 ha szőlőültetvény megszüntetésével kell számolni.

Bács-Kiskun megye szőlőtermelésének fejlesztése társadalmi
szektorok szerint 1990-ig

31.sz. táblázat

Társadalmi szektor	1975. /tény/ szőlőte- rület		term. menny. 1000 q.		1990. /terv/ szőlőte- rület		term. menny. 1000 q.		1990. után várha- tó átl. szőlőter- més az 1977. év %-ában
	ha	%	ha	q/ha.	ha	%	ha	q/ha	
Állami szektor	9.200	17,0	75,2	692	11.000	20,2	100,0	1.100	158,9
Szövetke- zeti sz.	39.500	72,8	50,0	1.976	40.500	74,3	80,0	3.240	163,9
Kisegítő kiszagda- ságok	5.514	10,2	34,8	192	3.000	5,5	30,0	90	46,8
ÖSSZESEN:	54.214	100,0	52,7	2,860	54.500	100,0	81,3	4.430	154,9

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás

A szőlő-rekonstrukció befejezése után, az új ültetvények termőre fordulásával az 1990-es években mintegy 54 ezer ha szőlőültetvény lesz művelés alatt a megyében, amelynek átlagos terméshozama eléri a hektáronkénti 80-82 q-t.

A termelés-szervezés legfőbb bázisát továbbra is a megyében működő 5 termelési rendszer adja:

- Nyárlőrinci /Kecskemét/ Szőlőtermesztési és Borászati Rendszer,
- Kunbajai Szőlőtermesztési^{és} Borászati Rendszer,
- Hosszuhegyi Szőlőtermesztési Rendszer,
- Kiskunhalasi Szőlőtermesztési Rendszer,
- Kiskőrösi Szőlőtermesztési Rendszer.

A rendszerek tevékenysége kiterjed az egész megye területére, és eddig 33 mezőgazdasági nagyüzem közel 9.000 ha területtel a rendszerben termel. A rendszerhez tartozó gazdaságok átlagtermelése 1977-ben megközelítette hektáronként a 100 q-t. Az 1990-ig történő nagyüzemi szőlőterületek korszerűsítésével és az új telepítésekkel lehetőség nyílik arra, hogy mintegy 30 ezer ha újabb szőlőterület váljon arra alkalmassá, hogy valamelyik - a terület adottságainak legjobban megfelelő - rendszerhez tartozva műveljék. Ezzel - az agráripari egyesülés integrációja útján - a megye szőlőterületének 2/3-án szőlőtermesztési rendszerben gazdálkodhatnak.

b./ Szőlő- és borfeldolgozás fejlesztésének feladatai

A megye távlati fejlesztési tervében a borgazdaság növekedése 15 év alatt 3,0-3,1-szerese az 1975. évinek. A terv kimondja, hogy a "tároló és palackozó üzemek kapacitását - a különböző szektorokhoz tartozó üze-

meltetők között - összehangolva kell működtetni és fejleszteni".

A borgazdaság fejlesztéséhez az árualapot a megyében megtermelt mintegy 4,5 millió q borszőlő biztosítja, amelyből 3,3-3,5 millió hl egyszer fejtett bor nyerhető.

A borgazdaság területén Bács-Kiskun megye - elsősorban üzletpolitikai szempontok miatt - nem törekedett autar - kiára, vagyis a termeltetési körzetében előállított alapanyagot, az ágazat egyéb érdekei miatt nem dolgozhatják fel teljes egészében. Az ország más bor-tájkörzetei részére⁷¹ a házasításokhoz szükséges alapborok biztosítása miatt továbbra is - lehetőleg még a szüret időszaka alatt - át kell szállítani 1,0-1,2 millió hl mustot. Viszont a megyében hátra maradt 2,2-2,3 millió hl egyszer fejtett bor feldolgozását és forgalmazását a megyei borgazdaság feladatává kell tenni. Az előállított végtermékek 75 %-a palackozott bor, 10 % hordós bor és 15 %-a pezsgő formájában kerülhet majd belföldi és export piacra.

Szőlőfeldolgozás

A megye állami- és szövetkezeti szektoraiban 1977-ben 784 t/óra kapacitás dolgozott a szőlő elsődleges feldolgozásában.⁷² Ennek 41,7 %-a a boriparban, 44,1 %-a az állami gazdaságokban és 14,2 %-a szövetkezeti szektorban található.

A meglévő szőlőfeldolgozó kapacitás - 16 órás napi üzemeléssel 50 szüreti napot figyelembe véve - több

71. Bács-Kiskun megyéből a következő történelmi borvidékek fogadnak alapanyagot: badacsonyi, balatonfüredi, egri, gyöngyösi, pécsi.

72. Szőlőfeldolgozás alatt a zuzást, a bogyózást, és a préselést értjük.

mint 6 millió q. szőlő feldolgozására alkalmas. Tehát a megye szocialista szektora - nem számolva az egyéni termelők szőlőfeldolgozását - képes megfelelően ütemezett szüret és koordináció mellett feldolgozni a megtermelt szőlőt anélkül, hogy magas beruházási költségekkel újabb feldolgozó üzemeket létesítenének. A beruházásoknak csupán a gépek szükséges rekonstrukciójára kell irányulni. Az egyes gazdaságok közötti koordinációt a létrehozandó agráripari egyesüléseknek kell megteremteni.

Bortárolás és előkészítés

A megye borgazdaságának feladata többek között, hogy a 15 éves fejlesztési irányelvek szerint, évente 2,2-2,3 millió hl bor tárolásának és készrekezelésének feltételeit megteremtse. A kezelésekhöz szükséges gépi berendezések részben adóttak, vagy rekonstrukciós fejlesztések útján, aránylag kisebb költséggel létrehozhatók. A nagyobb beruházási terheket jelentő szükséges tárolótér építések alábbi számításaim szerint ugyancsak megvalósíthatók. A megyében jelenleg 2,2 millió hl bortárolótér található. Ennek szektorális megoszlását a 32. sz. táblázatban tüntettem fel. A kisgazdaságok szőlőterületének arányában a tárolótér megszűnésével is számolni kell, amely 260-300 ezer hl-t jelent. Ezért, valamint egy-egy év hiányzó termés hozamai, az átmenő készletek, a kezelésekhöz szükséges üres edények, valamint a növekvő tankos technológiájú pezsgőgyártás igénye miatt, további tárolóterek megépítése szükséges. Számításaim szerint a borgazdasági agráripari egyesülésnél mintegy 6-700 ezer hl új korszerű bortárolótér építése szükséges ahhoz, hogy a megye szőlő és borgazdaságával összhangban legyen a termelés és a feldolgozás. A fejlesztésekkel együtt 1990-ben 2,8-3,0 millió hl bortárolótérrel lehet számolni.

Bács-Kiskun megye bortárolótérnek megoszlása
társadalmi szektorok szerint 1977-ben

32. sz. táblázat

Társadalmi szektor	1000 hl	%
Állami szektor összesen	1.598	63,9
ebből: - pincegazdaság	648	25,9
- állami gazdaság	950	38,0
Szövetkezeti szektor	372	14,9
Magánszektor	530	21,2
MINDÖSSZESEN:	2.500	100,0

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács adataiból saját feldolgozás

Pezsgőgyártás

Uj szinfoltot jelent a megye borgazdaságában a pezsgőgyártás meghonosítása. A borféleségek választékának további növelése, valamint a belföldi és export piaci kereslet szükségessé teszik, hogy a gazdaságok lényegesen növeljék a pezsgőgyártást. Ezért az érdekelt termelő és feldolgozó üzemeknek közös tőkével az agráripari egyesülés keretén belül létre kell hozni egy nagy kapacitású pezsgőüzemet, amely termelése évente 40-50 millió 0,7 l-es palack.

Borpalackozás

A megye borgazdaságának palackozó kapacitása jelentős, az országosnak közel 30 %-át adja. Jelenlegi kihasználása azonban közel sem a kívánalmaknak megfelelő, csak 55-60 %-os. Ennek legfőbb oka, hogy az egyes szocialista szektorok, nem koordinálják kellőképpen tevékenységüket,

és a gépsorokat többnyire egy vagy két műszakban üzemeltetik. Egy koordinált három műszakos üzemeltetés mellett, a meglévő 29.600 pal/óra⁷³ palackozó kapacitással - 250 üzemnapot véve figyelembe - évente 1.776 ezer hl bor palackozható. Ez a kapacitás találkozik az igényekkel, tehát újabb borpalackozó üzemek építése a távlati 15 éves terv időszakában sem szükséges, csupán a meglévő üzemek berendezéseinek rekonstrukciójára kell koncentrálni. A borpalackozás termelés-szervezését a közös érdekeket szolgáló agráripari-egyesülés feladatává kell tenni.

Borértékesítés

A Bács-Kiskun megyei Borgazdasági Agráripari Egyesülés egyik legfontosabb feladata lenne, hogy a megye különböző mezőgazdasági nagyüzemeinek és az állami pincegazdaságnak, a közös érdekeltiséget előtérbe helyezve, szervezze és bonyolítsa a belföldi, de különösen az export palackos bor-kereskedelmét. Ez a feladat évente mintegy 150-200 millió palack bor forgalmát jelenti.

A belföldi borfogyasztás igényli az alacsony árfekvéssű, könnyű homoki borokat. Az alföldi bor és pezsgő belföldi értékesítése - figyelembe véve a sok éves átlagot - 1,8-1,9 millió hl, amely megfelelő és állandó minőség biztosításával tartósan fenntartható.

Mintegy félmillió hl válogatott fajtájú és kiváló minőségű bor képezi az export árualapját, amely mintegy 70 millió 0,7 l-es palack bor és pezsgő forgalmát jelenti majd. Ez a mennyiség az 1975. évi borexportnak 2,7-szerese. A piackutatás előrejelzése szerint a magyar szőlőbor iránt, tőkés és szocialista relációban egyaránt,

73. A borpalackozó kapacitás 1 litere egységre vonatkozik.

nagy az igény. Bács-Kiskun megye borexportját - amely az 1976-1977. évek átlaga alapján az országosnak 43,3 %-át⁷⁴ adja - a MONIMPEX Külkereskedelmi Vállalat bonyolítja. Ugyanakkor az export-kereskedelemből származó jövedelem csak kis mértékben kerül vissza a megyei szőlő- és borgazdaságba. Ezért meggondolandó lenne, hogy az agráripari egyesülést önálló exportjoggal ruházzák fel. Erre a jó gyakorlati példát a Bábolnai Agrárkombinát bizonyítóan adja.

c./A borgazdasági melléktermék feldolgozása

A megye borgazdaságában jelentős mennyiségű olyan melléktermék keletkezik, amelyek további feldolgozása fontos népgazdasági érdek. Számításba vehető melléktermékek a szőlőfeldolgozás során keletkezett törköly és a borászati technológia folyamatoknál visszamaradó seprő.

A melléktermékek feldolgozására létesítették 1970-ben a Kiskunhalasi Állami Gazdaságban a Borkősav-üzemet, ahol évente 30.000 t szőlőtörköly, 120.000 hl borseprő és 2.300 t seprőtészta feldolgozásával 400 t borkősavat, 140.000 hl-fok borpárlatot és a borkősav-gyártás melléktermékéből 10.000 to karbavitidet⁷⁵ állítanak elő. Az üzembe az alapanyagot az ország különböző területeiről gépkocsival szállítják, holott jobb szervezéssel a megyei törköly-termelés teljes egészében fedezhetné az alapanyagigényt.

A megye gyümölcs-pálinka szeszfőzdéinek együttes kapacitása 60.000 liter⁷⁶, amely az 1960. évinek 85 %-a.

74. KSH adatokból számítva.

75. Szarvasmarhák takarmányozásánál hasznosul.

76. Kapacitás = főzőüstök ürtartalma.

A működő üzemek 28 %-a az állami boripar, 38 %-a a mezőgazdasági szövetkezeti szektor és állami gazdaság, 34 %-a az ÁFÉSZ-ek kezelésében van. Együttes pálinkatermelésük 1977-ben 3,3 millió hl-fok volt, amelyből a bérfőzés 7,2 %-ot tett ki, szemben az 1960-as évek 40-45 %-os arányával.

A pálinka-bérfőzés visszaesésének okát a következőkben látom:

- A Pénzügyminisztérium a 26/1973./VIII.25./ PM sz. rendeletével megszüntette a "feles" pálinkafőzést, ezért a kistermelők tulnyomó többsége nem tartja kifizetődőnek a jelenlegi kondíciók mellett, hogy saját törkölyből vagy gyümölcs-cefréből pálinkát főzessen.
- A fentiekben vázolt okok miatt aránytalanul megnövekedett a "zug-pálinkafőzők" száma, így - vállalva a törvénysértés kockázatát is - nem megengedhető módon biztosítják a nagyobb jövedelmezőséget.
- A cefre alacsony felvásárlási ára nem ösztönzi a termelőket, hogy a gazdaságukban képződött gyümölcsshulladékot és szőlőtörkölyt összegyűjtsék, és legális úton kifőzessék.
- Az üzemelő szeszfőzdék többnyire műszakilag elavultak, működtetésükhöz nagyszámu élőmunkát igényelnek, amely növeli a termelés költségeit. A kifőzött pálinkának magas az adóhányada, ezért a biztosított jövedelmezőség nem fedezi a rekonstrukció költségeit, stb.

Mindezek a tényezők, valamint az, hogy egyetlen vállalat vagy üzem nem koordinálja a megyében a szeszfőzést, eredményezte az ágazat visszafejlődését. A gyümölcs-szeszfőzés egyaránt kapcsolódik a mezőgazdasági termeléshez és az élelmiszeriparhoz, ezért működtetésének megyei koordinálását az agráripari egyesülés feladatává lehetne tenni.

A meglévő és rekonstrukciós bővítésre alkalmas üzemeket az érintett állami és szövetkezeti szektorok közös pénzeszközeivel a következő ötéves tervekben rekonstrukció alá kellene vonni. A fejlesztések mértékét úgy szükséges meghatározni, hogy a főzőkapacitás elérje az 1960. évi szintet.

Az alapanyagot a borgazdaságban termelt melléktermékekből, továbbá a keletkező gyümölcs-hulladékokból megyei szinten biztosítani lehetne. A magas szeszfoku párlatok előállításával és aromavisszanyeréssel lényeges minőségjavítást lehetne elérni, amely megnyitná az export-értékesítés lehetőségét is, egyben javítaná az ágazat jövedelmezőségét.

d./ Az üdítőitalgyártás továbbfejlesztése

Hasonlóan a gyümölcs-pálinka főzéshez,^a legcsekélyebb koordináció nélkül, a megyében különböző szektorokhoz tartozó egységek foglalkoznak üdítőital termelésével. Az 1977-ben előállított 200.000 hl üdítőital 59 %-át a Központi Magyarországi Pincegazdaság termelte. A "MÁRKA" üdítőitalokat a fogyasztók elfogadták, így tartós, jó minőség biztosítása esetén a fogyasztás további növekedésével lehet számolni.

Hazánkban a lakosság alkoholmentes üdítőitalokra 1977-ben 40-41 millió Ft-ot fordított, amely az 1960. évinek 9,5-szerese.⁷⁷ A fogyasztás mértéke messze van ugyan az európai átlagtól, de véleményem szerint emelkedő tendenciája mutatja, hogy 1990-ig megközelítjük azt.

A fentiek alapján szükségeszerű, hogy az üdítőitalok gyártásában kihasználja a megye azokat a lehetőségeket, ame-

77. KSH adatokkal számolva.

lyeket elsősorban a megyei alapanyagok, a szőlő, az alma és a kajszibarack biztosítanak. Megítélésem szerint az Agráripari Egyesülésnek kell integrálni a megye mezőgazdasági nagyüzemeivel közösen megvalósítandó "MÁRKA" üdítőital programot. Az üzemépület, valamint a tároló és szállító edényrendszer jórészt a boriparnál rendelkezésre áll. Az évente mintegy 300 millió palack előállításához és forgalmazásához csupán két 40.000 db 0,25 lit. palack/óra kapacitású gépsor szükséges. Ezzel az igényeket megfelelően kielégíthetik, és az országos üdítőital-fogyasztásban minden lakos részére 7,5 litert ebben a megyében gyártanak.

IV. Összefoglalás. következtetések

1. Dolgozatomban elsőként Bács-Kiskun megye élelmiszer-gazdasága jelenlegi helyzetének elemzésével foglalkoztam. Az elemzés alapján megállapítható volt, hogy:
 - a megye mezőgazdasága olyan jelentős, hogy meghatározza az ipar szerkezetét,
 - a mezőgazdaság alapvető jellemzője a többszektorúság, számottevő a kisüzemek aránya,
 - az élelmiszeriparnak jelentős tradíciói vannak, sőt ma is a legkorszerűbb és legnagyobb iparága a megyének,
 - az élelmiszerfeldolgozás mértéke egyes élelmiszeripari ágazatokban jelentősen elmaradt a mezőgazdasági termelés fejlődésétől.
2. Munkám során rámutattam arra, hogy a vertikalitás és a területiség viszonya a mikrointegráció szintjén értelmezhető, és ezen a szinten is kell kezelni a problémákat a népgazdasági szintű agráripari komplexum fejlődése érdekében:

- megállapítható volt, hogy az integráció fejlődése - a hagyományos együttműködési formák fejlődése ellenére - nem kielégítő, jelentős érdekellettek vannak a vertikumba tartozó termelő egységek között,
 - ugyanakkor a mikroszintű kapcsolatok alapvető formája több területen továbbra is a szerződéses rendszer lehet, nem kell feltétlenül arra törekedni, hogy minden szerződéses viszony helyébe magasabb fokú kapcsolatot léptessünk,
 - egyes vertikumokban az együttműködést magasabb fokon az a szervezeti kapcsolat oldhatja meg, amely kiküszöböli az áruviszonyt az átadó és átvevő között, ezt viszont csakis a mikrointegráció szintjén lehet eredményesen megoldani, és ennek konkrét módzatait szükséges mielőbb kidolgozni.
3. A területiség szempontjainak figyelembevétele nem mindig és nem feltétlenül a közigazgatási határok figyelembevételét jelenti annak ellenére, hogy a fejlesztési források és a tervezés megyei jellege nagyon sokszor motiválja a mikrointegráció fejlődését. Ebből a szempontból figyelembe kell venni, hogy:
- a megye termőtalajának minősége nagyon heterogén, a talajadottságok többségében kedvezőtlenek, az éghajlati viszonyok szélsőségesek, amelyek - a bácskai és dunamelléki térség kivételével - korlátozzák a művelési szerkezet változtatását,
 - a megye vasut- és közúthálózata, valamint víziutjai kedvezőek az ipartelepítés szempontjából, különösen a Duna megyei szakasza, amely közvetlenül érintkezik a Dunántul közel azonos természeti adottságu termelő körzeteivel,

- a jövőben is a megye mezőgazdasága jelenti a legnagyobb nyersanyag-forrást a feldolgozó ipar számára, ezért célszerűnek mutatkozik az élelmiszeripar arányos továbbfejlesztése egyrészt a meglévő üzemek rekonstrukciós bővítése, másrészt új feldolgozó üzemek létesítése útján, és célszerű megvizsgálni, hogy a jövőben hol lehetséges megyén kívülre gazdaságos alapanyag-szállítás, illetve az élelmiszeripar nyersanyagának más megyéből történő részbeni biztosítása.

4. A helyzet elemzése alapján olyan két vertikum található, a megyében, amelyek fejlődése a jövőben nemcsak a megye élelmiszergazdaságának, hanem a népgazdaság agrár szektorának fejlődése szempontjából is döntő fontosságú:

- a sertés-hus blokk és
- a szőlő-borgazdasági blokk.

5. A disszertációban javaslatot dolgoztam ki a két fenti vertikum hosszútávú fejlesztésére. Ennek során törekedtem mind a technikai-gazdasági, mind a társadalmi-gazdasági oldal figyelembevételére. Abból indultam ki, hogy a termelőerők fejlődését milyen tényezők gátolják, utána vizsgáltam azt, hogy a továbbfejlődésnek milyen társadalmi-gazdasági feltételei lehetnek. Az elemzés alapján javaslom, hogy egyrészt a sertés-hus blokkban az integrátor a megyei Állatforgalmi és Husipari Vállalat legyen, a szőlő-borgazdasági blokkban pedig egy agrár ipari egyesülést lenne célszerű létrehozni.

6. Az országos követelményeknek megfelelően mind a népgazdaság, mind a megye kívánatos fejlődésével összhangban 1990-ig az alábbi fejlesztési feladatok megvalósítását tartom célszerűnek;

a. A sertés-hus blokkban:

- az abraktakarmányok /elsősorban a kukorica és az őszi árpa/ terméshozamainak 35-40 %-kal növelése a vetésterület változatlansága mellett,
- a fehérjeimport csökkenése miatti hazai eredetű állati és növényi fehérje felhasználásának fokozása, mindenekelőtt a vágóhídi és a szeszipari hulladékok feldolgozásával,
- a kenyér- és takarmánygabona, valamint az ipari takarmányalapanyagok biztonságos raktározása miatt 30-35 ezer vg korszerű tárolótér megépítése,
- a mezőgazdasági üzemek korszerű takarmánykeverő kapacitása 3 műszakos kihasználásának biztosítása,
- a megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat takarmánykeverő kapacitásának 60-65 tó/óra teljesítményre emelése,
- a megyei mezőgazdasági üzemek 1-1,1 millió db-os vágósertés termelésének szintentartása,
- a Bácskai Huskombinát megépítésével és a kiskunfélegyházi vágóhid rekonstrukciójával az állami sertés-vágási kapacitás évi 5-600 ezer db-ra növelése,
- a regionális husüzemek éves vágókapacitásának 250 ezer db-ra növelése, és kooperációjuk biztosítása az iparral.

b. A szőlő-borgazdasági blokkban:

- a borgazdaság számára szükséges árualapok megtermelése érdekében a VI. ötéves terv végéig 10-11 ezer ha korszerű, új szőlőültetvény telepítése,

- a szőlőtermelésben széleskörben a nemesítés és az agrotechnika legújabb kutatási eredményeinek alkalmazásával az átlagtermés 80 q/ha fölé emelése,
- a megyében jól működő szőlőtermelési rendszerek tevékenységének további szélesítése,
- a megyében megtermelt borszőlő 75-80 %-ának helyben történő feldolgozása érdekében - a meglévő tárolókapacitások kooperációban történő jobb kihasználása mellett - a borpalackozó kapacitás évi 1,5-1,7 millió hl bor palackozására alkalmassá tétele,
- a fejlesztés révén el kell érni, hogy 1990-re a bor és a pezsgő exportja mintegy 70 millió palack legyen.

Bács-Kiskun megye földterülete művelési ágak szerint

1.sz. melléklet

Me: ha

Művelési ág	1970	1975	1980 terv	Index	
	t é n y			1975/70	1980/75
Szántó	429.211	420.733	410.000	98,0	97,4
Ebből:					
zöldség	28.389	25.165	28.532	88,6	113,4
burgonya					
kalászos	264.903	266.514	265.250	100,6	99,5
kukorica					
Gyümölcs	25.120	23.157	29.290	92,2	126,5
Szőlő	63.070	56.729	54.500 ^x	86,4	96,1
Rét	41.604	40.306	41.000	96,9	101,7
Legelő	99.877	102.934	110.000	103,0	106,8

Mg-i terület	658.882	652.859	650.290	99,1	99,6
Erdő	110.539	123.900	132.000	112,1	106,5
Nádas	6.069	5.318	5.400	87,6	101,5

Termőterület	775.490	782.077	787.690	100,8	100,7
Művelés alól kivett terü- let	75.951	69.524	63.800	91,5	91,7

Földterület összesen	851.441	851.601	851.490	100,0	100,0

x = ebből termő kb. 48.000 ha

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács V. ötéves tervi adataiból,
saját feldolgozás

Fontosabb gabona- és takarmánynövények termésmennyisége és
termésátlaga 1977-ben

2. sz. melléklet

Me: vg

Megnevezés	termésmennyiség		megyei az ország- gos %-ában	termésátlag		megyei az országos %-ában
	országos	vg megyei		q/ha	ország.	
Buza	531.900	40.582	7,63	40,5	43,1	107,4
Rozs	14.400	3.043	21,13	15,6	12,3	78,8
Zab	6.900	274	3,97	20,2	13,9	68,8
Árpa	70.800	3.842	5,42	31,5	32,3	102,5
Kukorica	600.700	60.185	10,02	46,4	47,1	101,5
Napraforgó	21.500	1.422	6,61	15,3	18,5	120,9
Lucerna ^x	205.600	16.506	8,03	51,0	52,9	103,7
Takarmányrépa	71.800	4.773	6,65	343,2	324,7	94,6
Silókukorica	499.700	31.521	6,31	166,7	178,4	107,0
	2.023.300	162.148	8,01	-	-	-

x = szézasuly

Forrás: Statisztikai évkönyv, 1977 adataiból, saját feldolgozás

Bács-Kiskun megye állatállományának alakulása 1977-ben és 1980-ban

Me: 1000 db

3. sz. melléklet

Megnevezés	Országos		Megyei		Megyei					
	összes gazd.	kisüzem gazdaság %-a	összes gazd.	kisüz. gazd. %-a	1980/1977	összes gazd. 1980/1977				
Szarvasmarha	1.949	537	27,5	145	44	30,3	155	40	25,8	106,9
ebből: tehén	781	258	33,0	61	25	41,0	64	20	31,2	104,9
Sertés	7.850	3.983	50,7	1.001	580	57,9	1.180	600	50,8	117,9
ebből: koca	663	323	48,7	72	42	58,3	85	45	52,9	118,0
Juh	2.619	318	12,1	151	53	35,1	250	60	24,0	165,5
Baromfi	64.561	32.621	50,5	6.386	3.438	53,8	5.800	2800	48,3	90,8 ^x

x = piaci dekonjunktura miatt

Forrás: Statisztikai évkönyv, 1977 adataiból, saját feldolgozás

A szőlőtermelés alakulása Bács-Kiskun megyében társadalmi szektorok szerint

4. sz. melléklet

Meg- nevezés	termő- terület ha.	termés átlag q/ha	termés- hozam tonna	termő- ter. ha.	termés átlag q/ha	termés- hozam tonna	termő- ter. més átl.	Index 1971-75=100
	/tény/ 1971-1975.évek átlaga	1976-198.évek átlaga	1976-198.évek átlaga	1976-198.évek átlaga	1976-198.évek átlaga	1976-198.évek átlaga	1976-198.évek átlaga	1976-198.évek átlaga
Állami szektor	9.389	66,8	62.713	8.816	80,5	70.955	93,9	120,4 113,0
ebből:								
állami gazdaság	8.839	70,6	62.394	8.300	85,0	70.554	93,9	120,5 113,1
szövetkez.szept.	42.242	41,6	175.894	39.084	46,2	180.451	92,5	110,0 102,6
Szoc.szept.össz.	51.631	46,2	238.607	47.900	52,5	251.406	92,8	113,6 105,4
A lakossági ki- segítő gazdaság	5.303	35,4	18.792	5.100	36,4	18.594	96,2	102,8 98,9
Összes gazdaság	56.934	45,2	257.399	53.000	50,9	270.000	93,0	112,6 104,9

Forrás: Bács-Kiskun megyei Tanács V. ötéves tervi adataiból, saját feldolgozás

Bács-Kiskun megye élelmiszeripari ágazatainak fontosabb adatai

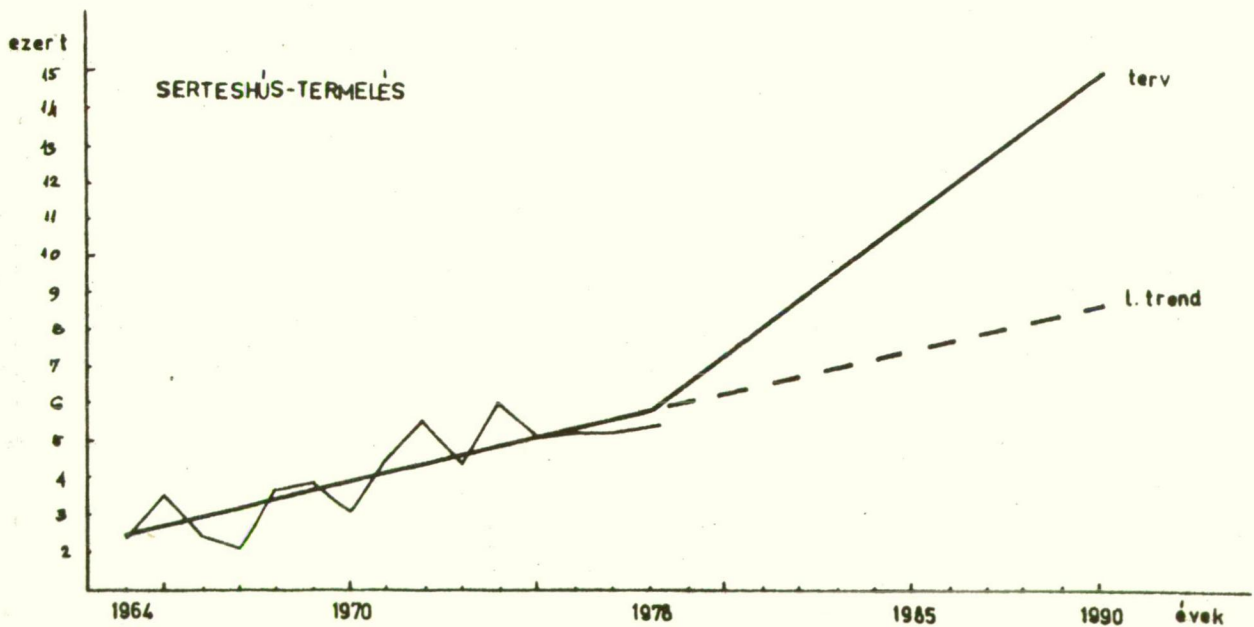
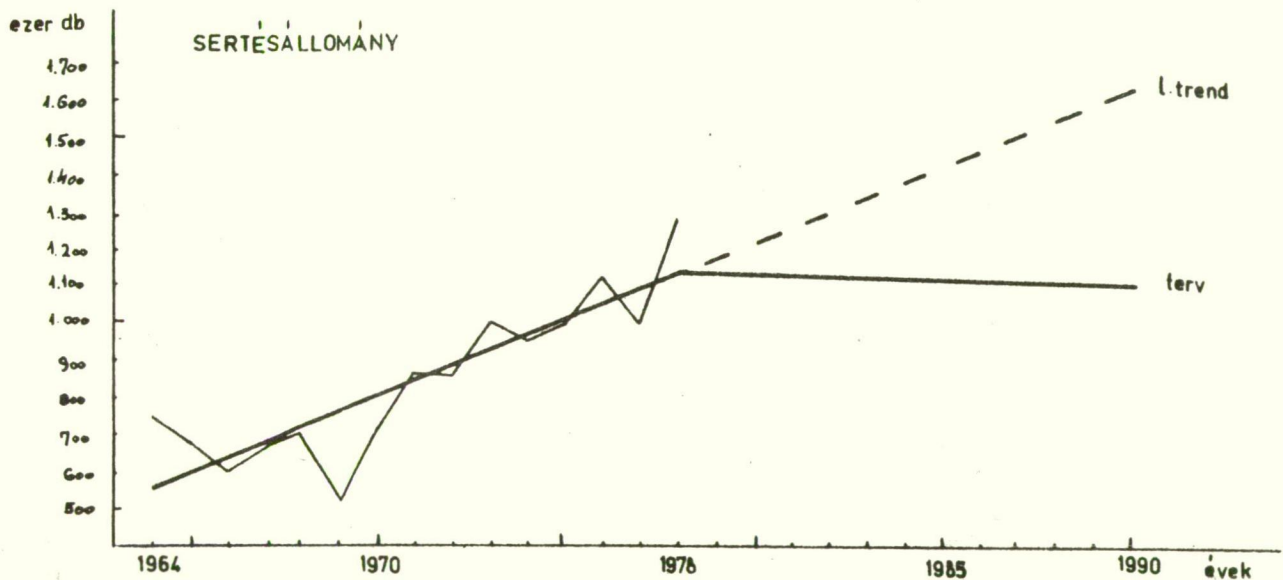
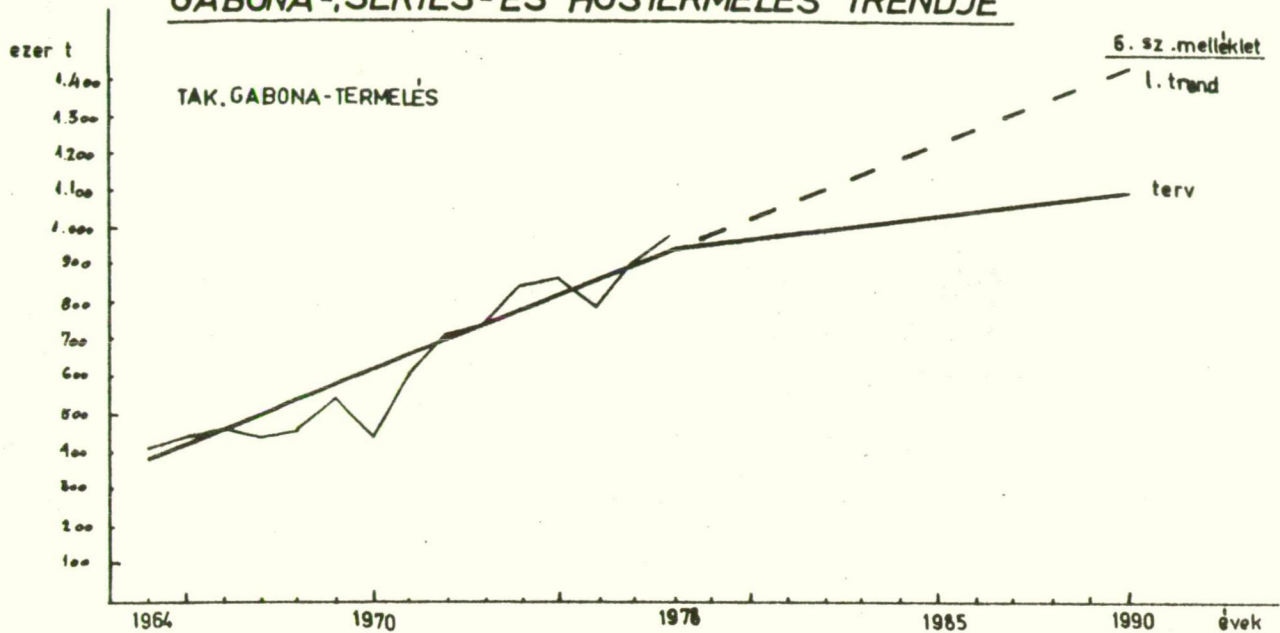
1977-ben

5.sz. melléklet

Megnevezés	gabona- ipar	konzerv- és papr. ipar	hűtő- ipar	bor- ipar	baromfi- ipar	hus- ipar	tej- ipar	sütő- ipar	együtt az élelmiszer- ipar
összes állományi létszám /fő/	1.385	4.229	585	1.136	2.928	1.027	623	2.246	14.153
összes bér /mFt/	48.250	132.871	20.967	35.604	93.598	32.611	19.316	79.540	462.757
átlagbér /Ft/	33.266	31.419	35.841	31.663	31.966	34.459	31.070	35.414	32.696
álláseszközök bruttó értéke /mFt/	483.953	753.503	216.411	479.578	419.660	127.518	166.910	226.729	2.874.262
forgóeszk. kron. átlaga /mFt/	645.142	940.805	71.721	488.053	274.575	143.578	35.077	44.014	2.621.965
bruttó term. érték /mFt/	1.228.069	1493.399	217.270	799.173	2.202.306	698.917	438.256	519.600	7.596.990
összes árbe- vétel /mFt/	3.127.702	1567.866	283.296	968.918	2.476.802	712.000	777.370	672.709	10.586.663
mérleg szerinti váll.eredm/mFt/	71.446	26.706	43.829	60.780	112.000	17.113	55.168	56.387	443.429
1 fő áll.létszámra jutó term.é /Ft/	886.692	353.132	371.401	703.497	752.000	693.281	703.460	231.344	536.776

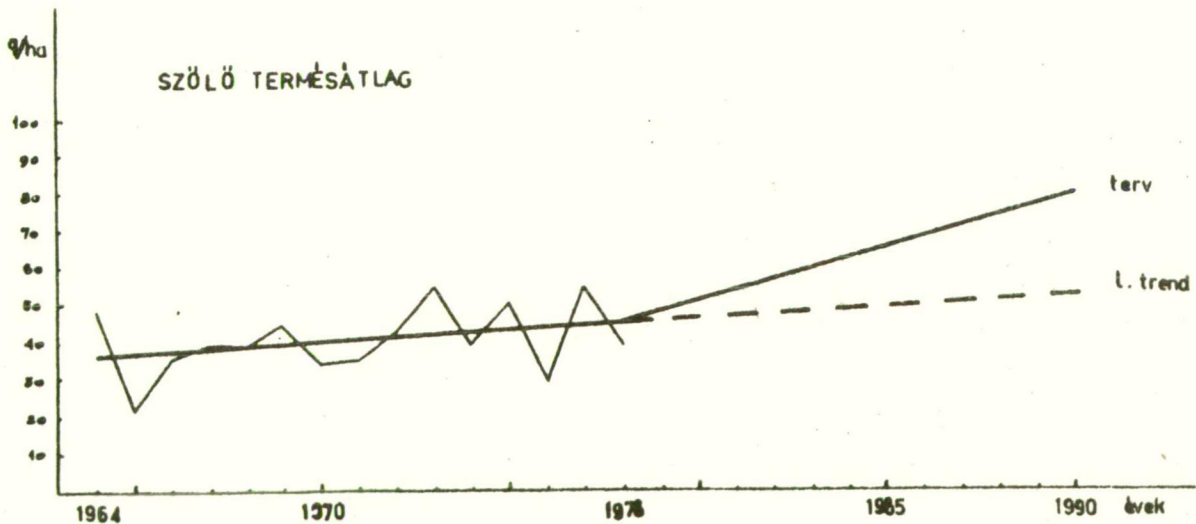
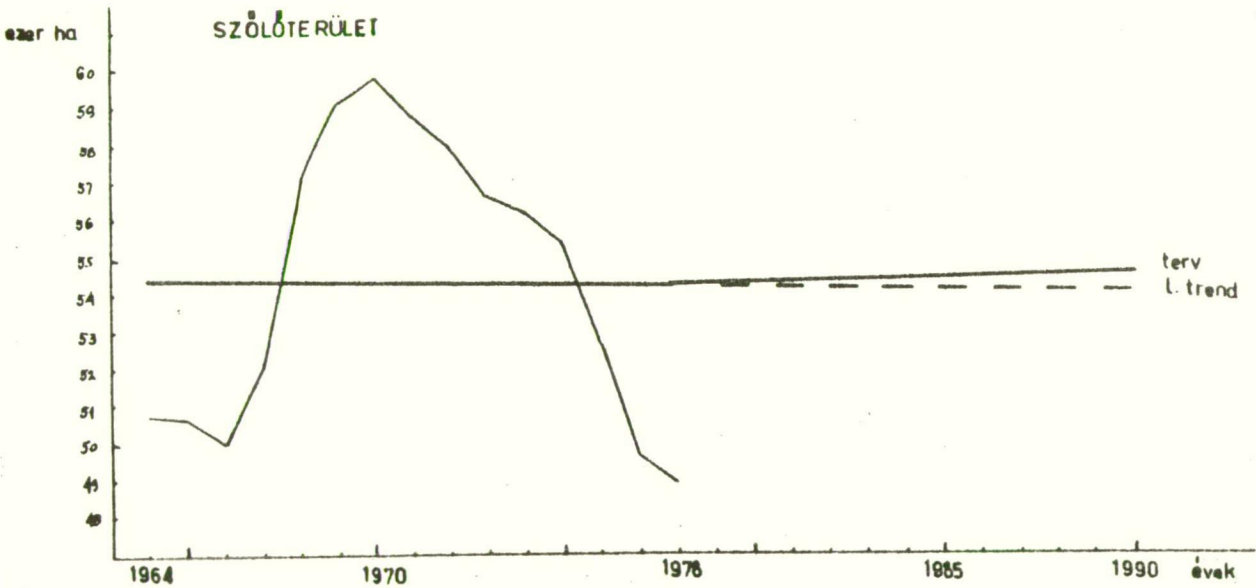
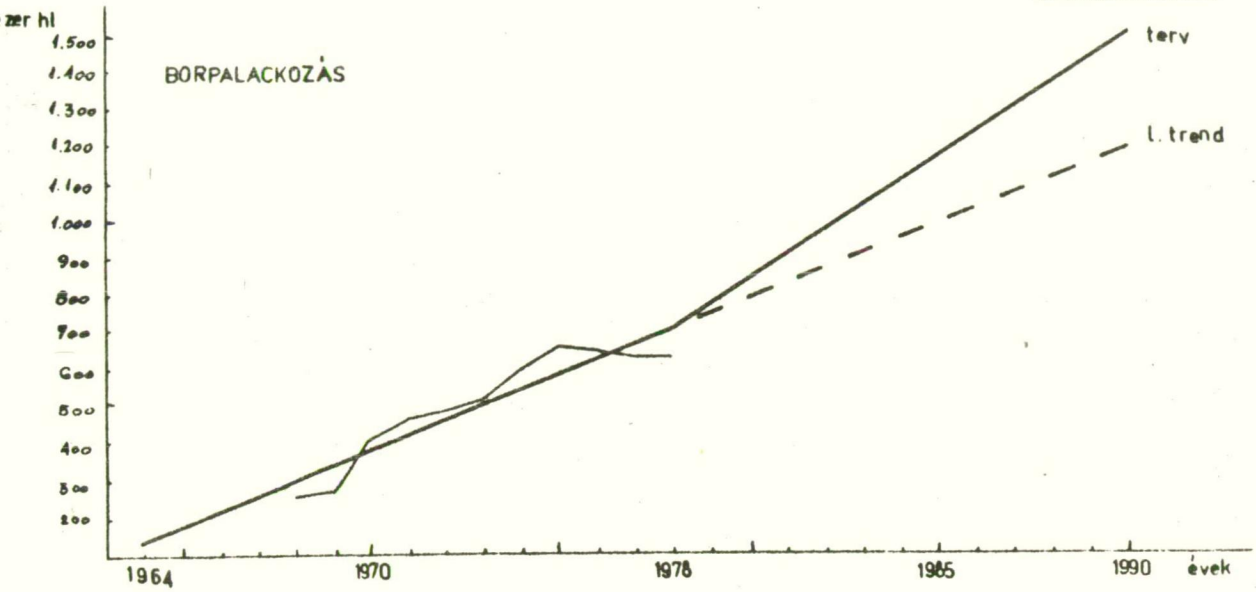
Forrás: Az élelmiszeripari vállalatok 1977. évi mérleg adatai alapján, saját feldolgozás

GABONA-, SERTÉS- ÉS HÚSTERMELES TRENDJE

SZÖLŐ-ÉS BORTERMELES TRENDJE

7.sz. melléklet

IRODALOMJEGYZÉK

- /1/ Agricultural commodity projections, 1970-80. FAO. Rome, 1971.
- /2/ BENET IVÁN: Az élelmiszertermelés eszközigenyessége. Kézirat. Budapest, 1971.
- /3/ BETHLENDI LÁSZLÓ: A mezőgazdaság iparosodásának néhány elméleti és szervezeti kérdése. Közgazdasági Szemle, 1976. 9. szám
- /4/ BURGERTné, GIMES ANNA: Az élelmiszertermelés gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974.
- /5/ Dr. BURGERT RÓBERT: Tanulmányut az Egyesült Államokban. Állami Gazdaság, Bábolna. 1973.
- /6/ HENRYK CHOLAJ: Lengyelország agrárpolitikájának új távlati és a szocializmus építése falun. Közgazdasági Szemle, 1975. 7. - 8. szám
- /7/ CSIZMADIA ERNŐ: Bevezetés az élelmiszergazdaságtanba. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.
- /8/ ERDEI FERENC: Érdekeltségi rendszerek az élelmiszergazdaságban. Gazdaság, 1969. 2.sz.
- /9/ ERDEI FERENCSETE L. - MÁRTON J.: A termelési körzetek és a specializáció a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1959.
- /10/ Dr. ERDŐS S.: Élelmiszertermelés és fogyasztás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1961.
- /11/ FEKETE GYÖRGY: Integráció a mezőgazdaság és a népgazdaság más ágai között. Közgazdasági Szemle, 1974. 6.sz.
- /12/ GÁLIK LÁSZLÓNÉ: Korszerű ipartelepítési elvek kialakítása. Infrastruktúra színvonal alakulása 1950. - 1970. Kézirat. Budapest, 1973.
- /13/ Dr. GLIED KÁROLY, Dr. MAÁR ANDRÁS, KIRÁLY LÁSZLÓ: Bács-Kiskun megye élelmiszergazdaságának 25. éve. Bács-Kiskun megyei Tanács VB. Kecskemét, 1970.
- /14/ GODÓ OTTÓ: Közgazdasági szabályzórendszerünk 1976-ban. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1976.
- /15/ Dr. GYÖRGYVÁRI I.: Kereskedelmi tevékenység a mezőgazdasági vállalatokban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1976.

- /16/ HAMMER JÓZSEF: A kereskedelmi feladatok teljesítése és nemzetközi kötelezettségeink az V. ötéves tervben. MEM. Budapest, 1976.
- /17/ HORVÁTH LÁSZLÓ: A szocialista iparvállalatok mérete, tulajdonosi integrációk. Közgazdasági Szemle, 1976. 5. sz.
- /18/ KUKOVICS SÁNDOR - KULCSÁR VIKTOR: A mezőgazdasági termelés területi tervezése. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- /19/ LENDVAI ISTVÁN: Területfejlesztési irányelveink fontosabb vonásai. Gazdaság, 1971. 4. sz.
- /20/ MAKARUK LUDWIK: Export-orientáció és importhelyettesítés. Közgazdasági Szemle, 1976. 5. sz.
- /21/ MARKOS GYÖRGY: Magyarország gazdasági földrajza. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1962.
- /22/ MÁRTON JÁNOS: A vertikális integráció élelmiszergazdaságunkban. Gazdaság, 1972. 1. sz.
- /23/ MÁRTON J. - UJHELYI T.: Élelmiszergazdaságunk jövője és a nemzetközi munkamegosztás. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1975.
- /24/ MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI TÁVLATFEJLESZTÉSI BIZOTTSÁG: Hipotézisek az élelmiszergazdaság fejlesztésének távlati tervezéséhez. Gazdaság. Budapest, 1970.
- /25/ Dr. NAGY LAJOS: Munkatermelékenység és személyi jövedelmek a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1976.
- /26/ NECSO PAPAŽOV: A tudományos technikai fejlődés a bolgár gazdasági élet gyorsított ütemű fejlődésének döntő tényezője. Közgazdasági Szemle, 1975. 7. - 8. sz.
- /27/ J. NIKRIN: Marketing. Prága, 1969.
- /28/ PÉCSI M. - SÁRFALVI B. : Magyarország földrajza. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1960.
- /29/ RÓNASZÉKI TIBOR: Élelmiszergazdaságunk középtávú beruházási fejlesztési irányai. Magyar Élelmészéipar, 1976. 3. sz.
- /30/ ROMÁNY PÁL: A területfejlesztési politika időszerű kérdései. Gazdaság, 1974. 3. sz.

- /31/ Dr. ROMÁNY PÁL: A mezőgazdaság, az élelmiszeripar, az erdészet és a faipar V. ötéves tervének összefüggései a népgazdasági feladatokkal, a vállalatok és a szövetkezetek feladatai. MEM. Budapest, 1976.
- /32/ Dr. SÁRKÁNY PÁL: Az élelmiszertermelés vertikális kooperációja. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1971.
- /33/ SÁRKÖZY TAMÁS: A vállalati társulások alapvető gazdaság- és jogpolitikai kérdései. Közgazdasági Szemle, 1977. 1. sz.
- /34/ SIPOS ALADÁR: Az agrár-ipari integráció. Közgazdasági Szemle, 1977. 6. sz.
- /35/ SÓS JÓZSEF: A lakosság fogyasztása és a kiskereskedelmi forgalom a IV. ötéves tervidőszakban. Közgazdasági Szemle, 1975. 7. - 8. sz.
- /36/ SZITA JÁNOS: A szocialista gazdasági integráció útján /a KGST XXX. ülősszaka/ Közgazdasági Szemle, 1976. 9. sz.
- /37/ SZLAMENICZKY ISTVÁN: A hatékonyság növelésének lehetőségei a mezőgazdaságban. Társadalmi Szemle, 1975. 12. sz.
- /38/ Dr. SZLAMENICZKY ISTVÁN: Feladatok a gazdaság pártirányításában, a párt káderpolitikájában és a vállalatok vezetésében. MEM. Budapest, 1976.
- /39/ TAKÁCS JÓZSEF: A magyar tanyavilág. Gazdaság, 1973. 3. sz.
- /40/ Dr. TAR JÓZSEF: Feladataink a beruházási tevékenység hatékonyságának növelésében. Társadalmi Szemle, 1976. 8. - 9. sz.
- /41/ ALIMPIJ TIFKÓ: A kooperáció és az agrár- ipari integráció fejlődése az Ukrán SZSZK-ban. Közgazdasági Szemle, 1975. 7. - 8. sz.
- /42/ Dr. TÓTH LÁSZLÓ: A jövő tudomány módszereinek alakulása az élelmiszertermelés vizsgálatában. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Szeged, 1976.
- /43/ VÁNCSA JENŐ: A mezőgazdasági tervfeladatok megvalósításának főbb módszerei, különös tekintettel a gazdálkodás hatékonyságának növelésére. MEM. Budapest, 1976.

TARTALOMJEGYZÉK

<u>Bevezetés</u>	1. oldal
<u>I. Az élelmiszertermelés ágazati és területi összefüggései</u>	4. oldal
1. Az élelmiszertermelés mint a népgazdaság alapvető blokkja	4. oldal
2. Vertikalitás az élelmiszertermelésben	8. oldal
a./ A vertikális és horizontális kapcsolatok kialakulása	8. oldal
b./ Vertikális formák az élelmiszergazdaságban	13. oldal
3. A mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripari feldolgozás területi összhangjának kérdései	17. oldal
4. Az élelmiszerforgalom, a fogyasztás és a külkereskedelem területi összefüggései	25. oldal
a./ Az élelmiszerfogyasztás - és termelés általános összefüggései	25. oldal
b./ A termékforgalmazás vonásai	30. oldal
c./ Kiskereskedelmi áruforgalom	34. oldal
d./ Élelmiszer-export-import	36. oldal
A nemzetközi munkamegosztás és együttműködés szükségessége	36. oldal
Élelmiszergazdaságunk szerepe a külkereskedelemben	37. oldal
Az élelmiszer-külkereskedelem szervezete	41. oldal
5. A vertikalitás és a területiség mai ellentmondásai	44. oldal
a./ Érdekeltségi viszonyok az élelmiszergazdaságban	45. oldal
b./ Kapcsolatok kialakítása a közös érdekelttség jegyében	47. oldal
<u>II. Az élelmiszertermelés helyzete Bács-Kiskun megyében</u>	51. oldal
1. Az élelmiszertermelés vertikális szervezete	51. oldal

a./ A termelési tényezők megyei helyzete	51. oldal
b./ A vertikális kapcsolatok formái	63. oldal
c./ Jelentősebb blokkok közötti összefüggések	68. oldal
2. Gabona-hus blokk	71. oldal
a./ Kenyérgabona-sütőipari blokk	71. oldal
A gabona- és keveréktakarmánytermesztés	72. oldal
Gabonaipari tevékenység	75. oldal
Sütőipari tevékenység	84. oldal
b./ Sertés-blokk	87. oldal
Sertéstenyésztés, árusertés-termelés	89. oldal
Husipari tevékenység	92. oldal
c./ Szarvasmarha-juh blokk	94. oldal
Szarvasmarhatenyésztés, tejtermelés	96. oldal
Juhászat, gyapjutertermelés	98. oldal
Tejipari tevékenység	99. oldal
d./ Baromfi-blokk	101. oldal
Baromfitenyésztés	103. oldal
Baromfiipari tevékenység	105. oldal
3. Kertészeti-tartósítóipari blokk	108. oldal
a./ Zöldség-gyümölcs tartósítóipari blokk	108. oldal
Zöldségtermelés	110. oldal
Gyümölcstermelés	112. oldal
Tartósítóipari tevékenység	113. oldal
b./ Szőlő-borgazdasági blokk	118. oldal
Szőlőtermelés	120. oldal
Borgazdasági tevékenység	122. oldal
III. <u>Bács-Kiskun megye élelmiszertermelésének célszerű fejlesztési lehetőségei és irányai</u>	127. oldal
1. Kiemelt blokkok indokoltsága	127. oldal
2. Az élelmiszeripar fejlesztésének hosszútávú megyei feladatai	128. oldal
3. Sertés-hus blokk fejlesztésének iránya	131. oldal

a./ Atakarmánytermelés és forgalmazás feladatai	132. oldal
Abraktakarmány-termelés és forgalmazás	132. oldal
Raktározás	135. oldal
Keveréktakarmány-termelés és-forgalmazás	138. oldal
b./ Asertéstenyésztés és hizlalás fejlesztésének iránya	140. oldal
c./ Ahusfeldolgozás fejlesztése és korszerűsítése	144. oldal
d./ Vágóhídi melléktermékek feldolgozásának fejlesztése	147. oldal
4. A szőlő-borgazdasági blokk fejlesztésének iránya	148. oldal
a./ Aszőlőültetvény-telepítés feladatai	150. oldal
b./ Aszőlő- és borfeldolgozás fejlesztésének feladatai	152. oldal
Szőlőfeldolgozás	154. oldal
Bortárolás és előkészítés	155. oldal
Pezsgőgyártás	156. oldal
Borpalackozás	156. oldal
Borértékesítés	157. oldal
c./ Borgazdasági melléktermékek feldolgozása	158. oldal
d./ Azüdítőitalgyártás továbbfejlesztése	160. oldal
IV. Összefoglalás, következtetések	161. oldal
Mellékletek	166. oldal
Irodalomjegyzék	173. oldal
Tartalomjegyzék	176. oldal